

Suojaksi rakennettu, maahan revitty, vaan ei kos- kaan unohdettu

Kuusiston piispanlinna lehdistössä vuosina 1914–1945

Tuomas Lundén
Pro gradu -tutkielma
Filosofian maisteri, kulttuurihistoria
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Humanistinen tiedekunta
Turun yliopisto
Huhtikuu 2026

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä

Pro gradu -tutkielma

Filosofian maisteri, kulttuurihistoria

Tuomas Lundén

Suojaksi rakennettu, maahan revitty, vaan ei koskaan unohdettu –

Kuusiston piispanlinna lehdistössä vuosina 1914–1945

Sivumäärät: 85, liitteitä 0

Tutkielmani keskiössä ovat Kuusiston piispanlinna ja sen rauniot. Tarkastelen Kuusiston piispanlinnaa lehdistön näkökulmasta ja pohdin, miten linna muistetaan vanhoissa lehtikirjoituksissa. Tutkimuksessani kiinnitän huomiota, miten Kuusiston piispanlinnan historialliset vaiheet ovat kirjoituksissa huomioitu. Lisäksi tarkasteluni keskiössä ovat Kuusiston linnan liittyvät tarinat ja legendat, joiden kohdalla pohdin, onko niissä havaittavissa yhtäläisyyksiä linnan historiaan tai perinteisiin kansankertomuksiin. Lisäksi tarkastelen kirjoituksia, joissa käsitellään Kuusiston linnan alueella suoritetuja tutkimus- ja entisöintitöitä. Pohdin myös sota-aikojen vaikutuksia lehtikirjoituksiin ja vertailen tarkastelujaksoni vuosia toisiinsa.

Tutkimusaineistoni koostuu Kansalliskirjaston digitoiduista suomenkielisistä sanoma- ja aikakauslehdistä vuosilta 1914–1945. Olen kasannut aineiston suorittamalla haun ennalta määritetyn hakulausekkeen avulla. Runsaan aineistomassan olen rajannut lehtikirjoituksiin, joissa käsitellään Kuusiston piispanlinnan historiaa, linnanraunioilla suoritetuja tutkimuksia ja Kuusiston linnasta kirjoitettuja kertomuksia.

Lähdeaineiston analysoimisessa olen hyödyntänyt sekä lähilukua että kaukolukemista. Yksittäiset lehtikirjoitukset vaativat pääasiassa tarkkuutta vaativaa lukemista, mutta laajan aineistokokonaisuuden järjestelyssä ja rajauksessa olen hyödyntänyt kaukolukemista. Olen myös kiinnittänyt erityistä huomiota kontekstualisointiin ja hermeneuttiseen päättelyyn tutkimusprosessin aikana. Lisäksi olen perehtynyt lehtien ja digitaalisen aineiston käyttämiseen tutkimuksen lähdeaineistona ymmärtääkseni aineiston luonnetta ja käyttömahdollisuuksia.

Tutkimukseni osoitti, että Kuusiston linna muistettiin erityisesti Suomen piispoista ja merkittävistä historiallisista tapahtumista linnan aikakaudella. Lisäksi linna muistettiin sen rakennusvaiheista, valloittajista, tulipaloista ja purkamisesta. Tyypillisesti menneitä tapahtumia muistellaan tasavuosina tai tapahtumien merkkipäivinä. Kertomuksissa oli havaittavissa viitteitä sekä kansanuskomuksista että historiallisista tapahtumista. Lehdet toimivat myös kirjoitusten muistiin tallentajina ja sitä kautta kulttuurisen muistin alustana. Lehdistä löytyi sekä tunnetumpia että tuntemattomampia tarinoita ja historiatietoja.

Kuusiston linna jäi purkupäätöksen jälkeen ihmisten ja luonnon armoille noin 350 vuodeksi. Näiden vuosien aikana linna vaipui unohduksiin, mutta ei koskaan unohtunut kokonaan. Myöhemmin lehdistö on pitänyt huolen siitä, että Kuusiston piispanlinna muistetaan myös jatkossa.

Avainsanat: Kuusiston piispanlinna, Kuusiston linna, Kuusiston linnanrauniot, Suomen piispat, myöhäiskeskiaika, lehdistö, tarinat, legendat, kulttuurihistoria, muistaminen

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
1.1	Tutkimuksen lähtökohdat, tutkimuskysymys ja lähdeaineisto	4
1.2	Tutkimusmenetelmät ja keskeinen tutkimuskirjallisuus	7
1.3	Suomen lehdistön historiaa ja vanhat sanoma- sekä aikakauslehdet tutkimuksen kohteena	10
2	Kuusiston piispanlinnan ja linnanraunioiden historia lehdistön näkökulmasta	13
2.1	Kuusiston piispanlinnan vaiheita lehtikirjoitusten mukaan	13
2.1.1	Kuusiston piispanlinnan alkuvaiheet	13
2.1.2	Kukoistuksen vuodet Kuusistossa ajoittuvat 1400-luvulle	17
2.1.3	Suomen katolisten piispojen ja Kuusiston linnan aikakausi lähenee loppuaan	22
2.1.4	Reformaation vaikutukset Kuusiston piispanlinnan kohtalossa	26
2.2	Kuusiston linnanraunioiden historia	29
2.2.1	Linnanraunioiden rakennusmateriaalit hyötykäytössä	30
2.2.2	Kuusiston linnan alueella suoritettavat entisöinti- ja uudisrakennustyöt	32
2.3	Kuusiston linna ja sen rauniot valtaamassa palstatilaa	35
2.3.1	Lehtien jakautuminen vuosien 1914–1945 välillä	35
2.3.2	Sota-aikoina muistellaan historiallisia tapahtumia	39
3	Kertomukset Kuusiston linnasta tallessa lehtien sivuilla	43
3.1	Historiallisia tarinoita menneisyydestä	44
3.1.1	Kirkonmiehet tarinoiden pääosissa	44
3.1.2	Rakkautta, romantiikkaa ja kilpakosintaa	51
3.2	Kansanuskomukset kertomusten keskiössä	54
3.2.1	Linnanhaltija jakamassa Kuusiston linnan aarteita	54
3.2.2	Merirosvoja ja outoja aarteidenetsijöitä	59
3.2.3	Linnanraunioilla ja lehtien sivuilla kummittelee	64
4	Lopuksi	70
	Lähdeaineistot	76
	Metatiedosto	81
	Tutkimuskirjallisuus	82
	Internetlähteet	85

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen lähtökohdat, tutkimuskysymys ja lähdeaineisto

Kuusiston piispanlinna on merkittävä historiallinen kohde, minkä vuoksi sen tutkimista voidaan pitää myös tärkeänä. Kuusiston piispanlinnaan liittyvät aikaisemmat tutkimukset ovat keskittyneet alueella tehtyihin arkeologisiin kaivauksiin. Kuusiston linnanraunioilla on vuosien saatossa suoritettu useampia kaivauksia, mutta alueella on vielä runsaasti tutkittavaa erityisesti linnan rakenteisiin liittyen.¹ Kuusiston linna on kiehtova, ainutlaatuinen ja merkittävä kohde, mutta siitä huolimatta linnasta on kirjoitettu suhteellisen vähän. Tutkimusten yhteydessä on myös koettu haasteeksi, että linnan lähiympäristöstä on säilynyt erittäin vähän tietoa keskiajalta.² Tutkielmassani lähestyn Kuusiston linnan historiaa uudelta näkökulmasta, koska arkeologian lisäksi on myös tärkeää tarkastella, miten Kuusiston linnan historiaa on käsitelty lehdistössä. Tämän näkökulman innoittamana käytän tutkimuksen lähdeaineistona digitoituja suomenkielisiä sanoma- ja aikakauslehtiä, jotka ovat ilmestyneet 1900-luvun alkupuolella.

Tarkastelen Kuusiston piispanlinnaa seuraavien tutkimuskysymysten avulla. Miten Kuusiston piispanlinna muistetaan vanhoissa sanoma- ja aikakauslehdissä? Kyseistä kysymystä voidaan pitää tutkimuksen pääkysymyksenä, jonka tueksi olen miettinyt kaksi apukysymystä, jotka mukailevat tutkielman käsittelyosioita. Miten Kuusiston linnan eri vaiheet on huomioitu lehtikirjoituksissa? Onko Kuusiston linnasta kirjoitetuissa tarinoissa havaittavissa yhtäläisyyksiä linnan historiaan tai perinteisiin kansankertomuksiin?

Suoritin lehtihakuja Kansalliskirjaston tarjoamassa Digi-palvelussa³. Kansalliskirjaston Digi-palvelu on yksi merkittävimmistä aineistopalveluista erityisesti Suomen historiasta kiinnostuneille. Digi-palvelu sisältää Kansalliskirjaston digitoimia kuva- ja tekstiaineistoja, joista keskeisimmät ovat erilaiset sanoma- ja aikakauslehdet.⁴ Olen käyttänyt lehtien haussa seuraavanlaista hakulauseketta: ”Kuusiston piispanlinna” OR ”Kuusiston linnanrauniot” OR ”Kuusiston linna” OR ”Kuusiston rauniot”. Olen valinnut nämä hakusanat, koska ne kattavat

¹ Uotila 1995, 42.

² Suna 1994, 8.

³ Kansalliskirjaston Digi-palvelu. <https://digi.kansalliskirjasto.fi/>

⁴ La Mela & Oiva 2022, 215.

laajasti erilaiset variaatiot Kuusiston piispanlinnasta ja Kuusiston linnanraunioista. Olen myös suorittanut haun kirjautuneena Digi-palveluun Turun yliopiston tunnuksillani. Lisäksi olen rajannut hakua kattamaan ainoastaan sanoma- ja aikakausilehtiä. Tarkastelujaksoksi olen asettanut 1.1.1914 – 31.12.1945. Nämä hakukriteerit antavat osumia yhteensä 1713 kappaletta.

Olen ladannut hakutulokset Excel-taulukkoon hyödyntämällä Digi-palvelun lataustyökalua. Käytän ladattua tulostaulukkoa apuna lehtien järjestämisessä, tutkimisessa ja niiden sisällön analysoimisessa. Olen myös käyttänyt tulostaulukkoa apuna kaavioiden valmistuksessa. Tulostaulukko ja metatiedosto on nimeltään *Kuusiston piispanlinnan ja linnanraunioiden lehtiaineisto 1914–1945*.⁵

Perusteluita aikarajaukselle löytyy useampia. Sanoma- ja aikakausilehtien digitointiaste on kattava rajaukseni aikaan. Kuten luvun 2.3.1 kuvasta (Kuva 2) voimme havaita, osumia tulee reilusti valitulle tarkastelujaksolle. On myös mielenkiintoista tarkastella, onko ensimmäisellä tai toisella maailmansodalla ollut vaikutusta Kuusiston linnaan liittyviin lehtikirjoituksiin. Lisäksi tavoitteeni oli saada tarkasteluun mukaan erilaisia linnaan liittyviä kertomuksia, joita löytyi sopivasti juuri valitsemaltani tarkastelujaksolta. Lisäksi olen rajannut tutkielman ulkopuolelle ruotsinkieliset lehdet, koska nämä painottuvat 1800-luvulle ja 1900-luvun alkuun. Suomenkieliset lehdet ohittivat ruotsinkieliset 1870-luvun lopussa.⁶ Vuonna 1880 Suomessa ilmestyi yhteensä 34 sanomalehteä, joista 14 oli ruotsin- ja 20 suomenkielisiä. Vastaavasti vuonna 1917 ilmestyi yhteensä 114 sanoma- ja paikallislehteä, joista jopa 89 oli suomenkielisiä.⁷ Lisäksi vastaavilla ruotsinkielisillä hakusanoilla löytyy merkittävästi vähemmän osumia valitulle tarkastelujaksolle.⁸ Lisäksi aineistoon tutustumisen pohjalta näyttää siltä, että suomenkielinen aineisto antaa kattavan ja riittävän kuvan tutkimuskysymyksen kannalta.

Suorittamani haku antaa osumia jopa 276:lle eri lehdelle. Merkittävimmät lehdet osumismäärien näkökulmasta ovat *Uusi Aura* (261) ja *Turun Sanomat* (236), jotka erottuvat selkeästi muista lehdistä. Lisäksi *Turunmaa* (74), *Sosialisti* (70), *Helsingin Sanomat* (53), *Uusi Suomi* (52) ja *Suomen Sosialidemokraatti* (40) ovat edustettuina merkittävällä määrällä osumia.⁹ Tosin osumien määrä ei kerro kaikkea lehtien merkittävydestä tutkimukselle, koska lehdissä

⁵ Metatiedosto: *Kuusiston piispanlinnan ja linnanraunioiden lehtiaineisto 1914–1945*.

⁶ Uino 1992, 53.

⁷ Leino-Kaukiainen 1992a, 111.

⁸ Metatiedosto: *Kuusiston piispanlinnan ja linnanraunioiden lehtiaineisto 1914–1945*.

⁹ Metatiedosto: *Kuusiston piispanlinnan ja linnanraunioiden lehtiaineisto 1914–1945*.

esiintyy muun muassa samoja julkaisuja eri lehdissä. Lisäksi lehtikirjoitusten varsinainen sisältö ratkaisee tietyn lehden tärkeyden tutkimukselle.

Olen jakanut lehtikirjoitukset kolmeen eri kategoriaan: tutkimukset, kertomukset ja muut. Kategorisoinnin tarkoituksena on järjestellä aineistomassaa, jotta lähteiden analysoiminen olisi helpompaa. Tutkimuskategoriaan olen sijoittanut kirjoitukset, jotka liittyvät Kuusiston piispanlinnan alueella tapahtuneeseen tutkimustoimintaan, tai tietokirjoituksiin, jotka kertovat erilaisista tapahtumista linnan historiassa. Kertomuskategoriaan kuuluvat erilaiset tarinat ja legendat, jotka liittyvät Kuusiston piispanlinnaan tai siellä toimineisiin hahmoihin. Muut-kategoriaan sisältyy muun muassa erilaisia tiedotteita, ilmoituksia, tapahtumia, retkiä ja matkailua, jotka liittyvät pääasiassa toimintaan Kuusiston linnanraunioiden alueella. Vaikka muut-kategoriaan kuuluu valtaosa osumista, niin pääasiassa nämä kirjoitukset ovat lyhyitä, ja joukosta löytyy lisäksi usein samoja kirjoituksia useammista eri lehdistä. Tutkimuskategoriaan olen jakanut osumista 196 ja kertomuksiin 61 kappaletta. Loput osumista olen sijoittanut muut-kategoriaan, jotka olen joutunut rajaamaan tämän tutkimuksen ulkopuolelle, jotta tutkielma ei paisuisi liian laajaksi. Tutkimus- ja kertomuskategoriat myötäilevät tutkielman käsittelyosioita, vaikka lehtikirjoitukset eivät ole sidottuja käsiteltäväksi vain yhdessä tietyssä osiossa, koska osa teksteistä voi soveltua käytettäväksi useammassa kohdassa tutkielmaa.¹⁰

Ensimmäisessä käsittelyluvussa tarkastelen Kuusiston piispanlinnan ja linnanraunioiden historiaa. Keskityn alkuun tarkastelemaan piispanlinnan eri vaiheita historian saatossa ja millaisia historiallisia tapahtumia lehdissä pääasiassa muistellaan. Tämän jälkeen tarkastelen laajemmin Kuusiston linnanraunioita, joihin liittyy esimerkiksi linnan rakennusmateriaalien hyödyntämistä muissa rakennuksissa. Lisäksi tarkastelen Kuusiston linnan alueella suoritettuja tutkimuksia, ja entisöinti- sekä korjaustöitä. Lisäksi tarkastelen Kuusiston piispanlinnaan liittyvien kirjoitusten osuutta lehdissä ja pohdin sota-aikojen vaikutuksia lehtikirjoituksiin. Toisessa käsittelyluvussa tarkastelen erilaisia tarinoita ja legendoja, joita Kuusiston piispanlinnasta on aikoinaan kirjoitettu. Tulen pohtimaan tarinoiden sisältöä suhteessa Kuusiston linnan historiaan ja yleisesti kansanperinteeseen. Tutkielman lopuksi teen yhteenvedon tutkimuksen aikana esiin nousseista löydöksistä ja huomioista, sekä esitän niistä omat johtopäätökseni.

¹⁰ Metatiedosto: *Kuusiston piispanlinnan ja linnanraunioiden lehtiaineisto 1914–1945*.

1.2 Tutkimusmenetelmät ja keskeinen tutkimuskirjallisuus

Kuusiston linnan mediakäsittelyn analyysi kytkeytyy useisiin tutkimusperinteisiin ja metodologisiin valintoihin. Koska tutkimuksen lähdeaineistona toimivat vanhat sanoma- ja aikakauslehdet, on tärkeää perehtyä myös lehtien historiaan ja niiden käyttämiseen lähdeaineistona. Koska tutkimuksen kohteena on keskiaikainen linna, tutkimuksen tueksi on tarkasteltava linnan historiaa ja sen aikakauden yhteiskunnallista tilannetta. Lisäksi tutkimukseni keskustelee kansanperinteiden kanssa, minkä vuoksi on myös tärkeää tarkastella folkloristiikkaan liittyvää tutkimuskirjallisuutta.

Tarkastelen seuraavia tutkimusmenetelmiä käsitteleviä teoksia sekä kulttuurihistorian että yleisesti historiantutkimuksen näkökulmasta. Mirka Danielsbackan, Matti O. Hannikaisen ja Tuomas Teporan vuonna 2022 toimittama *Avaimia menneisyyteen: Opas historiantutkimuksen menetelmiin* kertoo yleisesti metodologioista ja teorioista, ja esittelee monipuolisesti erilaisia tutkimusmenetelmiä, joita voidaan hyödyntää historiantutkimuksessa. Lisäksi tarkastelen vuonna 2022 ilmestynyttä teosta *Kulttuurihistorian tutkimus: Lähteistä menetelmiin ja tulkintaan*, jonka ovat toimittaneet Rami Mähkä, Marika Ahonen, Niko Heikkilä, Sakari Ollitervo ja Marika Räsänen. Teos on oleellinen, koska se käsittelee asioita kulttuurihistoriallisesta näkökulmasta. Lisäksi teos käsittelee muun muassa digitaalisia tutkimusmenetelmiä, ja digitoitujen sanoma- ja aikakauslehtien käyttämistä tutkimuksen lähdeaineistona.

Historiantutkimuksen perusmenetelminä voidaan pitää muun muassa lähdekritiikkiä, tutkimuskohteen kontekstualisointia, ja kirjoitusprosessin aikana tapahtuvaa teoreettista sekä hermeneuttista päättelyä. Lähdekritiikkiä pidetään useasti historiallisen tutkimuksen tärkeimpänä menetelmänä, vaikka nykypäivänä lähdekritiikin rinnalla on tavallisesti myös muita menetelmiä käytössä. Harvemmin enää nykytutkimusten yhteydessä pohditaan tarkasteltavan kirjallisen merkinnän totuudenmukaisuutta, vaan keskitytään enemmän tarkastelemaan, miksi lähde kuvaa tapahtumia tietyllä tavalla. Toki lähdekriittinen tutkija pyrkii selvittämään, että mitkä ovat esimerkiksi olleet kirjoittajan motiivit taustalla.¹¹ Tutkimukseni yhteydessä tulen kiinnittämään huomiota myös lähteiden esitystapaan ja huomioimaan lehtien motiivit kirjoitusten taustalla. Kontekstualisointi on tärkeä osa historiantutkimusta, koska lähteet tulee asettaa osaksi tutkittavan aikakauden yhteiskuntaa ja kulttuuria. Näin ollen lähdeaineistoa tarkasteltaessa on tärkeää muistaa suhtautua lähteisiin oman aikansa tuotoksina.¹² Kirjoitusprosessin

¹¹ Danielsbacka & Hannikainen & Tepora 2022, 11, 14.

¹² Danielsbacka & Hannikainen & Tepora 2022, 15.

aikana tapahtuvaa hermeneuttista päättelyä voidaan kuvata esimerkiksi hermeneuttisen kehän avulla. Hermeneuttisen kehän periaatteen mukaisesti tutkijan esittämät kysymykset aineistolle voivat vielä tarkentua tai muuttua kokonaan aineiston analysoinnin yhteydessä tai sen jälkeen. Tämän seurauksena tutkija voi olla pakotettu palaamaan vielä lähdeaineiston pariin ja suorittamaan samalla itsereflektiota.¹³ Tämän vuoksi onkin järkevää suhtautua avoimesti mahdollisiin muutoksiin kysymystenasettelussa, koska aineistoa analysoitaessa esiin voi nousta esimerkiksi uusia näkökulmia.

Tutkimukseni yhdistää kvantitatiivista ja kvalitatiivista lähestymistapaa, koska käsiteltävä aineistomassa on laajahko, mutta vaatii osaltaan laadullista tarkastelua. Tutkielmani ei suoranaisesti perustu tilastojen muodostamiseen, mutta se hyödyntää tilastollisia menetelmiä tutkimuksen tukena. Historiantutkimuksen yhteydessä hyödynnetään usein lähilukemista, minkä avulla tutkija pyrkii kiinnittämään huomiota yksityiskohtiin ja laajempiin yhteyksiin.¹⁴ Laajoja aineistokokonaisuuksia voi olla vaikeaa käydä läpi lähilukumenetelmällä, jolloin tietokoneavusteisesti etälukemisen avulla voidaan kohdistaa tutkimus helpommin sekä nopeammin oleellisiin kohtiin.¹⁵ Tulen siis hyödyntämään sekä lähilukua että kaukolukemista lähdeaineistoa tarkasteltaessa.

Tutustuminen digitaaliseen historiantutkimukseen on tutkimukseni kannalta oleellista, koska käyttämäni lähdeaineisto on digitaalisessa muodossa. Koska käytän Kansalliskirjaston Digi-palvelua graduni lähdeaineiston kokoamisessa ja tarkastelussa, minun on tärkeää ymmärtää myös kyseisen palvelun toimintaperiaatteet. Lisäksi on tärkeää pohtia, millaisiin kysymyksiin aineiston digitaalisuus antaa mahdollisuuksia tai miten laajaa digitaalista aineistomassaa kannattaa lähestyä.

Koska lähdeaineistoni koostuu suomalaisista sanoma- ja aikakauslehdistä, olen valinnut tarkasteluun seuraavia aiheeseen liittyviä teoksia. *Suomen lehdistön historia. 10, Aikakauslehdistön historia: aikakauslehdistön kehityslinjat* vuodelta 1992, jonka päätoimittajana on toiminut Päiviö Tommila. Teos käsittelee Suomen lehdistön historiaa ja kehitystä 1800- ja 1900-luvuilla. Onkin tärkeää perehtyä Suomen lehdistön historiaan ja sen kehityksen vaiheisiin, koska tämä auttaa esimerkiksi aineiston tulkittamisessa tai rajaamisessa. Lisäksi tarkastelen *Lehtihistoria ja sen tutkimus* -teosta vuodelta 1974, jonka ovat toimittaneet Päiviö Tommila ja

¹³ Danielsbacka & Hannikainen & Tepora 2022, 16–17.

¹⁴ Salmi 2022, 45.

¹⁵ Paju & Salmi 2022, 116.

Kaija Keränen. Kyseessä on metodiopas, jonka tavoitteena on neuvoa erityisesti historianopiskelijoita, jotka käyttävät tutkimuksissaan lähteinä lehtiainestoa.

On myös välttämätöntä hyödyntää Kuusiston linnaan liittyvää tutkimusta. Kari Uotilan väitöskirja, *Medieval Outer Baileys in Finland – With Special Reference to Turku Castle*, vuodelta 1998 on suhteellisen tuore tutkimus, mikä käsittelee myös Kuusiston piispanlinnan historiaa erityisesti arkeologian näkökulmasta. Lisäksi teos on hyödyllinen, koska se ottaa huomioon myös aikaisemmat tutkimukset Kuusiston linnasta. Lisäksi tarkastelen teosta *Museoviraston rakennushistorian osaston raportteja 8 – Kuusiston linnan tutkimuksia 1985–1993*, jonka on toimittanut Antti Suna vuonna 1994. Teos käsittelee vuonna 1985 käynnistyneitä Kuusiston linnanraunioiden korjaustöitä, jotka ovat nostaneet esille runsaasti uutta tietoa linnan eri vaiheista ja ulkoasusta. Kyseessä on artikkelikokoelma, joka kokoaa yhteen erilaisten tutkimusten aikana syntyneet tutkimusraportit.

Tutkimuksen yhteydessä on myös tärkeää huomioida Kuusiston piispanlinnan historia ja Suomen alueen yhteiskunnallinen sekä poliittinen tilanne. Kuusiston piispanlinnan aikakausi sijoittuu keskiajan lopulle, jolloin se on toiminut pääasiassa katolisen kirkon piispojen tukikohdaksi. Näiden näkökulmien pohjalta tarkasteluun on valikoitunut muun muassa seuraavia aiheeseen liittyviä teoksia. *Pohjoinen reformaatio* vuodelta 2016, jonka ovat toimittaneet Meri Heinonen ja Marika Räsänen. Teoksessa tarkastellaan reformaatiota ja sen leviämistä, sekä reformaation vaikutuksista Ruotsin valtakunnassa erityisesti Suomen alueella. Lisäksi tarkastelen valtionarkeologin Carl Jacob Gardbergin toimittamia teoksia. *Suomen keskiaikaiset linnat* vuodelta 1993 ja *Kivistä ja puusta: Suomen linnoja, kartanoita ja kirkkoja* vuodelta 2002. Näissä teoksissa käsitellään Kuusiston piispanlinnan historiaa ja sen eri vaiheita.

Lisäksi tarkastelen folkloristiikan ja kansaperinteen tutkimuksia. *Suomalaiset uskomustarinat. Tyypit ja motiivit*, jonka on toimittanut Marjatta Jauhiainen vuonna 1999. Teos on katsaus erilaisiin kertomuksiin, joiden aiheet liittyvät esimerkiksi kummituksiin, aarteisiin ja haltijaolentoihin. Teos myös perehdyttää lukijan erilaisiin Suomalaisiin uskomustarinoihin ja memoraatteihin. Lisäksi tarkastelen Leea Virtasen teosta *Suomalainen kansanperinne*, jonka viides painos on vuodelta 2021. Teos kuvaa muun muassa kansanperinteen keruuta ja tutkimusta 1800–1900-luvuilta. Teoksessa käsitellään myös esimerkiksi kansanuskomuksia, kertomuserinteitä ja erilaisia tarinalajeja.

1.3 Suomen lehdistön historiaa ja vanhat sanoma- sekä aikakauslehdet tutkimuksen kohteena

Kustannustoiminta oli Suomessa maltillista vielä 1800-luvun alkupuolella, mutta kääntyi kiihtyvään kasvuun 1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolla.¹⁶ Aina 1860-luvulle saakka aikakauslehtien potentiaalinen lukijakunta koostui pääasiassa ruotsinkielisestä sivistyneistöstä. Tosin koulutuslaitoksen kehittymisen myötä myös suomenkielisen kansan lukutaito laajentui. Lukuharrastus kasvoi ja samalla monipuolistuivat lukemisen kohteet. Tämä vaikutti lehtiin positii-visesti lukijakunnan laajenemisella, vaikka vaikeat ajat, kuten heikot suhdanteet vaikuttivat vastaavasti negatiivisesti.¹⁷ Pirkko Leino-Kaukiaisen mukaan Suomen autonomian ajan lopussa sanoma- ja aikakauslehdet erkaantuivat toisistaan erityisesti, koska sanomalehdet muuttuivat enemmän poliittiseen suuntaan.¹⁸ Autonomian ajan lopussa sanomalehdistä saivat hiljalleen väistyä tieto- ja kaunokirjallisuusartikkelit, jotka aikakauslehdet omivat itselleen.¹⁹ Sanomalehdissä vähenivät novellit ja jatkokertomukset, vaikka kiinnostus kaunokirjallisuutta kohtaan oli muuten kasvussa.²⁰ Sanoma- ja aikakauslehdet viettivät kuitenkin sopuisaa rinnakkaiseloa, koska tarjosivat lukijoilleen erilaista sisältöä.²¹ Suurimmille kustantajille aikakauslehdet olivat autonomian ajan lopulla lähinnä sivutuotteita, joita he julkaisivat kirjojen rinnalla. Kustantajat myös pyrkivät myymään ja markkinoimaan kirjojaan lehtien palstoilla.²²

Itsenäistymisen jälkeen aikakauslehdet kuten, *Kotiliesi* ja *Suomen Kuvalehti*, havaittiin tärkeiksi ja tuottaviksi.²³ Ajanviettelukemisessa nähtiin Suomessa käännekohta 1920-luvulla, kun vapaa-aika ja lukutaito yleistyivät.²⁴ Elokuvien, radion ja television saapuminen vaikuttivat myös lehtien sisältöön ja ne loivatkin samalla uudenlaista kilpailua.²⁵ Leino-Kaukiaisen mukaan erilaisilla jutuilla pyrittiin ruokkimaan lukijoiden yleistä tiedonjanoa ja kiinnostusta uusiin suosiota kasvattaviin aiheisiin.²⁶

¹⁶ Uino 1992, 44.

¹⁷ Uino 1992, 48.

¹⁸ Leino-Kaukiainen 1992b, 189.

¹⁹ Leino-Kaukiainen 1992a, 112.

²⁰ Leino-Kaukiainen 1992b, 226.

²¹ Leino-Kaukiainen 1992a, 113.

²² Leino-Kaukiainen 1992b, 255.

²³ Leino-Kaukiainen 1992b, 255.

²⁴ Leino-Kaukiainen 1992b, 226.

²⁵ Leino-Kaukiainen 1992b, 193.

²⁶ Leino-Kaukiainen 1992b, 278.

Suomalaisen aikakauslehdistön kasvu alkoi 1880-luvun lopulla ja jatkui tasaisesti itsenäisyyden jälkeenkin.²⁷ Tosin kasvu oli välillä hidasta muun muassa pula-ajan ja sensuuritoiminnan vuoksi.²⁸ Kaikkiaan lehtien määrä nelinkertaistui Suomessa vuosien 1920–1955 välillä. Tosin ruotsinkielisten lehtien kasvu hidastui ja osuus pieneni suomenkieliseen lehdistöön verrattuna. Painokoneiden ja -tekniikan kehittyminen mahdollistivat lehtien kasvun, kun painamisen laatu parani ja voitiin painaa suurempia määriä lehtiä.²⁹

Kuten Päiviö Tommila toteaa, lehtien tarkastelu tarvitsee samanlaista lähdekritiikkiä kuin esimerkiksi keskiaikaiset kirjoitukset, vaikka näiden välillä onkin eroavaisuuksia. Esimerkiksi lehtien levikki on huomattavasti keskiaikaisia kirjoituksia laajempi. Tämän takia tutkimusmenetelmät eivät voi olla täysin samoja, vaikka tavoitteet olisivatkin samanlaiset. Tämän vuoksi lehtien tarkastelusta onkin muodostunut oma tutkimusalueensa.³⁰ Lehtien voidaan katsoa heijastavan aikansa kokonaiskuvaa, koska niiden tarjoama sisältö on laajaa ja monipuolista. Tommila kuitenkin huomauttaa, ettei sanomalehdet ole lähde, joista voidaan lähteä etsimään tai selvittämään esimerkiksi tapahtumien todenperäisyyttä.³¹ Hänen mukaansa on myös tärkeää huomioida, että juttuja on voitu lainata myös muista lehdistä.³² Lehtihistoriallisen tutkimuksen yhteydessä voidaan myös selvittää muun muassa lehden levikkiä, ja mistä ja miten lehdessä asioista kirjoitetaan. Lisäksi voidaan pohtia, millaisia motiiveja tai vaikuttajia löytyy lehtien taustalta.³³ Lehdillä voi olla esimerkiksi poliittisia intressejä, jotka ohjaavat lehden kirjoituksia.³⁴ Lehtiaineistoa analysoitaessa on tärkeä pitää mielessä, että lehdet heijastavat oman aikansa poliittista ja yhteiskunnallista tilannetta. Tiedostamalla tietyn lehden tavoitteet ja motiivit auttavat ymmärtämään analysoitavan jutun sisältöä paremmin.

Sanoma- ja aikakauslehtien eroavaisuudet toisistaan on myös tärkeää tiedostaa, koska tämä voi vaikuttaa oleellisesti kirjoitusten sisältöön tai ulosantiin. Lehdet tyypillisesti jaetaan kahden ryhmään, sanoma- ja aikakauslehtiin, vaikka toisinaan niiden välille on vaikea vetää selkeää rajaa. Sanomalehdelle tavanomaisia tunnusmerkkejä ovat muun muassa, että ne ovat koineellisesti monistettuja ja ilmestyvät säännöllisesti. Lisäksi sanomalehdet ovat ajankohtaisia ja niiden julkaisut pitää olla kaikkien saatavilla. Myös sanomalehden sisältöön voi liittyä

²⁷ Leino-Kaukiainen 1992b, 277.

²⁸ Leino-Kaukiainen 1992b, 203.

²⁹ Leino-Kaukiainen 1992b, 277–278.

³⁰ Tommila 1974, 7.

³¹ Tommila 1974, 12.

³² Tommila 1974, 71.

³³ Tommila 1974, 10.

³⁴ Tommila 1974, 12.

tietynlaisia vaatimuksia. Sanomalehden tulisi sisältää esimerkiksi uutisia, tiedotteita ja ilmoituksia. Lisäksi lehden kuuluu sisältää hyödyllisiä tai huvittavia kertomuksia ja erilaisia julkisia asioita käsitteleviä artikkeleita. Aikakausilehdet eivät ole samalla tavalla yleisluonteisia kuten sanomalehdet, vaan keskittyvät enemmän tiettyyn erikoisalaan ja lukijakuntaan. Aikakausilehdet ilmestyvät myös harvakseltaan sanomalehtiin verrattuna, yleensä korkeintaan 1–2 kertaa kuukaudessa.³⁵

Digitaalista lehtiaineistoa käsiteltäessä tutkijan pitää olla tietoinen aineistonsa erityispiirteistä. Ennen aineistoon paneutumista tutkija voi miettiä, miten digitoitua lehtikokoelmaa kannattaa lähestyä. Lisäksi voidaan pohtia, millaisilla erilaisilla tavoilla lehtikokoelmaa voidaan käyttää tutkimuksen yhteydessä. Voidaan myös tarkastella, millaisia erilaisia käyttötapoja on kehitetty lehtiaineistojen hyödyntämiseen. Tutkijan on myös tärkeä tuntea käyttämänsä aineiston taustat, vahvuudet ja heikkoudet. Digitaalisilla aineistoilla on materiaallinen luonne, vaikka ne voivat tuntua aineettomilta. Digitaalista aineistoa tarkasteltaessa tutkija ei näe aineiston fyysisiä muotoja, jolloin materiaallinen kuvittelu jää tutkijan mielikuvituksen varaan. Tosin materiaalisuus auttaa tutkijaa ymmärtämään laajempaa mediaympäristöä, mihin analysoitava aineisto kuuluu. Lisäksi julkaisukonteksti saattaa hämärtyä digitaalisen aineiston hakujen yhteydessä. Lähtökohtaisesti digitoidut lehdet eivät ole täysin sama asia kuin painetut versiot, mutta niiden voidaan ajatella olevan esimerkiksi uudelleen julkaisuja alkuperäisistä. Digitoidun aineiston kanssa päästään kuitenkin tarpeeksi lähelle alkuperäistä, jotta mennyttä voidaan analysoida samalla tavoin.³⁶

³⁵ Tommila 1974, 7–9.

³⁶ Kurvinen & Paju & Salmi 2022, 106–109.

2 Kuusiston piispanlinnan ja linnanraunioiden historia lehdistön näkökulmasta

2.1 Kuusiston piispanlinnan vaiheita lehtikirjoitusten mukaan

2.1.1 Kuusiston piispanlinnan alkuvaiheet

Ensimmäinen kirjallinen lähde piispan oleskelusta Kuusistossa löytyy yli seitsemäsadan vuoden takaa. Piispa Maunu I on päivännyt kirjeen Kuusistossa 7. marraskuuta 1295, vaikka linnan olemassaolosta vielä tuolloin ei olekaan täyttä varmuutta.³⁷ Tosin Antti Suna huomauttaa, että alueella voidaan olettaa olleen jonkinlainen pienehkö puurakenteinen rakennusryhmä tai linna jo 1200-luvun lopulla.³⁸ Paavali Juustenin piispainkronikan mukaan Kuusiston linna rakennettiin vuonna 1317 piispa Ragvald II:n aikana. Tosin Suna pohtii, mistä tieto kronikkaan on alkujaan peräisin. Hänen mukaansa voidaan kuitenkin pitää selvänä, että jonkinlainen merkittävä varustus on Kuusiston alueelta tuolloin jo löytynyt.³⁹ Tosin Markku Heikkilän ja Simo Heinisen mukaan Juustenin piispainkronikka on tärkein keskiajasta ja reformaatiokaudesta kertova lähteemme. Heidän mukaansa Juusten on pyrkinyt objektiivisuuteen, vaikka muutamia tulkintavirheitä onkin sattunut. Tästä huolimatta kronikan keskiaikaista osaa voidaan kuitenkin pitää luotettavana.⁴⁰ Kari Uotilan mukaan radiohiilitutkimukset osoittavat, että linnan historian alkutaipaleet voidaan varmuudella ajoittaa 1300-luvun alkuun, mutta ei 1200-luvun puolelle. Tosin Uotila myös huomauttaa, että suuri osa linnan alueesta on vielä kaivamatta ja muureja tutkimatta.⁴¹

Kuusiston linnan syntyäikää pohdittiin myös lehdistössä. Vuonna 1915 *Uudessa Aurassa* kirjoitettiin, että Pohjan-Piltti novellissa Yrjö Koskinen kirjoitti, että piispa Maunu I tuli piispaksi vuonna 1291. Koskinen antaa novellissaan Maunu I:n laskea Kuusiston linnan peruskiiven.⁴² Riihimäen varuskunnan sotilaslehti *Sattumassa* kirjoitettiin vuonna 1933, että jo vuodelta 1295 löytyy mainintaa Turun piispoille kuuluneesta Kuusiston kartanosta. Lisäksi kirjoituksen mukaan piispa Ragvald II rakennutti linnoituksen Kuusiston kartanon läheisyyteen

³⁷ Suna 1994, 6.

³⁸ Suna 1994, 6; Taavitsainen 1979, 11.

³⁹ Suna 1994, 6.

⁴⁰ Heikkilä & Heininen 2017, 28–29.

⁴¹ Uotila 1995, 42–43.

⁴² Y.K.: Kuusisto. *Uusi Aura* 215/1915, 3–4.

vuonna 1317.⁴³ *Suomen Sotilaassa* ja *Savonmaassa* puolestaan todettiin vuonna 1925, että Suomen piispat rakennuttivat Kuusiston linnan lähelle Turkua asunnokseen ja suojapaikakseen noin vuoden 1300 aikoihin.⁴⁴ *Uudenmaan Sanomissa* julkaistiin vuonna 1942 artikkeli, joka liittyy Jalmari Jaakkolan esitelämään venäläisten retkestä Hämeeseen vuonna 1311. Kirjoituksessa kerrotaan Novgorodin Hämeen-retkestä ja heidän epäonnistuneesta Hakoisten valtausyrityksestä vuoden 1311 aikana. Kirjoituksen mukaan Kuusiston linnan rakentaminenkin osoitti, että Suomen piispakin varautui idän uhkaa vastaan vuoden 1311 tapahtumien vuoksi.⁴⁵ Sama artikkeli löytyy joitakin päiviä myöhemmin ainakin seitsemästä muusta lehdestä.⁴⁶

Historiallisen tiedon mukaan venäläiset polttivat Turun kaupungin, Turun tuomiokirkon sekä Kuusiston linnan vuonna 1318.⁴⁷ Vuoden 1318 tapahtumia muisteltiin sekä *Turun Sanomissa* että *Turun Lehdessä* vuonna 1918. Kirjoituksessa muisteltiin tapahtumaa, jolloin itänaapurimme valtasi Turun kaupungin ja piispanistuimen. Jutussa myös mainitaan, että novgorodilaiset tuhosivat vuotta aikaisemmin rakennetun Kuusiston puulinnan, jossa säilytettiin muun muassa tuomiokirkon kalleuksia. Jutun mukaan Kuusiston linna rakennettiin uudestaan kivistä suojaamaan paremmin idän barbaareja vastaan. Jutun lopussa nostetaan vielä esille, kuinka idästä ovat lähtöisin monet kurjuudet ja kärsimykset, joita olemme joutuneet kokemaan menneen 600 vuoden aikana.⁴⁸ Myös *Uudessa Aurassa* kirjoitettiin vuonna 1923, että Juhani Rinne mainitsi pitämässään luennossaan, miten venäläiset polttivat Turun tuomiokirkon ja Kuusiston piispanlinnan vuonna 1318.⁴⁹ Tämä sama juttu on julkaistu muutamia päiviä myöhemmin myös *Etelä-Savossa* ja *Iltalehdessä*.⁵⁰ *Merisotilas*-lehdessä kirjoitetaan vuonna 1941, että Turun ja Kuusiston linnan valloitukset olivat venäläisten kosto siitä, että Ruotsin laivasto oli hävittänyt Laatokan rannikkoseutua perinpohjaisesti vuonna 1314.⁵¹

Vuonna 1926 *Turun Sanomissa* muisteltiin vuoden 1318 tapahtumia. Jutussa kirjoitetaan, että venäläiset hävittivät Turun kaupungin 12.6.1318, mikä on sama päivä kuin lehden julkaisulla. Kirjoituksen mukaan Turku olisi ollut perivihollisemme hävityshalun kohteena jo ennen kuin

⁴³ Suomen aateliskartanot. *Sattuma* 9/1933, 6.

⁴⁴ Suomen linnat ja linnoitukset. *Suomen Sotilas* 28–29/1925, 398; Suomen linnat. *Savonmaa* 82A/1925, 1.

⁴⁵ Venäläiset kulkivat v. 1311 Hämeen-retkellä Porvoon-, Mäntsälän-, ja Pernajanjokia pitkin. *Uudenmaan Sanomat* 121/1942, 2.

⁴⁶ Metatiedosto: *Kuusiston piispanlinnan ja linnanraunioiden lehtiaineisto 1914–1945*.

⁴⁷ Tarkiainen 2010, 188.

⁴⁸ Eräs 600-vuotis muisto. *Turun Sanomat* 4049/1918, 5; Eräs 600-vuotis muisto. *Turun Lehti* 35/1918, 1.

⁴⁹ Yliopistolliset luennot. Tri J. Rinne luennoi eilen aineesta Turun tuomiokirkko Suomen piispain kronikkana. *Uusi Aura* 283/1923, 2.

⁵⁰ Metatiedosto: *Kuusiston piispanlinnan ja linnanraunioiden lehtiaineisto 1914–1945*.

⁵¹ Suomen sotia 1200- ja 1300-luvuilla. *Merisotilas* 14/1941, 5.

Turusta oli tullut virallisesti edes kaupunki. Lisäksi jutussa mainittiin, että Kuusiston linna oli puuvarusteinen Suomen piispain turvapaikka, jonka venäläiset pistivät hävitysmatkallaan tuleen.⁵² Myös *Karjala*-lehdessä kirjoitettiin 12.6.1938, miten novgorodilaiset jättivät jälkeensä savuavat Kuusiston piispanlinnan rauniot vuonna 1318.⁵³ Samoin *Keskisuomalaisessa* ja *Etelä-Savossa* todettiin 12.6.1943, miten novgorodilaiset olivat Turussa ja Kuusistossa ryöstöretkellä 625 vuotta sitten. Tosin on huomion arvoista, että *Etelä-Savon* kirjoituksen otsikossa on virheellisesti mainittu, että tapahtumasta olisi aikaa 650 vuotta.⁵⁴

Kuopion Sanomissa julkaistiin vuonna 1919 juhlapuhe, jonka on pitänyt itsenäisyyspäivänä kansanedustaja ja tarkastaja B. Sarlin. Puheessa kerrottiin, että Tuomas piispan sotajoukot kokiivat Nevan juoksun taistelussa tappion Novgorodin ruhtinas Aleksanterille vuonna 1240. Tämän jälkeen idän miehet ryntäsivät Suomen niemelle ja polttivat Turun kaupungin sekä Kuusiston piispanlinnan.⁵⁵ Tosin tutkimusten valossa vuosi on liian varhainen Kuusiston piispanlinnan olemassaololle. Toisaalta Turun kaupungin ja Kuusiston piispanlinnan polttaminen sopivat myös vuoden 1318 tapahtumiin, mihin tässä on myös saatettu viitata, vaikka tekstiä lukiessa voi saada kuvan, että tapahtumat sijoittuvat vuoden 1240 tienoille.

Teologian aikakauskirjasta löytyy vuodelta 1931 artikkeli, joka liittyy Jalmari Jaakkolan tutkimuksiin vanhimmista historiallisista kopiokirjoistamme. Kirjoituksen mukaan vanhimman lähdehistoriamme kohtalokkain tapaus liittyy venäläisten vuoden 1318 hyökkäykseen, koska asiakirjojen keräyskeskuksina toimivat silloin Kuusiston piispankartano ja Turun tuomiokirkko. Myöhemmin asiakirjojen menetystä pyrittiin korvaamaan hankkimalla jäljennöksiä, mutta vuotta 1318 vanhempien asiakirjojen harvalukuisuus osoittaa, että korvaamisessa ei ole kovinkaan kattavasti onnistuttu.⁵⁶

C. J. Gardbergin mukaan novgorodilaiset hävittivät Kuusiston vuonna 1318 samalla kun polttivat ja tuhosivat Turun seutua. Kuusiston jälleenrakentamisesta ei löydy mainintaa kirjallisista lähteistä, mutta tämän tiedetään tapahtuneen tulevien vuosien aikana. Hävitetty varustus oli mahdollisesti rakennettu puusta. Tosin Gardberg mainitsee, että uudelleenrakennuksen yhteydessä käytettiin enemmän kiveä, koska idän uhka myös tulevaisuudessa tiedostettiin.

⁵² Pikku-uutisia 12 Kesäk. *Turun Sanomat* 157/1926, 4.

⁵³ Tänään. *Karjala* 155/1938, 4.

⁵⁴ Venäläiset Turkua polttamassa 625 vuotta sitten. *Keskisuomalainen* 153/1943, 6; Venäläiset Turkua polttamassa 650 vuotta sitten. *Etelä-Savo* 131/1943, 6.

⁵⁵ Juhlapuhe. *Kuopion Sanomat* 108/1919, 2.

⁵⁶ Kirjallisuutta. Jalmari Jaakkola, Vanhimmat historialliset kopiokirjamme. *Teologinen aikakauskirja* 4/1931, 250–251.

Muutama vuosi tapahtuman jälkeen Hattulan kirkkoherra kirjoitti, että ”joukko tuomiokirkon kalleuksia ja privilegiokirjeitä paloi, kun venäläiset hävittivät Kuusiston kartanon”.⁵⁷ Uotilan mukaan Kuusiston linnan alueen nokipartikkelit ovat kasvaneet alueen asuttamisen alkuvaiheina. Tämä saattaa johtua vuoden 1318 tapahtumista, jolloin historiallisten lähteiden mukaan novgorodilaiset polttivat piispan Kuusiston residenssin tai linnan, joka oli siinä vaiheessa vielä rakenteilla. Uotilan mukaan samanlaisia nokinäytteitä ei ole löydetty nykyisen Kuusiston kartanon alueelta, mikä viittaa siihen, ettei nykyisen kartanon paikalla olisi ollut piispanasuntoa vielä 1300- tai 1400-luvuilla.⁵⁸

Kuusiston piispanlinnan alkuvaiheet muistetaan lehdissä jonkin verran sen ensivaiheista 1200- ja 1300-lukujen vaihteesta, mutta erityisesti vuosien 1317–1318 tapahtumista. Piispa Ragvald II muistetaan Kuusiston linnan rakentamisesta vuonna 1317, jolloin linnan myös epäillään olleen rakennettu pääosin puusta. Eniten huomiota kirjoituksissa saa novgorodilaisten tai venäläisten tekemä ryöstöretki Turun seudulle vuoden 1318 aikana, minkä yhteydessä ryöstettiin ja poltettiin myös Kuusiston aluetta. Tapahtuman yhteydessä epäiltiin myös hävinneen muun muassa Turun tuomiokirkon kalleuksia ja asiakirjoja, joita säilytettiin sekä Turussa että Kuusistossa. Lisäksi on huomion arvoista, että menneitä historiallisia tapahtumia muistellaan niiden merkkipäivinä tai -vuosina. Esimerkiksi *Turun Sanomissa* ja *Turun Lehdessä* muisteltiin 1918 vuoden 1318 tapahtumia, jotka sijoittuvat tasan 600 vuoden päähän.

Vuoden 1318 jälkeen Kuusistossa näyttäisi olevan hiljaisempaa läpi 1300-luvun, mikä näyttää heijastuvan myös lehtikirjoituksiin.⁵⁹ Aineiston tarkastelussa ei tullut vastaan yhtään lehtikirjoitusta, joissa mainittaisiin Ragvaldin jälkeisiä piispoja tai tapahtumia vuoden 1318 jälkeen. Gardbergin mukaan Kuusistoon liittyviä kirjeitä löytyy vain joitakin vuosien 1321–1364 väliseltä ajalta. On kuitenkin tiedossa, että Ragvaldin jälkeen 1300-luvulla piispan virassa ovat olleet Bengt Gregerinpoika, Hemming, Henrik Hartmaninpoika, Johannes Petri ja Johannes Westfal.⁶⁰ Tämän vuoksi jäin pohtimaan, voiko tässä olla kyse kulttuurillisen muistin valikoi- vuudesta? Derek Fewsterin mukaan 1800- ja 1900-luku ovat olleet Suomen valtion rakentamisen kulta-aikaa, jolloin suomalaisuutta on myös pitänyt perustella kansalaisille, esimerkiksi tuomalla esille aikaisempien sukupolvien uhraukset maan puolustukselle.⁶¹ Vuoden 1318 tapahtumaa voidaan pitää symbolisesti merkittävä, jonka varjoon jäävät muut

⁵⁷ Gardberg 2002, 50.

⁵⁸ Uotila 1998, 100.

⁵⁹ Gardberg 1993, 124.

⁶⁰ Gardberg 2002, 50, 124.

⁶¹ Fewster 2006, 14–15.

vähäpätöisemmiksi koetut tapahtumat. Toki sellaisista piispoista ja tapahtumista on myös vaikeaa kirjoittaa, joista löytyy niukasti historiallista lähdeaineistoa.

2.1.2 Kukoistuksen vuodet Kuusistossa ajoittuvat 1400-luvulle

Linnarakentamisessa alkoi Suomessa uusi vaihe 1400-luvun alussa, kun ruuti- ja tuliaseet yleistyivät. Kuusiston piispanlinnaan ja Raaseporiin rakennettiin 1400-luvun lopulla samantyyppiset pyöreät tornit, mitä Olavinlinnaan oli rakennettu vuoden 1475 jälkeen.⁶² Uotilan mukaan tutkimustiedon valossa vaikuttaa siltä, että 1400-luku on ollut Kuusiston piispanlinnan merkittäväntä rakentamisen aikaa.⁶³

Hiljaiselo Kuusistossa päättyi 29. kesäkuuta 1412, kun piispa Bero II Balk kuoli Kuusiston linnassa ja hänet haudattiin Turun Tuomiokirkkoon.⁶⁴ *Kristikansan kalenterissa* kirjoitettiin vuonna 1926, että Suomen kirkon piispa Bero Balk kuoli Kuusiston linnassa juuri 29. kesäkuuta 1412. Kirjoituksessa on listattuna pääasiassa kirkkohistoriallisia muistopäiviä.⁶⁵ *Kotimaa*-lehdessä muisteltiin päivän sanassa 29.6.1926, miten samaisena päivänä vuonna 1412 piispa Bero Balk kuoli Kuusiston linnassa.⁶⁶ *Uudenkaupungin Sanomissa* on kirjoitus liittyen Vehmaalla vietettyihin laulujuhliin, jonka yhteydessä paljastettiin piispa Bero II Balk Vehmaalaisen kunniaksi muistokivi. Jutussa myös muisteltiin, miten Balk valittiin 550 vuotta takaperin yksimielisesti Suomen piispaksi vuonna 1385, ja miten hän ehti olla virassaan 27 vuotta ennen kuin kuoli Kuusiston linnassa vuonna 1412.⁶⁷ Myös *Ilta-Sanomissa*, *Lempäälän-Vesilahden Sanomissa* ja *Käkisalmen Sanomissa* muisteltiin, miten kesäkuun 29. päivänä vuonna 1412 piispa Bero Balk kuoli Kuusiston linnassa oltuaan ensin 27 vuotta Suomen kirkon päämiehenä.⁶⁸

Vuonna 1933 *Sattuma*-lehdessä kirjoitettiin piispa Maunu Tavastista, joka muistetaan erityisesti hänen rakennuttamistaan Kuusiston linnan muureista, joiden jäännökset ovat säilyneet meille nykypäivään saakka. Kirjoituksessa myös mainitaan, että Kuusiston linnassa ovat asuneet ja kuolleet useat merkkihenkilöt.⁶⁹ Myös *Lahden Sanomissa* nimimerkillä Esa

⁶² Gardberg 2002, 26–27.

⁶³ Uotila 1995, 43.

⁶⁴ Gardberg 2002, 50.

⁶⁵ Pääasiallisesti kirkkohistoriallisia muisto päiviä kotimaassa ja ulkomailla. *Kristikansan kalenteri* 1/1926, 42.

⁶⁶ Päivän sana. *Kotimaa* 48/1926, 3.

⁶⁷ Piispa Bero II Balk Vehmaalaisen muiston kunnioittaminen. Muistokivi Vehmaalle. *Uudenkaupungin Sanomat* 65/1935, 2.

⁶⁸ Päivästä päivään. *Ilta-Sanomat* 145/1937, 3; Kesäkuun 29 päivänä. *Lempäälän-Vesilahden Sanomat* 26/1935, 2; Tapahtuipa ennen-vanhaan... *Käkisalmen Sanomat* 71/1939, 3.

⁶⁹ Suomen aateliskartanot. *Sattuma* 9/1933, 6.

kirjoitettiin vuonna 1931, että sellaisena kuin Kuusiston linnanrauniot meille tänä päivänä esiintyvät, olivat aikoinaan Maunu Tavastin aikaansaannosta. Kirjoituksen mukaan ajat olivat 1400-luvun alkupuolella levottomat ja esimerkiksi unioniriidat saivat aikaan hävitystä ja epävarmuutta. Kirjoituksessa epäillään, että aikakauden tilanne lienee johtanut siihen, että Maunu Tavast rakensi kivisen linnan Kuusistoon turvaamaan vaikeilta ajoilta. Lisäksi kirjoituksessa mainitaan, että linna olisi rakennettu täyteen upeuteensa vuoden 1430 aikoihin.⁷⁰

Kauno Koivula kirjoitti *Lapuan Sanomissa* vuonna 1939, että löysi erään talon ullakolta virsikirjan, minkä kellastuneille alkulehdille oli painettu erilaisia vanhoja muistiinpanoja. Yhden muistiinpanon mukaan Kuusiston piispanlinna paloi vuonna 1439 ja samalla paloivat tuomiokirkon kirjat.⁷¹ Kymmenen vuotta aikaisemmin *Aitta*-lehdessä kirjoitettiin, että tärkeitä kirjoituksia hävisi Kuusiston linnassa vuonna 1439.⁷² Näitä lehtikirjoituksia yhdistää vuosi 1439, vaikka *Aitta*-lehden kirjoituksessa ei mainita kirjoituksien häviämisen syytä. Tosin on mahdollista, että molemmissa lehtikirjoituksissa viitataan linnan palamiseen.

Kotimaa-lehdessä on ilmoitus vuodelta 1927, jossa kerrottiin piispa Maunu Tavastin muistokiven tulevasta paljastusjuhlatilaisuudesta. Ilmoituksen mukaan kivipatsaaseen on liitetty seuraavanlainen muistokirjoitus: ”Täällä Tavastilan talossa syntyi Suomen suurin keskiajan piispa Maunu Olavinpoika Tavast 14/10 1357. Kirkon ja Maan isä kuoli Naantalissa 9/3 1452. Pystytetty v. 1927.”⁷³ Gardberg kirjoittaa, että Maunu Tavast erosi piispanvirasta vuonna 1450 ja hänen seuraajakseen nimitettiin hänen sisarenpoikansa ”Olaus Maununpoika”.⁷⁴ *Pääskysessä* kirjoitettiin vuonna 1928 Turun piispasta Olavi Maununpojasta. Kirjoituksen mukaan hänet mainitaan piispojen historiassa vain ohimennen, koska hänen kymmenen vuoden virkakautensa aikana ei tapahtunut mitään merkittävää. Kirjoituksen mukaan Olavi Maununpoika palasi Suomeen vuonna 1433, ja hän käy tapaamassa Kuusiston linnassa vanhaa isäänsä Maunu Tavastia, joka herkistyy kyyneliin poikansa vierailusta.⁷⁵ Vuoden 1932 *Hel-singin Sanomissa* on kirjoitus Olavi Maununpojan 500-vuotismuistolle. Kirjoituksen lopuksi mainitaan, että Olavi Maununpojan vaiherikas elämä päättyi vuonna 1460 kuuluisassa

⁷⁰ Esa: Matkalla nähtyä ja kuultua – Maunu Tavastin mailla. Maailman ihmeellisin saaristo. *Lahden Sanomat* 78/1931, 2.

⁷¹ Koivula, Kauno: Tapahtui ennen. *Lapuan Sanomat* 46/1939, 3.

⁷² Juvelius, Einar W.: Aboa vetus et nova. *Aitta* 6/1929, 14.

⁷³ Piispa Maunu Tavastin muistokiwi. *Kotimaa* 61/1927, 2.

⁷⁴ Gardberg 2002, 51.

⁷⁵ Turun piispa Olavi Maununpoika. *Pääskynen* 6/1928, 107–109.

Kuusiston piispanlinnassa, jonka jälkeen hänet haudattiin isänsä ja suuren edeltäjänsä Maunu Tavastin viereen Turun tuomiokirkkoon.⁷⁶

Uudenkaupungin Sanomissa muisteltiin 16.3.1939 Piispa Konrad Bitzia, jonka kuolemasta oli kulunut 450 vuotta. Jutun mukaan Bitz toimi Suomen hiippakunnan päämiehenä vuodesta 1460, kunnes kuoli Kuusiston linnassa. Kirjoituksen mukaan Bitz tunnettiin käytännön miehenä, erityisesti sotaisana piispana, joka käytti yhtä taitavasti miekkaa kuin piispansauvaa. Jutussa myös mainitaan, että Bitz olisi antanut tärkeät ohjeet jumalanpalvelusten menoista vuosina 1474 ja 1480. Näiden ohjeiden mukaan kapitulissa oli pidettävä kolmea kopiokirjaa Suomen kirkon asiakirjojen säilyttämistä varten.⁷⁷ Vuoden 1926 *Kristikansan Kalenterista* löytyy maaliskuun kohdalta maininta, että piispa Konrad Bitz kuoli Kuusiston linnassa vuonna 1489.⁷⁸ Samana vuonna *Kaiku*-lehdessä muisteltiin 13.3.1849 Kuusiston linnassa kuollutta piispa Konrad Bitzia.⁷⁹ Kuten voimme havaita, kirjoituksessa on mennyt vuosiluvun numerot vahingossa väärään järjestykseen. Niin ikään *Uuden Auran* vuosimuistoissa mainittiin 13.3.1929, että Konrad Bitz kuoli tuona samaisena päivän vuonna 1489 Kuusiston linnassa.⁸⁰

Teologian aikakauskirjassa kirjoitettiin, että Jalmari Jaakkolan mukaan, vuoden 1474 kanslia- ja kopiaintireformi on käännteentekevä tapaus maamme lähde- ja arkistohistoriassa, minkä alkuun saattamisesta antoi tietoa Konrad Bitz. Jaakkola ei kuitenkaan pidä Bitzia Turun tuomiokirkon Mustan kirjan alkuunpanijana, koska tämä olisi ollut tuolloin virastaan pidätettynä. Jaakkolan mukaan reformin alkuunpanija olisi ollut tuomiorovasti Maunu Särkilahti, joka toimi tuomiokirkon yleisen arkiston hoitajana. Kirjoituksen mukaan Särkilahti tunnettiin tarkkokaana Suomen kirkon oikeuksien puolustaja, ja Mustan kirjan kopioimistyön suunnittelijana sekä valvojana. Kirjoituksessa todetaan, että kopioimistyö on tapahtunut vuosien 1474–1480 välissä. Kirjoituksessa pidetään myös onnekkaana, että työ tuli suoritettua ennen 1480-luvun puolenvälin paloa Kuusiston linnassa, jolloin asiakirjoja tuhoutui runsaasti.⁸¹

Jul. Finnberg kirjoitti *Helsingin Sanomien Viikkoliitteeseen* vuonna 1929 artikkelin mahtavasta keskiajan kirkkoruhtinaasta Konrad Bitzista. Jutussa kerrottiin, miten Turun tuomiokirkon lattiapaasien alta löytyi sirpaleita Bitzin hautakivestä, jotka tämän jälkeen kasattiin yhteen

⁷⁶ M. L.: Olavi Maununpojan 500-vuotismuisto. *Helsingin Sanomat Viikkoliite* 336/1932, 2.

⁷⁷ Pikku-uutisia. Piispa Konrad Bitzin kuolemasta 450 vuotta. *Uudenkaupungin Sanomat* 31/1939, 3.

⁷⁸ Pääasiallisesti kirkkohistoriallisia muisto päiviä kotimaassa ja ulkomailla. *Kristikansan kalenteri* 1/1926, 38.

⁷⁹ Pikku uutisia. Muistopäiviä. *Kaiku* 60/1926, 3.

⁸⁰ Pikku uutisia. Vuosimuistoja. *Uusi Aura* 71/1929, 5.

⁸¹ Kirjallisuutta. Jalmari Jaakkola, Vanhimmat historialliset kopiokirjamme. *Teologinen aikakauskirja* 4/1931, 251–252.

ja entisöitiin. Finnbergin mukaan Konrad Bitzista tulevat mieleen levottomat ja sotaiset ajat vallankaappauksineen. Bitziin yhdistyvät myös keskiaikaiset linnamme, Kuusisto ja Raasepori, jotka muistetaan pyöreistä torneista, ampumarei'istä ja vallihautoista, maaseudun keskellä. Jutussa myös muisteltiin Bitzin pitkää 29 vuotta kestänyttä Suomen piispan virkaa ja miten hänen elämänsä päättyi Kuusiston linnassa 13. maaliskuuta 1489.⁸²

Konrad Bitzin jälkeen piispaksi tuli Maunu III Särkilahti, joka sotajoukkoineen osallistui myös Viipurin puolustukseen vuonna 1495. Gardbergin mukaan Särkilahti oleskeli useasti Kuusistossa, ja päiväsi sieltä enemmän kirjeitä kuin kukaan muista piispoista.⁸³ Tampereen rykmentin lehdessä *Tappara* kirjoitettiin vuoden 1495 tapahtumista, jotka Turussa kulmineituivat jouluyöhön. Kirjoituksen mukaan Suomen kansalla oli erikoinen joulu, koska maassa vallitsi samaan aikaan sotatila Venäjän kanssa. Piispa Maunu Särkilahti kirjoittaa kirjeessään valtionhoitaja Sten Sturelle, että venäläiset olivat hyökänneet maahan kenties ennennäkemättömän suuren sotajoukon voimin. Särkilahti oli myös itse vierailut itärajalla neuvottelemassa Viipurin linnanpäällikön Knut Possen kanssa. Piispa oli myös jättänyt omia Kuusiston linnan sotilaita puolustamaan Viipuria. Kirjoituksen mukaan erään uloshyökkäyksen yhteydessä Kuusiston linnan sotilaat tuhoutuivat suurimmaksi osaksi.⁸⁴ Samaista jouluyötä Turun tuomiokirkossa muisteltiin myös *Herättäjässä* vuonna 1935. Turun tuomiokirkkoon oli kokoontunut runsaasti ihmisiä, koska kirkko koettiin turvalliseksi ympäristöksi levottomana aikana. Jouluyön aikana Turun tuomiokirkkoon saapui tieto, että venäläiset oli onnistuttu ajamaan maasta, mikä kohotti tunnelmaa ja ihmisten mielialoja.⁸⁵

Piispa Bero II Balk muistetaan lehdissä ainoastaan pitkästä 27 vuotta kestäneestä urasta Suomen piispana ja hänen kuolemastaan Kuusiston linnassa. Gardberg kirjoittaa, että Balkin kuoltua uudeksi piispaksi nimitettiin Maunu Olavinpoika Tavast, joka Porthanin mukaan rakensi suurimman osan Kuusistoa. Lisäksi Johannes Messenius kirjoitti, että piispa Maunu Tavast laajensi Kuusiston linnaa useilla komeilla ja kauniilla rakennuksilla vuoden 1431 tienoilla. Vasta tässä vaiheessa Kuusisto mainitaan kirjallisissa lähteissä ensimmäisen kerran linnana.⁸⁶ Myös Jussi-Pekka Taavitsaisen mukaan Kuusisto olisi rakennettu kokonaisuudessaan uudelleen Maunu Olavinpoika Tavastin aikana.⁸⁷ Piispa Maunu Tavast muistetaan

⁸² Finnberg, Jul.: Mahtava keskiajan kirkkoruhtinas Konrad Bitz, joka haudataan hankki itselleen muistomerkin Turun tuomiokirkkoon. *Helsingin Sanomat Viikkoliite* 24/1929, 2, 6.

⁸³ Gardberg 2002, 51.

⁸⁴ Jouluyö Turun tuomiokirkossa v. 1495. *Tappara* 12/1938, 4.

⁸⁵ Jouluyö Turun tuomiokirkossa v. 1495. *Herättäjä* 51–52/1935, 6.

⁸⁶ Gardberg 2002, 50–51.

⁸⁷ Taavitsainen 1979, 8.

lehtikirjoituksissa erityisesti Kuusiston piispanlinnan merkittävänä rakennuttajana, joka toimi Suomen piispana lähes 40 vuotta. Todennäköisesti hän on elänyt pitkään, varsinkin kun tarkastellaan hänen virkakautensa pituutta. Tosin hänen syntymänsä ajankohtaa on myös epäilty, koska voidaan pohtia, onko hän oikeasti voinut elää yli 90-vuotiaaksi. Seppo Suvanto epäilee, että kyseessä voi olla esimerkiksi laskuvirhe, koska Maunu Tavast esiintyy ensimmäisen kerran kirjallisissa lähteissä vuonna 1396, jolloin hän opiskeli Prahan yliopistossa.⁸⁸

On mielenkiintoista pohtia, voisiko Olavi Maununpoika olla Maunu Tavastin oma poika. Lehdissä Olavi esiintyy toisinaan Maunun poikana, mutta esimerkiksi vuonna 1939 *Apu*-lehdessä mainittiin, että häntä epäiltiin Maunun pojaksi, mutta varmaa tietoa asiasta ei olisi olemassa.⁸⁹ Toisaalta *Seurassa* mainittiin vuonna 1936, että Olavi olisi ollut piispa Maunun avioton poika.⁹⁰ Gardbergin mukaan kyseessä olisi kuitenkin sisarenpoika. Myös Paavali Juustenin Suomen piispankronikan mukaan kyseessä olisi ollut sisarenpoika, jonka Maunu Tavast olisi kasvattanut ja elättänyt lapsesta saakka.⁹¹ Kauko Pirisen mukaan varhaiset tutkijat pitivät Olavia Maunun poikana, mihin kaunokirjallisuudessa on myös halukkaasti tartuttu. Tämä olisi ollut myös suuri selibaattisäännön loukkaus, jos isäpoikasuhde pitäisi paikkaansa.⁹² Jos kyseessä on ollut oma poika, se on salattu ymmärrettävistä syistä ainakin selibaattisäännöksen näkökulmasta.

Konrad Bitzin aikana osa Kuusiston linnasta paloi noin vuoden 1485 tienoilla, minkä seurauksena monia arvokkaita asiakirjoja tuhoutui. Linna kuitenkin korjattiin ja se oli asuttavassa kunnossa taas vuonna 1489. Pian korjaustöiden jälkeen Konrad Bitz kuitenkin menehtyi Kuusistossa 13.3.1489, jonka jälkeen hänet haudattiin Turun tuomiokirkkoon edeltäjiensä tavoin.⁹³ Konrad Bitz muistetaan lehdissä sotivana piispana, joka kuoli virkakautensa päätteeksi Kuusiston linnassa. Hänen aikakautensa aikana Kuusiston linna paloi ja muun muassa tärkeitä asiakirjoja tuhoutui. Lehtikirjoitusten mukaan tilanne olisi voinut olla huonompikin, ellei Bitz olisi omalta osaltaan edistänyt asiakirjojen kopioimista. Piispa Maunu Särkilahti muistetaan edeltäjänsä Konrad Bitzin tavoin asiakirjojen vaalimisesta ja niiden kopioimisesta. Lisäksi Särkilahti muistetaan osallistumisestaan Viipurin taisteluun vuonna 1495. Särkilahti

⁸⁸ Suvanto 1985, 203.

⁸⁹ Vanhan piispanlinnan salaisuudet. *Apu* 49/1939, 17–19.

⁹⁰ Raunioiden romantiikkaa. *Seura* 42/1936, 12–13.

⁹¹ Heininen 1988, 49.

⁹² Pirinen 1991, 117.

⁹³ Gardberg 2002, 51.

yhdistetään myös kertomukseen Turun tuomiokirkossa vietettyyn jouluyöhön. Suvannon mukaan tämä kertomus tunnetaan myös historiankirjoituksissa.⁹⁴

Kuusiston piispanlinna muistetaan 1400-luvulta pääasiassa piispoista, ja heidän saavutuksistaan sekä kuolemistaan. Kuten aikaisemmassakin luvussa, menneisyyden muisteleminen tapahtuu monesti tapahtuman merkkipäivänä. Lehtikirjoituksissa huomiota saavat myös Kuusiston linnaa kohdanneet tulipalot, joiden yhteydessä epäillään hävinneen arvokkaita asiakirjoja.

2.1.3 Suomen katolisten piispojen ja Kuusiston linnan aikakausi lähenee loppuaan

Piispa Maunu III Särkilahti menehtyi vuonna 1500. Hänen seuraajakseen valittiin Laurentius Suurpää, jota seurasi Johannes IV Olavinpoika jo vuonna 1506. Johannes kuoli Kuusistossa 9.6.1510 ja hänestä tuli kolmas piispa, jonka päivät päättyivät Kuusiston linnassa. Johanneksen jälkeen piispaksi nimitettiin Arvid Kurki, josta tuli samalla viimeinen Turun katolinen piispa.⁹⁵

Ragnar Hemmer kirjoitti *Lakimies*-lehteen vuonna 1939 laamannivaaleista keskiajan lopun Suomessa. Kirjoituksen mukaan piispa Lauri Suurpää kirjoitti valtionhoitaja Svante Niilonpoika Sturelle. Kirjeessä Suurpää ilmoitti Sturelle, että Pohjois-Suomen laamannikunnan laamannin Konrad Bitzin kuoltua oli järjestettävä rahvaan kanssa laamannivaalit. Kirje on päivätty Kuusiston linnassa 3. maaliskuuta 1506.⁹⁶

Vuonna 1926 *Turun Sanomissa* kirjoitettiin, että Johannes IV vihittiin Suomen piispaksi Upsalassa joulukuun 8. päivänä vuonna 1505. Kirjoituksen mukaan, ennen kuin Johannes pääsi piispanlinnan haltijaksi, oli hänen käytävä vielä Roomassa suorittamassa maksuja kirkon hengellisille johtajille. Näiden maksujen ja matkakustannuksien lisäksi Johanneksen piti maksaa huomattava summa Kuusiston linnan palvelusväelle. Kyseessä oli oletettavasti vanhoja palkkarästejä. Jutussa myös mainittiin, että Johanneksen piispainaikana tanskalaiset tekivät hävitys- ja ryöstöretken Turkuun vuonna 1509. Lisäksi jutussa kirjoitettiin: ”Piispa Johannes kuoli surullisella tavalla aterioidessaan Kuusiston linnassa kesäkuun 9 pnä 1510 hän hotkasi suuren lihapalan kurkkuunsa ja tukehtui.”⁹⁷ Aikaisemmin samana vuonna *Turun Sanomissa* kirjoitettiin piispa ”Juhana Olavinpojasta”, joka kuoli vuonna 1510. ”Juhana” tukehtui ruokaan, koska ahmi sitä niin paljon suuhunsa. Pala meni henkitorveen, mikä johti hänen kuolemaansa.

⁹⁴ Suvanto 1985, 170.

⁹⁵ Gardberg 2002, 51.

⁹⁶ Hemmer, Ragnar: Eräs laamannivaali Suomessa keskiajan lopulla. *Lakimies* 3/1939, 373.

⁹⁷ Pikku-uutisia. 8 Jouluk. *Turun Sanomat* 332/1926, 5. ”9 pnä 1510 hän hotkasi” on suora lainaus tekstistä.

Lisäksi kirjoituksen mukaan tapahtumasta liikkui kansan keskuudessa kummallisia tarinoita ja juttuja.⁹⁸ *Lempäälän-Vesilahden Sanomissa* mainittiin niin ikään, että ”Johannes IV Olavi” vihittiin Suomen piispaksi Upsalassa. Tämä tapaus on kuvattu aikajanan kohdassa 1507. Lisäksi kirjoituksessa mainitaan, että Johanneksen piispallinen vaikutuskausi ei ollut kovinkaan pitkä, koska hän kuoli äkillisesti Kuusiston linnassa 9. kesäkuuta 1510, hänen tukehduttuaan kurkkuun juuttuneeseen ruokapalaan.⁹⁹

Vuonna 1926 *Turun Sanomissa* kirjoitettiin piispa Arvid Kurjesta. Kirjoituksen mukaan Kurki toimi piispana vuodesta 1510 lähtien. Jutussa myös kerrottiin, miten Kurki oli lähtenyt pako- matkalle Kuusiston piispanlinnasta, mihin Norby oli tunkeutumassa. Kurki astui Närpiöstä laivaan, jonka tarkoituksena oli purjehtia Ruotsiin, mutta alus upposi myrskyssä Öregrundin edustalla.¹⁰⁰ Arvid Kurjen aikana Turun linnaa isännöi kuuluisa tanskalainen Junkkeri Tuomas.¹⁰¹ Tuomas pääsi osaksi erästä balladia, sillä *Joulutunnelma*-lehteen julkaistiin vuonna 1930 Larin-Kyöstin balladi Niilo Grabbe. Balladi kertoo miten merten kuulu sissipäämies Niilo Grabbe ottaa yhteen julman Junkkeri Tuomaksen kanssa. ”Junkker Tuomas Kuusistolla piispanlinnan laivoin saarsi, hostiat vei, helminauhat –, silloin Grabbe kaukaa kaarsi.”¹⁰²

Suomen sotilas -lehteen on kirjoitettu artikkeli vuonna 1923 Kustaa Vaasasta vapaustaistelun johtajana. Artikkelissa kirjoitettiin, miten piispa Arvid Kurki oli Turun linnan piirityksen yhteydessä paljastanut tanskalaiselle vallalle vihamieliset aikeensa heitä kohtaan. Kurki koki tapahtuman jälkeen asemansa uhatuksi ja päätti jättää Kuusiston linnan taakseen ja lähteä pako- matkalle. Kirjoituksen mukaan Kurki olisi arvovaltaisen seurueensa kanssa paennut ensin Raumalle, Ulvilaan ja viimein Närpiöön saakka. Sielläkään Kurki ei kokenut olevansa tur- vassa, minkä vuoksi hän päätyi pakenemaan laivalla Ruotsin puolelle. Merellä heidän laivansa kuitenkin haaksirikkoutui myrskyn vuoksi, minkä seurauksena piispa Arvid Kurki ja kaikki hänen kanssaan matkustaneet hukkuivat 28. toukokuuta vuonna 1522. Lisäksi artikkelissa ker- rottiin, että Kustaa Vaasa lähetti joukkojaan vuonna 1523 valloittamaan Turun ja Kuusiston linnoja. Vielä saman vuoden aikana ruotsalaiset onnistuivat ajamaan tanskalaiset kokonaan pois Suomen alueelta.¹⁰³

⁹⁸ Pikku-uutisia. 3 Kesäk. *Turun Sanomat* 147/1926, 6.

⁹⁹ Joulukuun 8 päivänä. *Lempäälän-Vesilahden Sanomat* 49/1934, 2.

¹⁰⁰ Pikku-uutisia. 23 Toukok. *Turun Sanomat* 137/1926, 6.

¹⁰¹ Santavuori 1972, 73.

¹⁰² Niilo Grabbe. Balladi, kirj. Larin-Kyösti. *Joulutunnelma* 1930, 30.

¹⁰³ A. K. A.: Kustaa Vaasa vapaustaistelijain johtajana. *Suomen sotilas* 27/1923, 395–398.

Jääkäripataljoona 4:n lehdessä *JP4* kirjoitettiin vuonna 1937 Tanskan vallan ajasta Suomessa. Kirjoituksen mukaan Suomen piispa Arvid Kurki olisi tukenut Kustaa Vaasaa lähettämällä Kuusiston piispanlinnasta apuväkeä, ampumatarvikkeita ja muonavaroja Suomeen matkaneelle retkikunnalle. Arvid Kurki joutui kuitenkin pakenemaan, koska Norby oli kääntänyt katseensa kohti Kuusiston linnaa sen jälkeen, kun Kurki oli tukenut Kustaa Vaasaa ja Turun linnan piirittäjiä. Pakomatka kuitenkin päättyi huonosti ja piispa seurueineen hukkui Öregrundin edustalla 23. toukokuuta 1522. Kuningas oli tyytyväinen Norbyn toimintaan ja antoi tälle palkkioksi muun muassa Kuusiston linnan ja läänin.¹⁰⁴

Vuonna 1925 *Suomen Sotilaassa* kirjoitettiin, miten Kristian II antoi Kuusiston linnan vuonna 1522 Tanskan sotasankarille Severin Norbylle, joka oli jo vuonna 1507 valloittanut Kastelholman linnan. Norby ei kuitenkaan pystynyt pitämään puoliaan Kustaa Vaasaa vastaan, vaan joutui pakenemaan Venäjälle.¹⁰⁵ Vuonna 1922 muisteltiin *Uudessa Aurassa* 400 vuoden takaisia tapahtumia, jolloin Kristian II antoi Kuusiston linnan ja läänin ”Seweri Norbylle” veroineen ja oikeuksineen.¹⁰⁶ Myös *Turunmaa*-lehdessä mainittiin, miten Kuusiston linna annettiin läänityksineen ja vero-oikeuksineen Kristian II:n uskolliselle ja uljaalle palvelijalle Severin Norbylle 17. heinäkuuta 1522.¹⁰⁷ *Uudessa Aurassa* kirjoitettiin vuonna 1926, miten vuonna 1522 Kristian II:n taitava ja rohkea apumies Severin Norby saapui Tukholmasta Turkuun puolustamaan tanskalaisten hallussa ollutta Turun linnaa, minkä seurauksena Norby onnistui ajamaan Kustaa Vaasan joukot Hämeeseen. Lisäksi kirjoituksessa mainitaan, miten Kuusiston linna joutui tanskalaisten saaliiksi sen jälkeen, kun piispa Arvid Kurki oli paennut sieltä Ruotsiin.¹⁰⁸ Vuonna 1915 *Uudessa Aurassa* muisteltiin, miten Sewerin Norby ryösti Kuusiston piispanlinnan ja vei piispan aarteet Tanskaan.¹⁰⁹

1500-luvun alussa Kuusiston piispanlinna muistetaan lehtikirjoituksissa lähinnä piispa Johanneksesta, ja esimerkiksi Lauri Suurpää mainitaan vain yhdessä kirjoituksessa. Kirjoituksissa Johanneksen virkaanastumisajankohta vaihtelee vuosien 1505–1507 välillä, vaikka tutkimuskirjallisuudessa esiintyy vuosi 1506. Piispa Johannes kuitenkin muistetaan pääasiassa hänen surullisesta kohtalostaan tukehtua ruokaan 9.6.1510.¹¹⁰ Mielenkiintoisia kirjoituksia ovat erityisesti ne, joissa tukehtumista kuvataan melko tarkasti. Esimerkiksi *Turun Sanomissa*

¹⁰⁴ Tanskanvallan aika Suomessa. *JP4* 8/1937, 7.

¹⁰⁵ Suomen linnat ja linnoitukset. *Suomen Sotilas* 28–29/1925, 398.

¹⁰⁶ Perheutisia. *Uusi Aura* 184/1922, 4.

¹⁰⁷ Kuusiston linna. *Turunmaa* 160/1926, 6.

¹⁰⁸ Tulipalomuistoja Turusta. *Uusi Aura* 131/1926, 12.

¹⁰⁹ Y.K.: Kuusisto. *Uusi Aura* 215/1915, 3–4.

¹¹⁰ Heininen 1988, 53.

mainitaan vuonna 1926, että tukehtuminen olisi johtunut ruoan liiallisesta ahmimisesta. Saman vuoden aikana *Turun Sanomissa* osattiin myös kertoa, että tukehtuminen johtui kurkkuun juuttuneesta lihapalasta. Onkin huomionarvoista, miten tarkasti tukehtumisesta näissä kirjoituksissa kerrotaan.

Gardbergin mukaan poliittinen tilanne oli vaikea piispa Arvid Kurjen aikana, jolloin esimerkiksi Kustaa Vaasa aloitti kansannousun tanskalaisia vastaan. Kurki avusti Vaasan ruotsalaisjoukkoja, jotka olivat piirittämässä tanskalaisten hallussa ollutta Turun linnaa. Kustaa Vaasan joukkojen piiritys kuitenkin epäonnistui. Kurki pelkäsi tanskalaisten kosta ja katsoi parhaaksi lähteä pakomatalle Ruotsiin.¹¹¹ Kurki oli jättänyt Kuusiston linnan päällikölleen puolustettavaksi ennen pakomatalleen lähtemistä. Tanskalaiset valloittivat Severin Norbyn johdolla Kuusiston linnan lyhyen tulitaistelun jälkeen, ja saivat haltuunsa sekä linnan että sen kirkolliset aarteet. Jalmari Jaakkola mainitsee, että mikäli rikkaaseen muistoperinteen tietoihin on luottaminen, olisi Arvid Kurki noussut laivaan Raumalla ja poikennut tämän jälkeen Ulvilassa ja Närpiössä. Sieltä piispan laiva lähti myrskyä vasten kohti Ruotsia, mutta laiva haaksirikkoutui Pohjanlahdella lähellä Öregrundia, ja piispa seurueineen hukkui 22. heinäkuuta 1522.¹¹² Kuten voimme huomata, lehtikirjoitukset Arvid Kurjesta myötäilevät tarkastikin historiantutkimusta. Tosin hän kuolemansa ajankohdaksi mainitaan *JP4*-lehdessä 23.5.1522. Vastaavasti *Suomen sotilaassa* ajankohdaksi kerrotaan 28.5.1522. Paavali Juustenin Suomen piispainkronikan mukaan Severin Norby olisi ryöstänyt Turun kaupungin 23.5.1522.¹¹³ Näyttää siltä, että ainakin *JP4*-lehdessä olisi sekoitettu tapahtumien päivämääriä keskenään.

Turun piispojen aikakausi Kuusistossa tuli päätökseen Arvid Kurjen kuoleman myötä, vaikka linna sai kokea vielä joitakin tapahtumia tämän jälkeen. Gardbergin mukaan Kristian II lahjoitti Kuusiston merisankarilleen ”Sören Norbylle” 17.7.1522. Norbyn hallintakausi jäi kuitenkin lyhyeksi, sillä Kustaa Vaasan joukot onnistuivat ajamaan tanskalaiset kokonaan maasta jo seuraavan vuoden aikana.¹¹⁴ Kuusiston piispanlinnan viimeiset vaiheet muistetaan lehdissä erityisesti 1520-luvun tapahtumista, jolloin Kustaa Vaasa nousi taistelemaan tanskalaisia sekä heidän kuningastaan Kristian II:a vastaan. Tapahtumien keskiössä on Arvid Kurjen lisäksi Kristianin luottomies Severin Norby, joka nähdään tanskalaisten näkökulmasta sotasankarina, joka valloitti Kuusiston linnan ja ryösti samalla piispan aarteet. Lisäksi kirjoituksissa nousee

¹¹¹ Gardberg 2002, 51.

¹¹² Jaakkola 1959, 607–609.

¹¹³ Heininen 1988, 55.

¹¹⁴ Gardberg 2002, 51.

esille, miten Kristian II palkitsi luottomiehensä Norbyn antamalla tälle palkkioksi Kuusiston linnan ja läänin kaikkine vero-oikeuksineen. Kirjoituksissa myös muistetaan, miten Kustaa Vaasa lopulta onnistui ajamaan tanskalaiset pois Kuusiston linnasta ja myöhemmin koko Suomesta vuoden 1523 aikana.

2.1.4 Reformaation vaikutukset Kuusiston piispanlinnan kohtalossa

Martti Luther antoi alkusysäyksen reformaatioliikkeelle vuonna 1517.¹¹⁵ Lutherin naulaamia teesejä Wittenbergin linnakirkon oveen voidaan pitää merkittävänä symbolisena tapahtumana, joka käynnisti reformaatioliikkeen.¹¹⁶ Kirkkopoliitiikan suuntaviivoja uudistettiin 1520-luvun alussa, jolloin saatiin ensimmäisiä viitteitä reformaatiosta.¹¹⁷ Ruotsin valtakunnassa elettiin 1520-luvulla taloudellisesti ja poliittisesti epävakaa aikaa. Samaan aikaan varakas ja vaikutusvaltainen katolinen kirkko nähtiin uhkana kruunun näkökulmasta.¹¹⁸

M. A. Tiura kirjoitti *Kansan Hengessä* vuonna 1916, miten Kustaa Vaasa oli taistellussaan tanskalaisten sortovaltaa vastaan huomannut, että katolisella kirkolla ja sen papistolla oli liian suurta valtaa Ruotsissa. Katolinen kirkko oli myös osoittautunut tanskalaisten liittolaiseksi, minkä vuoksi Kustaa Vaasa halusi murtaa myös kirkon vallan tanskalaisten pois ajamisen lisäksi. Kustaa Vaasasta tuli myös puhdistetun Jumalan sanan kannattaja, koska muun muassa rikkaan kirkon varallisuus kiinnosti köyhää ja velkaantunutta valtiota. ”Westeroosin” valtiopäivät antoivat Kustaa Vaasalle laajat valtuudet, minkä seurauksena kirkon ja papiston valta murrettiin täydellisesti. Katolisten piispojen tyyssija oli Suomessa Kuusiston linna, mikä päätettiin repiä maan tasalle.¹¹⁹

Lallin Pikku-uutisissa mainittiin vuonna 1924 ja *Länsi-Uudessamaassa* vuonna 1929, miten Kustaa Vaasa määräsi Kuusiston linnan hävitettäväksi 3.6.1528.¹²⁰ Myös *Kristikansan kalenterissa* mainittiin kesäkuun kohdalla, miten kuningas Kustaa Vaasa antoi määräyksen vuonna 1528 Kuusiston linnan hävittämisestä.¹²¹ Myös *Vesilahden Sanomissa* kirjoitettiin vuonna 1933, että Kustaa Vaasa kirjoitti Varsinais-Suomen rahvaalle Kuusiston linnan hävittämisestä. Vaasa perusteli hävittämistä sillä, että kaksi linnaa niin lähekkäin toisiaan rasittaisivat

¹¹⁵ Karonen 2014, 72.

¹¹⁶ Heinonen & Lahtinen & Räsänen 2016, 9.

¹¹⁷ Karonen 2014, 74.

¹¹⁸ Heinonen & Lahtinen & Räsänen 2016, 17.

¹¹⁹ Tiura, M.A.: Mikael Agricola ja uskonpuhdistus Suomessa. *Kansan Henki: Kansallismielisten Suomalaisten Juhlajulkaisuja* 1/1916, 6–8.

¹²⁰ Pikku-uutisia. Historiatietoja. *Lalli* 125/1924, 3; Pikku uutisia. *Kalenteri. Länsi-Uusimaa* 40/1929, 3.

¹²¹ Pääasiallisesti kirkkohistoriallisia muisto päiviä kotimaassa ja ulkomailla. *Kristikansan kalenteri* 1/1927, 38.

ylläpitonsa kautta liikaa kansaa. Lisäksi jutussa mainitaan, että vaadittaessa talonpoikien olisi autettava linnan repimisessä. Tosin kirjoituksessa pohditaan, että olikohan kuitenkin syynä valtiolliset epäilykset, koska muuten Kuusiston linnan olisi voinut vain jättää oman onnensa nojaan vaivaamatta repimisellä ihmisiä.¹²² Myös *Keskipohjanmaassa* kirjoitettiin vuonna 1940 seuraavasti:

3.6.1828 kirjoitti Kustaa Vaasa Varsinais-Suomen rahvaalle, määräten Suomen kirkon ja piispain vanhan tuki- ja turvapaikan Kuusiston linnan revittäväksi sillä tekosyillä, että kahden lähekkäisen (Turun ja Kuusiston) linnan ylläpito tuli kansalle liian ras-
kaaksi. Käsken oikeana syynä olivat valtiolliset epäilykset.¹²³

Huomiona yllä lainatusta tekstistä, että sen vuosiluvussa on sattunut kirjoitusvirhe. Sama juttu löytyy myös ainakin viidestä muusta lehdestä saman kirjoitusvirheen kanssa.¹²⁴ Kyseistä virhettä ei siis ole huomioitu jutun uudelleen julkaisujen yhteydessä.

Filosofian tohtori Tauno Nurmela kirjoitti *Uudessa Suomessa* vuonna 1944 uskonpuhdistuksesta Suomessa. Nurmelan mukaan uskonpuhdistus oli Ruotsin valtiolle oiva mahdollisuus vakiinnuttaa kuningasvalta ja vapauttaa valtakunta paavin holhouksesta. Suomea voidaan ainakin jossain määrin pitää Turun piispojen hallitsemana kirkollisena autonomian provinssina. ”Sopii muistaa, että Kustaa Vaasa v. 1528 revitytti maahan Kuusiston linnan, Turun piispojen maallisen vallan symbolin.”¹²⁵

Sekä *Uudessa Aurassa* että *Vaasassa* muisteltiin 400 vuoden takaisia Västeråsin valtiopäiviä. Molemmissa kirjoituksissa tuodaan esille kirkon vallan murtaminen ja kirkon omaisuuden takavarikoiminen. Kirjoituksissa myös mainitaan, miten vuonna 1528 Kustaa Vaasa antoi käsken rahvaalle Kuusiston linnan purkamisesta.¹²⁶ Myös *Lahden Sanomissa* kirjoitettiin vuonna 1928, miten Kustaa Vaasa ei säälinyt kirkollisia laitoksia, vaan antoi 400 vuotta sitten ”barbaarisen” määräyksen Kuusiston piispanlinnan hävittämisestä.¹²⁷

Petri Karosen mukaan vuonna 1527 järjestettyjä Västeråsin valtiopäiviä voidaan pitää käännekohtana reformaation historiassa. Ruotsin kuningas Kustaa Vaasa onnistui propagandan

¹²² Kesäkuun 3 päivänä. *Vesilahden Sanomat* 22/1933, 3.

¹²³ Pikku-uutisia. Päivämuistoja. *Keskipohjanmaa* 63/1940, 3.

¹²⁴ Metatiedosto: *Kuusiston piispanlinnan ja linnanraunioiden lehtiaineisto 1914–1945*.

¹²⁵ Nurmela, Tauno: Suomi ja romaaninen maailma Ruotsin vallan aikana. *Uusi Suomi* 268/1944, 6.

¹²⁶ Jussi: Västeråsin valtiopäivät. 400-vuotismuisto. *Vaasa* 140/1927, 6; 400 vuotta Kuusiston linnan hävittämisestä. *Uusi Aura* 150/1928, 12.

¹²⁷ Historicus: Suur-Sysmä ja sen sydän. *Lahden Sanomat* 99/1928, 2, 6.

avulla saamaan tärkeän voiton kirkosta. Kirkon taloudellinen ja poliittinen valta murrettiin valtiopäiville kutsuttujen säätyjen ansiosta. Valtiopäivillä laadittiin niin kutsuttu Västeråsin resessi, jonka mukaan piispanlinnat piti luovuttaa kruunulle. Tämän seurauksena valtaosa linnoista tuhottiin. Myös Turun piispan hallitsema Kuusiston piispanlinna tuomittiin purettavaksi.¹²⁸ Kustaa Vaasa antoi määräyksen Kuusiston piispanlinnan purkamiselle vuonna 1528, koska linnan katsottiin olevan kruunulle tarpeeton. Taavitsainen huomauttaa, että samalla haluttiin ennalta ehkäistä, ettei Kuusisto kehity enää tulevaisuudessa valtiovallasta riippumattomaksi keskukseksi.¹²⁹ Gardbergin mukaan Kuusiston linnan purkupäätöstä perusteltiin myös sillä, ettei valtiolla ollut varaa ylläpitää kahta linnaa, jotka olivat niin lähekkäin toisiaan. Tosin linnan nopea purkaminen kertoo myös siitä, että purkamisen kanssa haluttiin pitää kiirettä, koska olihan linna ollut katolisen kirkon piispojen valtapaikkana.¹³⁰ Uotila vastaavasti pohtii, että linnan purkupäätökseen on voinut vaikuttaa myös sen heikohko kunto 1520-luvun alkupuolen taisteluiden jäljiltä, mikä olisi tarkoittanut merkittäviä korjaustarpeita. Lisäksi vedenpinnan nousu ja linnojen merkityksen muuttuminen muun muassa aseellisen kehityksen myötä ovat saattaneet vaikuttaa purkupäätökseen.¹³¹ Uotila myös muistuttaa, että Kuusiston piispanlinna sijaitsi vain alle kahdenkymmenen kilometrin päässä Turun linnasta. Tämä on lähtökohtaisesti ollut poikkeuksellista Suomessa, että kaksi linnaa sijaitsevat näin lähellä toisiaan.¹³² Näyttää siltä, että Kuusiston linnan saamaan purkupäätökseen on vaikuttanut useampi tekijä, vaikka reformaatiota voidaan pitää pääasiallisena syynä.

Monissa lehtikirjoituksissa muistetaan Kuusiston piispanlinnan aikakauden päätyminen Västeråsin valtiopäiviin vuonna 1527. Niin ikään seuraavana vuonna toimeenpantu linnan purkaminen on toistuvasti muistamisen kohteena. Kirjoituksissa saatetaan myös pohtia reformaatien vaikutuksia Kuusiston linnan hävittämispäätöksessä. Kustaa Vaasan antaman purkupäätöksen motiiveja taustalla myös epäillään ja todelliseksi syyksi pohditaan esimerkiksi kirkon ja piispojen poliittisen vallan murtamista. Tosin tutkimusten valossa näyttää siltä, että syitä Kuusiston linnan purkamiselle on voinut olla useampia. *Vesilahden Sanomien* kirjoitus on siitä mielenkiintoinen, että sen mukaan Kustaa Vaasa perusteli rahvaalle linnan hävittämistä sillä, että kaksi linnaa liian lähekkäin toisiaan rasittaisivat ylläpidon näkökulmasta liikaa kansaa. Tosin näyttää siltä, että Kustaa Vaasa ei ole halunnut tuoda julki kaikkia taustalla

¹²⁸ Karonen 2014, 74.

¹²⁹ Taavitsainen 1979, 9.

¹³⁰ Gardberg 2002, 52.

¹³¹ Uotila 1995, 45–46.

¹³² Uotila 1998, 87.

vaikuttaneita syitä linnan purkamispäätökselle. Hän mainitsee ainoastaan kansan näkökulmasta sen ymmärrettävimmän, että jatkossa ihmisillä olisi vähemmän vastuuta linnojen ylläpidosta.

Muistamisien ajankohdat sijoittuvat näissäkin lehtikirjoituksissa osaksi tapahtumien merkkipäiville tai tasavuosille. Tosin toisin kuin aikaisemmin, Kuusiston linnan viimeisiä vaiheita ennen sen purkamista ei muisteta enää sen piispoista, vaan muistamisen keskiössä ovat nyt Kustaa Vaasa ja reformaatio. Reformaatio vaikutti laaja-alaisesti eurooppalaiseen yhteiskuntaan ja muutti asioita myös Suomessa. Esimerkiksi jumalanpalvelukset ja kaikki kirkolliset toimitukset muuttuivat kansankielisiksi. Lisäksi reformaatio synnytti uusia kirjakieliä, kuten suomen kielen. Suomessa reformaatio otti ensimmäiset merkittävät askeleensa vuonna 1527, mutta monet reformaation mukana tuomat muutokset vakiintuivat ihmisten arjessa vasta 1600-luvulla.¹³³ Reformaatiota ja erityisesti sen alkamista voidaan pitää merkittävänä tapahtumana Suomen historiassa, mihin liittyy myös Kuusiston piispanlinnan purkaminen vuonna 1528. On siis täysin ymmärrettävää, että reformaatioon liittyvät tapahtumat saavat runsaasti huomiota myös lehdistössä, koska reformaatiolla on ollut mullistava rooli Suomen historiassa.

2.2 Kuusiston linnanraunioiden historia

Kuusiston linnanrauniot peittyivät vuosisatojen aikana kasvillisuuden ja maamassojen alle, kunnes 1700- ja erityisesti 1800-luvulla linna sai jälleen enemmän huomiota.¹³⁴ Uotilan mukaan Kuusiston piispanlinnan paikka oli säilynyt ihmisten muistissa, koska alue oli merkitty karttoihin 1500- ja 1600-luvuilla. Lisäksi linnan historiasta kirjoitettiin erilaisia tarinoita 1700- ja 1800-lukujen aikana.¹³⁵ Kansallistunne kasvoi Suomessa 1800-luvulla ja esimerkiksi Zacharias Topelius käsitteli Kuusiston piispanlinnaa kirjoituksissaan.¹³⁶ Lisäksi ainakin muutamia piirtäjiä tiedetään vierailleen linnanraunioilla 1700- ja 1800-luvuilla. Linnanrauniot ja niiden romanttinen historia toimivat ihmisille inspiraation lähteenä, vaikka varsinaiset tutkimukset linnan alueella aloitettiin hieman myöhemmin.¹³⁷ Kiinnostus vanhoihin raunioihin ja historiallisiin muistomerkkeihin heräsi 1800-luvun lopulla kansallisromantiikan hengessä.

¹³³ Heinonen & Lahtinen & Räsänen 2016, 9–11.

¹³⁴ Suna 1994, 7–8.

¹³⁵ Uotila 1998, 87.

¹³⁶ Suna 1994, 7.

¹³⁷ Uotila 1998, 87.

Merja Kuosmasen ja Kaarina Rissanen mukaan alkuun kyse oli lähinnä raunioromantiikasta, joka myöhemmin muuttui muinaismuistojen suojelukseksi.¹³⁸

Suurin osa Kuusiston linnan rakenteista on tuhoutunut erinäisten taisteluiden, purkutöiden ja luonnon toimesta, minkä vuoksi näkyvissä on vain muutamien metrien paksuiset ja korkuiset perustukset. Vielä 1800-luvulla Kuusiston linnan paikalla oli metsäinen kumpare, jonka sisällä oletettiin olevan lähinnä joitain linnan perustuksen kiviä.¹³⁹ Kiinnostus Kuusiston piispanlinnaa kohtaan kasvoi entisestään 1870-luvulla, kun alueella aloitettiin ensimmäiset arkeologiset kaivaukset Reinhold Hausenin johdolla vuonna 1877.¹⁴⁰ Myöhemmin 1900-luvun aikana Hausenin työtä ovat jatkaneet muun muassa Juhani Rinne, Carl Jacob Gardberg, Jussi-Pekka Taavitsainen, Antti Suna ja Kari Uotila.¹⁴¹

2.2.1 Linnanraunioiden rakennusmateriaalit hyötykäytössä

Lahden Sanomissa kirjoitettiin vuonna 1931, että paikalliset olisivat vuosisatojen aikana käyttäneet Kuusiston linnanraunioiden kiviä omiin rakennuksiinsa. Lisäksi kirjoituksessa mainittiin, että linna joutui luovuttamaan suuren määrän kivistään Piikkiön kirkon tarpeisiin 1700-luvun puolenvälin aikoihin.¹⁴² Myös *Turun Sanomissa* ja *Turunmaassa* kirjoitettiin, että Piikkiön kirkko olisi pääasiassa rakennettu Kuusiston linnanraunioiden materiaaleista.¹⁴³ Myös *New Yorkin Uutisiin* kirjoitettiin vuonna 1920 aiheesta seuraavalla tavalla:

Kuusiston linnan rakensivat Suomen piispat noin 1300 lähelle Turkuä asunnokseen ja suojapaikakseen. Tästä muinoin niin upeasta linnasta ovat vain rauniot jälellä. Linnan muureista otetuilla kivillä sanotaan Piikkiön kirkon olevan suurimmaksi osaksi rakennetun.¹⁴⁴

Tämä sama artikkeli on julkaistu myös seitsemässä muussa lehdessä vielä saman vuoden aikana.¹⁴⁵ *New Yorkin Uutisten* kirjoitus jatkaa samalla linjalla kuin muutkin lehtikirjoitukset todetessaan, että Piikkiön kirkon rakentamisessa olisi käytetty Kuusiston linnanraunioiden

¹³⁸ Kuosmanen & Rissanen 1975, 3.

¹³⁹ Uotila 1994, 24.

¹⁴⁰ Uotila 1998, 87.

¹⁴¹ Uotila 1998, 89–90.

¹⁴² Esa: Matkalla nähtyä ja kuultua – Maunu Tavastin mailla. Maailman ihmeellisin saaristo. *Lahden Sanomat* 78/1931, 2.

¹⁴³ Piikkiö vanhojen kartanoiden pitäjä. *Turun Sanomat* 12862/1943, 7; Piikkiön kivikirkko. *Turunmaa* 101/1930, 4.

¹⁴⁴ Suomen linnat. *New Yorkin Uutiset* 81/1920, 2. ”jälellä” on kirjoitusvirhe lehdessä.

¹⁴⁵ Metatiedosto: *Kuusiston piispanlinnan ja linnanraunioiden lehtiaineisto 1914–1945*.

kiviä. Tosin sillä erotuksella, että kivien uudelleen käyttämistä ei esitetä varmuudella tapahtuneeksi, vaan näin sanotaan tapahtuneen. Myös *Kunnallislehdessä* kirjoitettiin vuonna 1937, että Piikkiön kivikirkon rakentamisessa olisi 1700-luvun lopulla mahdollisesti käytetty Kuusiston linnan kiviä joihinkin täydennystöihin.¹⁴⁶

Vuonna 1944 *Herättäjässä* kirjoitettiin, että Piikkiön kirkkoa voidaan tavallaan pitää Kuusiston linnan perillisenä, koska kirkko on vähintäänkin osaksi rakennettu Kuusiston linnanraunioiden kivistä.¹⁴⁷ Tämä kirjoitus on siitä mielenkiintoinen, että se esittää Kuusiston linnan perinnön jatkuvan Piikkiön kirkon muodossa, kun puretun linnan historiaa siirtyy uuteen rakennukseen. *Uudessa Aurassa* kirjoitettiin vuonna 1930 Piikkiön kirkon ja Kuusiston linnan suhteesta seuraavalla tavalla:

Ennen nykyisen kirkon rakentamista (v. 1755) oli Piikkiössä ollut jo kaksi puukirkkoa, joista vanhin Rungon kylässä. Nykyisen kirkon kivet on otettu Kuusiston linnanraunioista. Pitäjäläiset, jotka ennen olivat olleet kirkon tai aateliston lampuoteja, ottivat kai mielestään vain omansa takaisin, kun sen tekivät. Ja vaikka Piikkiö silloin vielä oli, akatemian palkkapitäjä, ei muinaismuistojen hävittämisestä lukua pidetty. Arkeologian ja historian professorit eivät silloin niin turhantarkkoja olleet.¹⁴⁸

Kirjoituksessa linnanraunioiden kivien uudelleen käyttöä perustellaan omansa takaisin ottamisella. Todennäköisesti tällä viitataan siihen, että ihmiset ovat aikoinaan voineet joutua osallistumaan Kuusiston linnan rakentamiseen esimerkiksi kuljettamalla sinne kiviä. Kirjoituksen mukaan muinaismuistojen hävittämisen suhteen ei oltu kovin tarkkoja vielä 1700-luvulla. Lisäksi kirjoituksessa mainitaan, ettei arkeologian ja historian professorit olleet turhan tarkkoja muinaismuistojen hävittämisestä, mikä kuulostaa nykypäivä tarkasteltuna vieraalta. Tosin tämä voisi myös selittää, miksi kivien käyttämisestä ei ole varmaa tietoa, koska tapahtunutta ei ole välttämättä kirjattu muistiin.

Antti Sunan mukaan Kuusiston piispanlinnan kiviä on mahdollisesti käytetty Turun linnaan, koska Turun linnan esilinnan rakennustyöt olivat käynnissä samaan aikaan, kun Kuusiston piispanlinna purettiin. Joidenkin tietojen mukaan Piikkiön nykyisen kivikirkon rakentamiseen olisi käytetty Kuusiston piispanlinnan kiviä vuosien 1748–1755 aikana. Lisäksi 1800-luvun lopulla tiiliä on viety Ahvenanmaalle Kastelholman linnan korjauksia varten. Suna

¹⁴⁶ Piikkiöläismuistoja, jotka ansaitsevat verestämistä. *Kunnallislehti* 7/1937, 3.

¹⁴⁷ Piikkiön kirkko on peräisin 1700-luvulta. *Herättäjä* 3/1944, 3.

¹⁴⁸ Pientä pakinaa Piikkiöstä. *Uusi Aura* 59/1930, 9.

kuitenkin pohtii, minkä verran Kuusiston linnan kiviä on hyödynnetty esimerkiksi lähialueen kellareissa, navetoissa tai yleisesti rakennusten kivijaloissa. Sunan mukaan voidaan kuitenkin olettaa, että Kuusiston piispanlinnan rakennusmateriaalien hyödyntäminen on ollut tavallista linnan purkamisen aloittamisen ja 1800-luvun lopun välisenä aikana.¹⁴⁹

On huomionarvoista, että Kuusiston linnan kivien käyttämisestä Piikkiön kirkon rakentamisessa ei ole täyttä varmuutta, vaikka suurimmassa osassa lehtikirjoituksia asiasta ollaan varmoja. Kuusiston linnanraunioiden kiviä on mahdollisesti hyödynnetty myös paikallisten asukkaiden rakennuksissa, vaikka tästäkään ei olla täysin varmoja. Kaikissa lehtikirjoituksissa Kuusiston linnan kivien käyttämistä ei kuitenkaan esitetä varmuudella tapahtuneeksi, mutta näissäkin tapauksissa sitä pidetään mahdollisena. Tosin voidaan pohtia, että johonkin ne kivet sieltä linnalta on käytetty. Piikkiön kirkko ja yleisesti lähialueen rakennukset ovat ainakin sijaintinsa puolesta olleet järkeviä kohteita.

2.2.2 Kuusiston linnan alueella suoritettut entisöinti- ja uudisrakennustyöt

Kuusiston piispanlinnan historiassa voidaan katsoa alkaneen uusi vaihe, kun Reinhold Hausen ryhtyi vuonna 1877 kaivamaan linnanraunioita esille maamassojen alta.¹⁵⁰ Paksujen purkukerosten alta löytyi Hausenin johdolla suoritetuista kaivauksista suurelta osin säilynyt linnan alin kerros.¹⁵¹ Hausen kaivoi esille suurimman osan muureista ja hänen valmistamaansa pohjapiirustukseen on tullut myöhemmin vain joitakin pienehköjä lisäyksiä. Hausenin kaivaukset ja hänen kirjoittamansa Kuusiston linnaa käsittelevä väitöskirja ovat toimineet lähtökohtana myös tutkimuksille tämän jälkeen.¹⁵²

Uudessa Suomessa muisteltiin 7.6.1945 puolenvuosisadan takaisia uutisia. Kesäkuun 7. päivänä vuonna 1895 valtionarkeologi professori J. R. Aspelin kävi Turussa ottaakseen selvää muun muassa Kuusiston linnanraunioiden sen hetkisestä tilasta.¹⁵³ Uotilan mukaan 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa Kuusiston linnan alueella tehtiin laajamittaisia korjaus- ja tutkimustöitä. Juhani Rinne kirjoitti samaan aikaan opaskirjaa Kuusiston Linnasta. Opaskirja on suurimmaksi osaksi Hausenin tutkimusten suomennos, vaikka sisältää myös Rinteen omia tutkimushavaintoja linnan eri osista.¹⁵⁴ Rinne tutki Kuusiston linnaa 1900-luvun alussa aina

¹⁴⁹ Suna 1994, 7.

¹⁵⁰ Suna 1994, 8.

¹⁵¹ Uotila 1994, 24.

¹⁵² Suna 1994, 8.

¹⁵³ Puolen vuosisadan takaa. *Uusi Suomi* 150/1945, 7.

¹⁵⁴ Uotila 1994, 24.

vuoteen 1916 saakka. Tosin silloin suurimmat korjaustyöt jouduttiin siirtämään tarvekeu-
keuksien vuoksi. Vaikka korjaustyöt olisivat olleet edelleen käynnissä, tutkimustöissä näyttää
olleen välillä myös taukoa.¹⁵⁵

Historiallisessa Aikakauskirjassa kirjoitettiin vuonna 1915 Suomen Muinaismuistoyhdistyk-
sen pöytäkirjoista. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen sihteeri tohtori Juhani Rinne julkaisi
vuonna 1915 yhdistyksen puolesta vuosien 1876–1885 pöytäkirjat. Pöytäkirjoista käy ilmi,
että Kuusiston linnanraunioiden vaaliminen on Muinaismuistoyhdistyksen asialistalla.¹⁵⁶ *Uu-
dessa Aurassa* kirjoitettiin vuonna 1923 Kuusiston linnanraunioista ja miten niiden säilyttä-
miseksi on ryhdytty toimiin. Kirjoituksessa todettiin, että Kuusiston katolisaikaisten piispojen
linnanrauniot ovat päässeet pahasti rappeutumaan. Tohtori Juhani Rinne ja arkkitehti Arne
Eklund ovat tehneet tarkastuskierroksen, minkä johdosta rauniot on päätetty korjata. Tarkas-
tuksessa havaittiin muun muassa muurien olevan hajoamispisteessä. Kirjoituksessa myös mai-
nitaan, että 20 vuotta takaperin muurit päällystettiin paksulla laastikerroksella, mikä sitten pei-
tettiin kivistä tehdyllä katoksella. Menettely ei kuitenkaan osoittautunut onnistuneeksi, ja siksi
laastikerros poistetaan ja korvataan ohuella sidosaineella. Kirjoituksen mukaan korjaustöille
on myös myönnetty 4000 markan valtioavustus.¹⁵⁷ Samasta aiheesta uutisoidaan myös seitse-
mässä muussa lehdessä lähipäivien aikana.¹⁵⁸

Iltalehti kirjoitti vuonna 1929 pitkäaikaisesta suunnitelmasta, mikä on välttämätöntä historial-
listen linnojemme korjaamiseksi. Jutussa mainitaan myös Kuusiston rauniot, jotka tarvitsevat
vastaavanlaista korjaustyötä kuin Raaseporin linna, koska Kuusiston rauniot ovat hyvin alt-
tiita rappeutumiselle. Kirjoituksen mukaan tohtori Julius Ailio huomautti, että keskusteluissa
olleet linnojen korjaustyöt ovat sen laatuaisia, että ne vaativat pitkäaikaisen korjaussuunnitel-
man, jotta kustannukset ja vähäiset henkilöresurssit saadaan jaettua pidemmälle aikavälille.¹⁵⁹
Tämä sama artikkeli on luettavissa myös seuraavan päivän *Uusi Suomi* -lehdessä.¹⁶⁰

Hämeen Sanomissa kirjoitettiin 25.1.1930 vanhojen linnojen restauroimistöistä kuluvan vuo-
den aikana. Jutussa mainitaan, että vuotuiset korjaustyöt suoritetaan tavan mukaisesti myös
Kuusiston linnassa, vaikka Muinaistieteellinen toimikunta ei ole vielä saanut ehdotuksia

¹⁵⁵ Suna 1994, 8.

¹⁵⁶ Lehtonen, U.L.: Suomen Muinaismuistoyhdistys vv. 1876–1885. *Historiallinen Aikakauskirja* 1/1915, 78–80.

¹⁵⁷ Kuusiston linnanrauniot. Toimiin ryhdytty niiden säilyttämiseksi. *Uusi Aura* 204/1923, 2.

¹⁵⁸ Metatiedosto: *Kuusiston piispanlinnan ja linnanraunioiden lehtiaineisto 1914–1945*.

¹⁵⁹ Pitkäaikainen suunnitelma historiallisten linnojemme korjaamiseksi välttämätön. *Iltalehti* 52/1929, 1, 5.

¹⁶⁰ Metatiedosto: *Kuusiston piispanlinnan ja linnanraunioiden lehtiaineisto 1914–1945*.

läänien rakennuskonttoreilta välttämättömistä korjaustöistä kyseiselle vuodelle.¹⁶¹ Sama juttu on julkaistu myös kolmessa muussa lehdessä lähipäivien aikana.¹⁶² *Aamulehdessä* kirjoitettiin 16.4.1930 vanhojen linnojemme korjaustöiden etenemisistä. Jutun lopussa mainittiin, että tänä vuonna tullaan suorittamaan vuotuiset korjaustyöt myös Kuusiston linnassa, vaikka lopullisia päätöksiä ja työsuunnitelmia ei olekaan vielä olemassa.¹⁶³ Sama kirjoitus on luettavissa myös kuudessa muussa lehdessä samoihin aikoihin.¹⁶⁴ Myös *Turunmaassa* mainittiin 20.4.1930, että Kuusiston linnanraunioilla tullaan suorittamaan pienimuotoiset korjaustyöt tulevan kesän aikana.¹⁶⁵ Seuraavan vuoden kesäkuussa *Uudessa Aurassa* kirjoitettiin edelleen vanhojen linnojen korjaustöistä. Kirjoituksessa mainittiin, että Kuusiston linnanrauniot aiotaan tarkastaa kuluvan vuoden syyspuolella. Jutussa myös kerrottiin, että määrärahojen pienuuden vuoksi linnojen korjauksia ei ole toistaiseksi voitu toteuttaa alkuperäisten suunnitelmien mukaisesti.¹⁶⁶ Sama kirjoitus on julkaistu samana päivänä myös *Aamulehdessä* ja *Satakunnan Kansassa*.¹⁶⁷

Ajan Suunnassa kirjoitettiin 23.4.1939, miten ”Kuusiston linnan alueella suoritettavia korjaus- ja uudisrakennustöitä varten on opetusministeriö asettanut rakennushallituksen käytettäväksi 4.000 markkaa”.¹⁶⁸ Sama tiedote on julkaistu samana päivänä viidessä muussa lehdessä ja lisäksi vielä kolmessa seuraavan kahden päivän aikana.¹⁶⁹ *Kajaani*-lehden 17.6.1939 on haastateltu valtionarkeologia tohtori Carl Axel Nordmania. Nordman kertoo lehdelle, että ”Muinaistieteellinen toimikunta on joka toinen vuosi saanut pienet määrärahat Ahvenanmaalla sijaitsevan Kastelholman linnan ja Turun lähistöllä sijaitsevan Kuusiston linnan jälkikorjaustöihin”.¹⁷⁰

Kuusiston linnan historiassa alkoi uusi vaihe, kun linnanraunioita päätettiin lähteä kaivamaan esille 1870-luvulla. Kyseessä on merkittävä päätös, mikä voi olla yhtenä syynä, miksi Juhani Rinne julkaisi vuonna 1915 Suomen Muinaismuistoyhdistyksen vuosien 1876–1885 pöytäkirjat. Näissä pöytäkirjoissa käsiteltiin muun muassa Kuusiston linnanraunioiden vaalimista tulevina vuosina. Gardberg mainitsee, että Muinaistieteellinen toimikunta aloitti laajamittaiset

¹⁶¹ Vanhojen linnojen restauroimistyöt kuluvana vuotena. *Hämeen Sanomat* 20/1930, 2.

¹⁶² Metatiedosto: *Kuusiston piispanlinnan ja linnanraunioiden lehtiaineisto 1914–1945*.

¹⁶³ Vanhojen linnojemme korjaustyöt. *Aamulehti* 103/1930, 1, 7.

¹⁶⁴ Metatiedosto: *Kuusiston piispanlinnan ja linnanraunioiden lehtiaineisto 1914–1945*.

¹⁶⁵ Useita vanhojen linnojen korjaushankkeita tällä hetkellä vireillä. *Turunmaa* 91/1930, 4.

¹⁶⁶ Vanhojen linnojemme korjaustyöt. *Uusi Aura* 164/1931, 2.

¹⁶⁷ Metatiedosto: *Kuusiston piispanlinnan ja linnanraunioiden lehtiaineisto 1914–1945*.

¹⁶⁸ Kuusiston linnanrauniot. *Ajan Suunta* 108/1939, 2.

¹⁶⁹ Metatiedosto: *Kuusiston piispanlinnan ja linnanraunioiden lehtiaineisto 1914–1945*.

¹⁷⁰ Kajaanin linna vastaisuudessa kaupungin hoitoon. *Kajaani* 67/1939, 2.

konservointi- ja tutkimustyöt Kuusiston linnanraunioilla vuonna 1938. Sota kuitenkin keskeytti projektin, jota päästiin jatkamaan vasta muutama vuosikymmen myöhemmin.¹⁷¹ Uotilan mielestä on valitettavaa, että ensimmäiset raportit ja tallenteet Kuusiston linnanraunioiden arkeologisista tutkimuksista löytyvät vasta 1950-luvulta. Esimerkiksi pienimuotoiset korjaustyöt raunioilla 1930-luvulla olivat sellaisten henkilöiden vastuulla, joilla ei ollut aikaisempaa tutkimuskokemusta.¹⁷² Mahdollisesti juuri tällaiset tapaukset ovat voineet olla syynä, miksi vanhoja korjaustoimenpiteitä on pitänyt uusien tulevien vuosien aikana. Museovirasto on ohjeistanut ainakin 1970-luvulta lähtien, ettei kunnostukseen pitäisi koskaan ryhtyä ilman perusteellisia tutkimuksia ja suunnitelmia.¹⁷³

Kuusiston linnanraunioiden korjaustöihin liittyviä kirjoituksia löytyy tarkastelujaksolta maltillisesti. Tosin silloin, kun aiheesta on kirjoitettu, löytyy sama juttu pääsääntöisesti useammasta eri lehdestä samoihin aikoihin. Hannu Salmen mukaan lehtikirjoitusten lainaaminen on ollut yleistä Suomen lehdistön historiassa, joten mistään poikkeavasta ilmiöstä ei ole kyse.¹⁷⁴ Kirjoituksissa myös korostuvat raunioille tehdyt tarkastuskierrokset, korjaus- ja uudisrakennustöiden suunnitelmat, ja korjauksille myönnetyt rahalliset valtionavustukset. Kirjoitukset kuitenkin osoittavat, että korjaustöitä on Kuusiston linnan alueella pyritty suorittamaan eri vuosikymmenten aikana. Lisäksi lehdet ovat aktiivisesti tiedottaneet lukijoita korjausprojektien etenemisistä. Tästä voidaan päätellä, että lukijoita ovat mahdollisesti myös kiinnostaneet merkittävien historiallisten kohteiden tutkimus- ja vaalimistyöt. Ainakin lehdet ovat kokeneet tarpeelliseksi tiedottaa tapahtumista kansalaisille.

2.3 Kuusiston linna ja sen rauniot valtaamassa palstatilaa

2.3.1 Lehtien jakautuminen vuosien 1914–1945 välille

Kuten johdannossa tuli jo mainittua, hakutulokseni tuottivat yhteensä 1713 kappaletta osumia tarkastelujaksolle 1.1.1914 – 31.12.1945. Hakutuloksien jakautumista eri vuosien välille voi tarkastella alla olevasta kuvasta (Kuva 1).¹⁷⁵

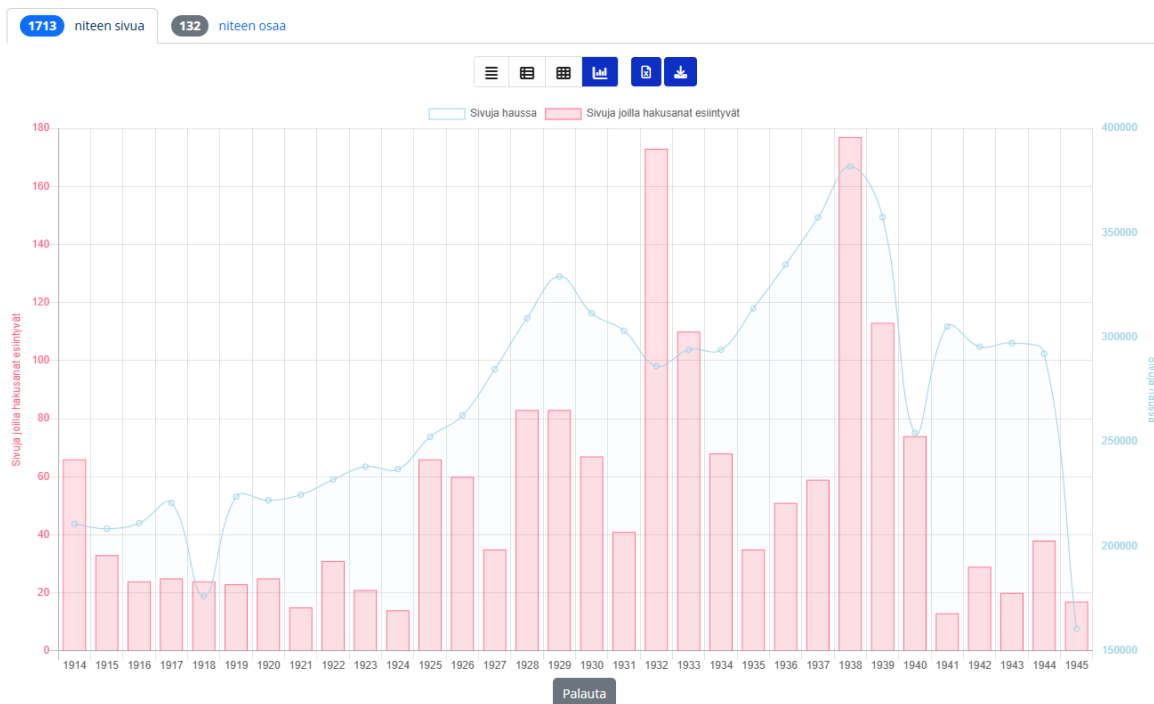
¹⁷¹ Gardberg 1993, 127.

¹⁷² Uotila 1998, 89–90.

¹⁷³ Kuosmanen & Rissanen 1975, 55.

¹⁷⁴ Salmi 2020, 26.

¹⁷⁵ Kuvat 1 ja 2 ovat kuvakaappauksia Kansalliskirjaston Digi-palvelun kaaviotoiminnosta. Kuvat ovat tallennettu suorittamani haun yhteydessä.

Kuva 1: Hakutulosten jakautuminen eri vuosille ajanjaksolla 1914–1945.

Kaaviosta voidaan todeta, että osumia tuli eniten vuosille 1932 ja 1938, molempiin yli 170 kappaletta. Myös vuodet 1933 ja 1939 erottuvat muista yli 100:n kappaleen osumamäärillä. On myös huomionarvoista, että vuosien 1925–1940 osumia on keskimääräisesti enemmän, kun määriä vertaa koko tarkastelujaksolla. Näyttäisi myös siltä, että maailmasotien aikana osumia on keskimääräistä vähemmän. Lisäksi ensimmäisen maailmansodan jälkeen lukemat pysyvät maltillisina ennen kuin lähtevät kasvuun vuoden 1925 aikana. Myös toisen maailmansodan jälkeen osumia tulee maltillisemmin kuten voimme havaita kuvasta (Kuva 2). Tosin osumia tulee myös yleisesti ottaen maltillisemmin tarkastelujakson 1914–1945 jälkeen.

Vuodelle 1932 osumia tuli yhteensä 173 kappaletta. Näin korkea lukema selittyy muun muassa kirjoituksella, joka liittyy raittiusliikkeen autoretkeen Kuusiston linnanraunioille. Kirjoitus on julkaistu useassa eri lehdessä ja osumista tämä kattaa 75 kappaletta. Lisäksi Suomen yleisradio on julkaissut Radio-orkesterin ilta- ja päiväohjelmiston, johon kuuluu Sulho Rannan sävellysuutuus ”Kuusiston linna kolme religioosa jousisoittimille”. Ohjelmisto on julkaistu useammassa lehdessä ja osumista tämä kattaa niin ikään 75 kappaletta. Vuodelle 1938 osumia tuli kaikista eniten eli 177 kappaletta. Määrä selittyy pääasiassa julkaistuilla linja-auto aikatauluilla reitille Turku-Kuusisto-Linnanrauniot. Aikataulut ovat julkaistu useissa eri lehdissä, ja osumia näille tuli yhteensä jopa 116 kappaletta. Lisäksi kirjoitukset kahvilan

avaamisesta Kuusiston linnanraunioille ja raunioilla suoritettavasta korjaus-, mittaus- ja järjestelytoista antavat yhteensä 24 kappaletta osumia.¹⁷⁶

Onko vain sattumaa, että vuosille 1933 ja 1939 osuu seuraavaksi suurimmat määrät osumia heti korkeimpien piikkivuosien jälkeen? Vuodelle 1933 osumia tuli yhteensä 110 kappaletta. Osumamäärä johtuu pääasiassa Suomen yleisradion ohjelmasta, mihin sisältyy Väinö Kolkkanen¹⁷⁷ kirjoittaman kertomuksen, ”Kuusiston linnan liepeillä”, luentaa. Ohjelmisto on julkaistu useammassa lehdessä ja kattaa osumista 56 kappaletta. Mainittakoon myös ilmoitus Kristillisen Työläisnuorison Liiton opinto- ja nuorisopäivän ohjelmasta, mihin kuuluu automatkan Kuusiston linnan raunioille. Ilmoitus on julkaistu useammassa lehdessä ja kattaa osumista ainakin 18 kappaletta. Osumia vuodelle 1939 tulee yhteensä 113. Aikaisemmista osumapiikkeistä poiketen vuoden 1939 korkea osumamäärä ei selitä vain yksi tai kaksi artikkelia, vaan osumat jakautuvat tasaisemmin useamman eri kirjoituksen kesken. Osumissa kuitenkin korostuvat tietyt jutut, joita löytyy useampia eri lehdistä. Esimerkiksi uutiset Kuusiston linnanraunioiden vahdin saamasta aivohalvauksesta, linnanraunioilla suoritettavat korjaustyöt, linja-autoaikataulut, erilaiset retket linnanraunioiden alueelle ja opetusministeriön asettamat varat kylätien rakentamiseksi Kuusiston kirkolta Kuusiston linnalle kattavat merkittävän osan osumista.¹⁷⁸ Näin ollen toiseksi suurten piikkien osuminen suurimpien vuosien jälkeen näyttäisi olevan lähinnä sattumaa.

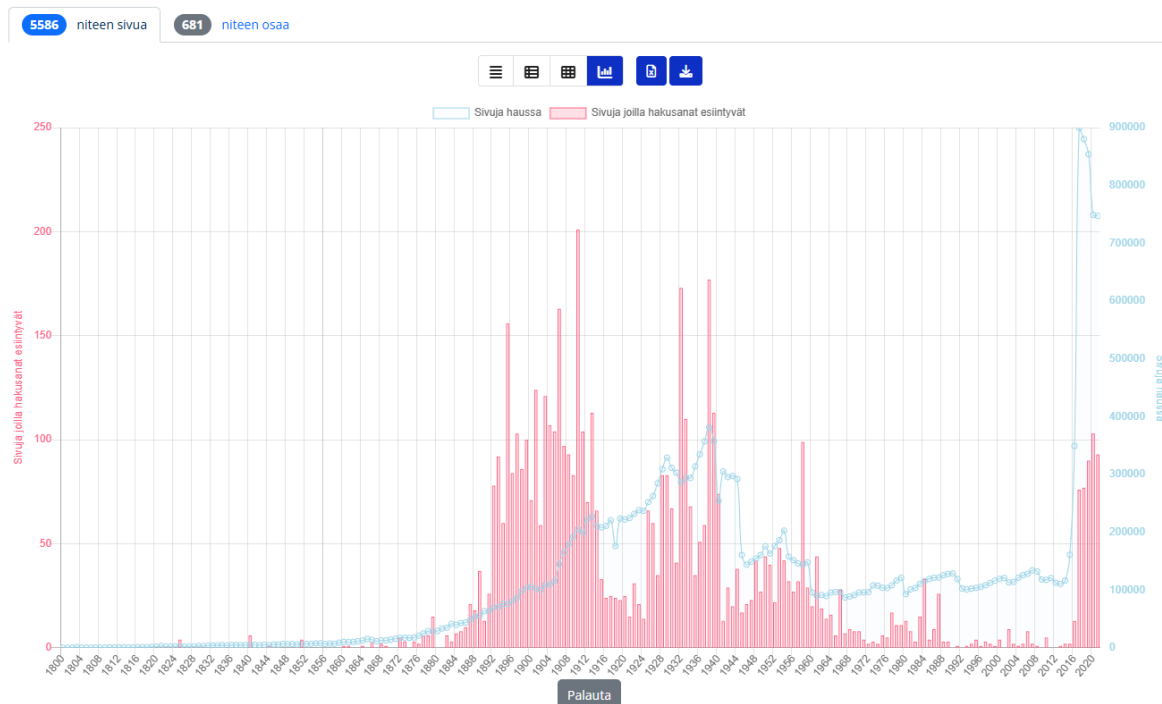
Vuoden 1925 aikana osumamäärät lähtevät jälleen kasvuun. Vuodelle 1925 osumia tulee yhteensä 66, kun vastaavasti edellisenä vuonna osumia on vain 14 kappaletta. Vuoden 1925 osumista eniten palstatilaa vievät höyrylaiva Mäsenin, huvimatka Kuusiston raunioille, mainokset sekä raunioilla suoritettavat korjaustyöt. Lisäksi Kuusiston piispanlinnasta ja sen raunioista kirjoitetaan vuonna 1925 tarkastelujakson aikaisempia vuosia laajemmin. Tämä sama trendi näyttää jatkuvan myös vuoden 1925 jälkeen aina toiseen maailmansotaan saakka.

Suoritin haun täysin samoilla kriteereillä myös jaksolle 1.1.1800 – 31.12.2024 lisäinformaation saamiseksi. Hakutuloksien jakautumista eri vuosille voi tarkastella alla olevasta kuvasta (Kuva 2).

¹⁷⁶ Metatiedosto: *Kuusiston piispanlinnan ja linnanraunioiden lehtiaineisto 1914–1945*.

¹⁷⁷ Väinö Kolkkala oli suomalainen toimittaja, sanoittaja ja kirjailija, joka kirjoitti useita kymmeniä teoksia 1900-luvun alkupuolella. Kansalliskirjaston Finna-palvelu. [https://kansalliskirjasto.finna.fi/AuthorityRecord/melinda.\(FI-ASTERI-N\)000083237](https://kansalliskirjasto.finna.fi/AuthorityRecord/melinda.(FI-ASTERI-N)000083237)

¹⁷⁸ Metatiedosto: *Kuusiston piispanlinnan ja linnanraunioiden lehtiaineisto 1914–1945*.

Kuva 2: Hakutulosten jakautuminen eri vuosille ajanjaksolla 1800–2024.

Kuten voimme huomata, varsinaiselle tarkastelujaksolleni 1914–1945 osuu kattava määrä osumia. Tosin kuten kuvasta voimme havaita, osumia tulee runsaasti myös 1800-luvun loppuun ja 1900-luvun alkuun. Ajankohta voikin olla hedelmällinen myöhemmälle tarkastelulle ainakin osumamäärien näkökulmasta.

Näyttää siltä, että suurimmat osumapiikit vuosille 1914–1945 johtuvat pääasiassa muutamien kirjoitusten uudelleenjulkaisuista useammassa lehdissä. Poikkeuksena vuosi 1939, jolloin on julkaistu laajemmin erilaisia juttuja Kuusiston piispanlinnasta ja linnanraunioista. Tämä saattaa heijastua myös käyttämiini lähteisiin, sillä olen viitannut seitsemään eri lähteeseen, jotka ovat vuodelta 1939. Korkeat osumamäärät eivät kuitenkaan takaa niiden soveltuvuutta tutkimukselleni. Vaikka vuodelle 1932 osumia tuli yhteensä 173 kappaletta, olen viitannut vain yhteen lähteeseen kyseiseltä vuodelta. Vuodelta 1933 viitteitä löytyy 7, ja vuodelta 1938 vain 4 kappaletta, vaikka tälle vuodelle osuu kaikista eniten osumia. Väinö Kolkkalan kirjoittama kertomus, ”Kuusiston linnan liepeillä”, mainitaan useassa Suomen yleisradion ohjelmailmoituksessa. Radiossa luetun kertomuksen lisäksi tämän tarinan voi myös lukea lehdestä. Vuonna 1925 *Maailma*-lehdessä on julkaistu Väinö Kolkkalan kirjoittama ”Kuusiston linnan liepeillä”

kertomus. Kirjoitus vaikuttaa jonkinlaiselta matkakertomuksen ja historiallisen tarinan yhteensovituksesta.¹⁷⁹

Haun osumissa heijastuu myös paikallisuus, sillä osumia kertyi eniten Turun alueen lehdille. Kolmen kärki osumamäärissä mitattuna ovat *Uusi Aura* (261), *Turun Sanomat* (236) ja *Turunmaa* (74).¹⁸⁰ Tämä on toki ymmärrettävää, sillä niin toimittajia kuin lukijoitakin kiinnostavat erityisesti paikalliset uutiset. Tommilan mukaan, jos uutinen vastaa lukijan odotuksia ja näkemyksiä, auttaa se häntä ymmärtämään uutista paremmin. Ymmärrettävyyttä helpottaa uutisen maantieteellinen läheisyys ja tuttuus, sillä mitä lähempänä uutisoitu tapahtuma on tapahtunut, sitä helpompi uutisesta on kiinnostua. Esimerkiksi kotikaupungin katutappelu saattaa kiinnostaa lukijoita enemmän kuin maapallon toisella puolella meneillään oleva sota.¹⁸¹ Jos tarkastellaan näiden kolmen paikallisen lehden osuutta tutkimuksessani, voidaan havaita, että sama kärkikolmikko, *Uusi Aura* (11), *Turun Sanomat* (9) ja *Turunmaa* (4), esiintyvät myös käytettyjen lähteiden kärjessä. Ainoastaan *Seura* ylittää *Turunmaan* kanssa tasoihin, mutta muiden lehtien kirjoituksia olen käsitellyt 0–3 kappaletta. Tosin tämä listaus ei kerro ihan kaikkea, vaikka onkin suuntaa antava, koska käyttämästäni lehtikirjoituksista on toisinaan julkaistu duplikaatteja muissa lehdissä. Leino-Kaukiainen mukaan, esimerkiksi *Turun Sanomat* kuuluu suurten maakuntalehtien joukkoon, joiden levikki on ollut laajaa ja uutispalvelut monipuolisia.¹⁸² Tämä on voinut osaltaan vaikuttaa siihen, miksi *Turun Sanomat* ovat merkittävässä roolissa lähdeaineistoni kohdalla.

2.3.2 Sota-aikoina muistellaan historiallisia tapahtumia

Kuten kuvasta (Kuva 1) voidaan huomata, suorittamalleni haulle tuli keskimääräistä vähemmän osumia sota-aikoihin. Sota-ajoilla olikin erilaisia vaikutuksia lehtiin ja niiden ilmestymiseen. Leino-Kaukiaisen mukaan, esimerkiksi toisen maailmansodan aikana valtio rajoitti lehtiä ja niiden sisältöä. Sensuuria perusteltiin muun muassa valtion yleiseen turvallisuuteen vedoten. Lisäksi sanomalehtipaperin käyttöä säännösteltiin, mikä vaikutti lehtien julkaisu- ja sivumääriin sekä joidenkin lehtien totaaliseen kieltämiseen.¹⁸³ Paperinsäännöstelystä huolimatta osa lehdistä onnistui myös kasvattamaan levikkiä, koska sota-aikana ihmiset kaipasivat tietoa

¹⁷⁹ Kuusiston linnan liepeillä. *Maailma* 14/1925, 5–8.

¹⁸⁰ Metatiedosto: *Kuusiston piispanlinnan ja linnanraunioiden lehtiaineisto 1914–1945*.

¹⁸¹ Tommila 1974, 51.

¹⁸² Leino-Kaukiainen 1992b, 190.

¹⁸³ Leino-Kaukiainen 1992b, 195–196.

ja viihdykkeitä.¹⁸⁴ Sota-aika myös synnytti uusia lehtiä, jotka olivat tavanomaisesta poikkeavia. Esimerkiksi toisen maailmasodan aikana syntyi erilaisia rintamalehtiä.¹⁸⁵

Lauri Sauramo on kirjoittanut tarinan Kuusiston linnanhaltiasta, joka julkaistiin *Kyläkirjaston Kuvalehdessä* vuonna 1915. Tarinassa Kuusiston kartanon emäntä auttaa sodassa loukkaantuneita miehiä ison vihan päättymisen jälkeen.¹⁸⁶ Sama tarina julkaistiin vuotta myöhemmin myös *Joulutervehdys*-lehdessä.¹⁸⁷ Tosin näitä tarinoita ei ole julkaistu ainoastaan ensimmäisen maailmansodan aikana, vaan myöhemmin myös muissa lehdissä.¹⁸⁸ Salmen mukaan lehtikirjoitusten uudelleen käyttäminen pitkälläkin aikavälillä on ollut yleistä Suomen lehdistössä. Näin ollen vanhoja kirjoituksia on voitu nostaa arkistosta uudelleen käytettäväksi tulevinakin vuosina.¹⁸⁹

Reservin kersantti Ilmari Ojanen kirjoitti *Asemies*-lehdessä vuonna 1938 itärajamme syntyvaiheista. Hän kirjoitti muun muassa venäläisten hävitysretkestä Turkuun vuonna 1318, minkä yhteydessä myös juuri perustettu Kuusiston piispanlinna poltettiin.¹⁹⁰ Tämä sama artikkeli on julkaistu uudestaan vuonna 1941 *Suomen aliupseeri* -lehdessä.¹⁹¹ Voidaankin pohtia, onko vain sattumaa, että artikkeli julkaistiin uudestaan juuri kyseisessä lehdessä ja toisen maailmansodan aikaan. Luutnantti A. Halila kirjoitti *Rajamme Vartija* -lehdessä vuonna 1942 Suomen vanhoista taisteluista itää vastaan. Halilan mukaan Suomi on ollut jo varhain historiallinen vartiopaikka idän suuntaan. ”1300-luvun toisella vuosikymmenellä ryssät jälleen tekivät tuhoretkiään mm. Pyhtäälle, ja vihollispartiot vierailivat jopa Kuusiston piispanlinnassa ja Turussa saakka.”¹⁹² Artikkelissa on huomionarvoista ”ryssä” haukkumasanan käyttäminen, mikä toistuu tekstissä useampaan kertaan. Sanan käyttämiseen ovat todennäköisesti vaikuttaneet meneillään oleva toinen maailmansota ja tekstin kirjoittaja, joka toimii ainakin nimimerkin perusteella armeijassa luutnanttina.

¹⁸⁴ Leino-Kaukiainen 1992b, 225.

¹⁸⁵ Salokangas 1974, 173.

¹⁸⁶ Sauramo, Lauri: Kuusiston linnanhaltia. Historiallinen joulutarina. *Kyläkirjaston Kuvalehti* 12/1915, 190–191.

¹⁸⁷ Sauramo, Lauri: Kuusisto kartanon jouluvieras. Historiallinen joulutarina. *Joulutervehdys* 1916, 10–11.

¹⁸⁸ Metatiedosto: *Kuusiston piispanlinnan ja linnanraunioiden lehtiaineisto 1914–1945*.

¹⁸⁹ Salmi 2020, 24, 26.

¹⁹⁰ Ojanen, Ilmari: Itärajamme syntyvaiheet. *Asemies* 4/1938, 83.

¹⁹¹ Ojanen, Ilmari: Itärajamme syntyvaiheet. *Suomen aliupseeri* 3/1941, 127.

¹⁹² Halila, A.: Suomen taistelut itää vastaan. *Rajamme Vartija* 11–12/1942, 189–199.

Helge Pohjolan-Pirhonen¹⁹³ kirjoitti tarinan ”Joulusta jouluun” *Sarkatakki*-lehteen vuonna 1943. Tarina ajoittuu vuosille 1495–1496, kun Turun piispana oli Maunu Särkilahti. Tarina alkaa joulusta vuonna 1495, kun Viipurista kantautuu hyviä uutisia Turkuun vihollisen kukistamisesta. Eräänä uuden vuoden päivänä piispa Maunu Särkilahti järjesteli neuvottelutilaisuutta Kuusiston piispanlinnaan Ruotsin ja Suomen aatelisherrojen kesken. Sotatoimet venäläisten kanssa jatkuivat läpi vuoden 1496, kunnes saman vuoden joulukuussa Moskovan tsaari oli valmis rauhaan. Tarinan lopussa vanha piispa Maunu Särkilahti ajattelee mielessään:

Ja samalla hän aavisti isänmaan merkitsevän jotain vieläkin enempää, se oli vuosisatoja kestäneiden kärsimysten ja taistelujen, koko se kyynelten, tuskien, rukousten, tiedon, taidon, henkisten ja aineellisten uhrausten yhteissumma, jonka tulevat sukupolvet kerran tulisivat nostamaan voiton vuorelle. Surun, nälän ja kärsimysten alhoista oli Suomen kansa joskus, ehkäpä vasta vuosisatojen kuluttua, nouseva vapauteen ja kunniaan. Tiesihän tämäkin raskas taisteluvuosi yhtä porrasta sitä aikaa kohti.¹⁹⁴

Tarinan kirjoitustyyli on havaittavissa isänmaallisuus ja toisen maailmasodan henki. Tosin tuntuu vieraalta ajatella, että Maunu Särkilahti olisi vuonna 1496 miettinyt Suomea isänmaana ja pohtinut Suomen kansan kohtaloa vuosisatojen kuluttua, varsinkin kun Suomi oli silloin osa Ruotsin valtakuntaa. Pohjolan-Pirhonen on mahdollisesti pyrkinyt tuomaan esille, miten Maunu Särkilahtikin jo vuosisatoja takaperin on miettinyt Suomen tulevaa itsenäisyyttä ja vapautta.

Vuonna 1944 Tauno Nurmela kirjoitti *Uusi Suomi* -lehdessä Suomesta ja romaanisesta maailmasta Ruotsin vallan aikana. Hän kirjoitti artikkelin alussa siitä, miten länsimaisen kulttuurin virtauksia on saapunut historian aikana Suomeen muun muassa Ruotsista ja Saksasta. Lisäksi hän mainitsee, että romaanisten maiden vaikutus Suomen sivistyselämään juontaa meidän historianamme alkutaipaleilta saakka. Myöhemmin tekstissä Nurmela kirjoitti muun muassa uskonpuhdistuksesta ja miten Kustaa Vaasa revitytti maahan Turun piispojen maallisen vallan symbolin eli Kuusiston linnan vuonna 1528.¹⁹⁵

Sota-ajat ovat vaikuttaneet lehtien ilmestymiseen ja niiden sisältöön erilaisilla tavoilla. Esimerkiksi sensuuritoiminnalla ja sanomalehtipaperin säännöstelyllä on ollut osuutta asiaan.

¹⁹³ Helge Pohjolan-Pirhonen oli kirjailija ja historioitsija, joka on kirjoittanut muun muassa teoksen *Olavinlinnan historialliset vaiheet*. Finna. <https://www.finna.fi/Record/eepos.89847>

¹⁹⁴ Pohjolan-Pirhonen, Helge: Joulusta jouluun. *Sarkatakki* 12/1943, 260–263.

¹⁹⁵ Nurmela, Tauno: Suomi ja romaaninen maailma Ruotsin vallan aikana. *Uusi Suomi* 268/1944, 6.

Lisäksi sodat ja niiden seurauksesta johtuvat tapahtumat ovat luonnollisesti vieneet palstatilaa monelta muulta aiheelta, vaikka lehdet pyrkivätkin julkaisemaan myös viihdyttävämpää sisältöä sotautusten lisäksi. Sota-ajat ovat vaikuttaneet myös Kuusiston piispanlinnaan tai sen raunioihin liittyviin kirjoituksiin negatiivisesti ainakin suorittamani haun osumamäärien näkökulmasta. Tarkastelujakson 1914-1945 aikana osumia kertyy keskimääräisesti ~54 kappaletta vuotta kohti. Vastaavasti sotavuosina 1914-1918 ja 1939-1945 osumia kertyy keskimääräisesti ~40 kappaletta sotavuotta kohden.¹⁹⁶ On myös huomioitavaa, että sota-aikojen alkamisvuosien aikana osumia on selvästi enemmän kuin myöhemmin saman sodan aikana. Yksi selitys tälle voisi olla, että sodat ovat alkaneet vasta aloitusvuoden aikana eivätkä ole vielä vaikuttaneet julkaisuihin ennen sodan alkua.

Sota-ajat ovat vaikuttaneet ainakin osaltaan myös kirjoitusten sisältöön. Kirjoitusten sävyssä voi myös näkyä ajan henki esimerkiksi ”ryssä” sanan käyttämisellä. Lisäksi on huomionarvoista, että osa jutuista löytyy sota-aikaan sopivasti *Asemies*, *Sarkatakki*, *Rajamme Vartija* ja *Suomen aliupseeri* -lehdistä. Kirjoituksissa myös muistellaan vanhoja historiallisia tapahtumia, kuten esimerkiksi, miten venäläiset hävittivät Kuusiston piispanlinnan vuonna 1318. Kirjoitusten motiivina on voinut olla nostaa esille, miten venäläisten sorto ja uhka eivät koske ainoastaan nykyhetkeä, vaan miten sotatoimia on kohdistettu Suomen alueelle aikaisemminkin historian aikana. Vastaavasti Pohjolan-Pirhosen tarinassa on havaittavissa isänmaallinen ja nationalistinen ote, mikä viedään osaksi 1400-luvun lopun tapahtumia. Tauno Nurmelan kirjoitus *Uusi Suomi* -lehdessä on erityisen mielenkiintoinen, koska hänen kirjoituksestaan jää kuva, että kirjoituksen avulla pyritään perustelemaan historiallisten tapahtumien kautta Suomen kuulumista sivistyneisiin länsimaihin eikä Venäjälle.

¹⁹⁶ Metatiedosto: *Kuusiston piispanlinnan ja linnanraunioiden lehtiaineisto 1914–1945*.

3 Kertomukset Kuusiston linnasta tallessa lehtien sivuilla

Kuusiston linnasta on lehdissä kerrottu erilaisia tarinoita ja legendoja. Yksittäisten kertomusten lisäksi lehdissä esiintyy myös kaunokirjallisia teoksia, jotka ovat esimerkiksi otteita historiallisista novelleista. Ennen kertomusten analysoimista onkin syytä määritellä keskeiset käsitteet.

Lauri Simonsuuren mukaan tutkijat ovat määritelleet, että tarinat ovat lyhyitä ja yksiepisodisia kertomuksia, joiden taustalla vaikuttavat useasti yksilölliset elämykset ja kokemukset. Tarinoiden voidaan katsoa olevan kansan kertomataidetta, vaikka tarinat säilyttävät tyypillisesti perinteikkään muotonsa. Tarinat haluavat olla totta ja kertoa yleisölleen totuuden. Tarinat sisältävät usein henkilöiden tai paikkojen nimiä ja ne saattavat kiinnittyä johonkin tiettyyn paikkaan tai henkilöön. Myös sosiaaliset, tekniset ja talousmaantieteelliset seikat saattavat sitoa tarinaa tietynlaiseksi. Siinä missä lapset uskovat satuihin, kansa on uskonut tarinoihin. Suomessa tarinaperinne on ollut elinvoimainen, koska kansan keskuudessa on haluttu kertoa ja kuunnella tarinoita. Tarinoita on kerrottu muun muassa erätulilla, majataloissa ja kotipirteissä pitkinä talvi-iltoina.¹⁹⁷

Legendojen taustalla vaikuttaa ensisijaisesti kristillinen aatemaailma, jossa erilaiset ihmeet ovat mahdollisia. Leea Virtasen mukaan Suomen alueella ovat toisensa kohdanneet länsisuomalainen ja ortodoksinen karjalainen legendaperinne. Ainakin Karjalassa legendat ovat eläneet vähintään toiseen maailmansotaan saakka. Legendoilla on myös siteitä moniin muihin perinnelajeihin, koska niistä löytyy samankaltaisuuksia esimerkiksi ihmesatujen, syntykertomusten, kaskujen ja uskomustarinoiden kanssa. Legendojen koossapitävä aines on kuitenkin kristinusko ja erityisesti kristilliset normit. Esimerkiksi Länsi-Suomen legendaperinteessä on kerrottu runsaasti piispa Henrikin matkasta Suomeen pakanoita käännättämään.¹⁹⁸

Jos tarinat ja legendat välittyivät aikoinaan kansan parissa pääasiassa suullisesti, niin myöhemmin niitä on kerrottu myös lehdissä. Sanoma- ja aikakauslehdissä julkaistiin 1800-luvulla muun muassa novelleja, runoja, jatkokertomuksia ja erilaisia tietopuolisia artikkeleita. Suomen autonomian ajan lopussa sanomalehdistä saivat hiljalleen väistyä kaunokirjallisuus- ja tietoartikkelit, joilta palstatilaa veivät kasvava uutisaineisto.¹⁹⁹ Leino-Kaukiaisen mukaan, esimerkiksi novellit ja jatkokertomukset ovat olleet suosittua ajanvietelukumista lehdissä, vaikka

¹⁹⁷ Simonsuuri 1999, 5–7.

¹⁹⁸ Virtanen 2021, 186, 188.

¹⁹⁹ Leino-Kaukiainen 1992a, 112.

1920-luvulta alkaen kilpailu palstatilasta on kiristynyt muun muassa uusien trendien ja sensaatiouutisoinnin myötä.²⁰⁰ Lähdeaineistossa esiintyvät kaunokirjalliset artikkelit ovat suurelta osin historiallisia novelleja. Virtasen mukaan historiallisuudella voidaan tarkoittaa, että tarinan henkilöt ja tapahtumat kuuluvat reaali maailmaan. Historialliset tarinat kertovat huomiota herättävistä tai vaikuttavista henkilöistä, sekä poikkeuksellisista tapahtumista ja aikakausista.²⁰¹

Uotilan mukaan ensimmäiset kirjalliset tarinat raunioituneesta Kuusiston piispanlinnasta ja sen historiasta ovat peräisin 1800-luvun alusta.²⁰² Tosin tässä käsittelyluvussa tarkastellaan Kuusiston linnaan liittyviä kertomuksia, jotka ovat julkaistu lehdissä tarkastelujakson 1914–1945 aikana. Ensimmäiseksi ovat tarkastelussa historialliset tarinat ja erityisesti niiden taustalla vaikuttava historiallinen aines. Tämän jälkeen tarkastelussa ovat erilaiset kansanuskomukset, jotka liittyvät erityisesti haltijoihin, aarteisiin, merirosvoihin ja kummituksiin.

3.1 Historiallisia tarinoita menneisyydestä

3.1.1 Kirkonmiehet tarinoiden pääosissa

Seura-lehdessä kirjoitettiin 14.10.1936 synninpäästötarinasta. Tarinan mukaan ne henkilöt, jotka ajoivat kymmenen kivikuormaa yhden päivän aikana Kuusiston linnan rakennustarpeiksi, saivat piispalta armollisesti synninpäästön seuraavan kuukauden ajaksi. Samassa jutussa muistellaan mahtavaa piispaa Maunu Tavastia, joka ehosti Kuusiston linnaa muun muassa vallein ja tornein. Kirjoituksen mukaan Tavast rakasti loistoa ja ylläilyä, mutta hän oli kuuluisa myös hyvistä töistään ja armeliaisuudestaan.²⁰³ Jos tämän tarinan kivikuorman ajaminen pitäisi paikkaansa, on se ollut kustannustehokas keino piispalle saada ilmaista työvoimaa.

Hilda Huntuvuori on kirjoittanut *Pääskyseen* vuonna 1927 tarinan Paavali Scheelin peukalosta. Tarina sijoittuu vuoteen 1495 piispa Mauno Särkilahden aikaan. Piispa seurueineen matkasi Viipuriin neuvottelemaan Knut Possen kanssa, koska venäläisten pelättiin hyökkäävän Suomeen suurella voimalla. Piispa jätti suurimman osan asemiehistään Viipurin turvaksi ennen kuin matkasi laivallaan takaisin kohti Kuusistoa. Kuusiston linnalle saavuttaessa piispa

²⁰⁰ Leino-Kaukiainen 1992b, 278.

²⁰¹ Virtanen 2021, 191, 193.

²⁰² Uotila 1995, 37.

²⁰³ Raunioiden romantiikkaa. *Seura* 42/1936, 12–13.

Mauno Särkilahti ehdottaa palvelijalleen Paavali Scheelille, että voisivat ampua tykeillä ilmoittaakseen linnalle heidän saapumisestaan. Tästä innostuneena Paavali Scheel komentaa asemiehiä ampumaan tykeillä. Scheel sytyttää itse yhden tykeistä, mutta tykki räjähtääkin sirpaleiksi ja hänen toinen peukalonsa ruhjoutuu irti räjähdysten seurauksesta.

Linnassa oli toinenkin, joka valvoi koko tämän kohtalokkaan yön. Se oli piispa Mauno Särkilahti. Kokonainen syytösten tulva täytti hänen sielunsa. Minua onnetonta, kun ehdotin tuota ampumista! huokasi hän. Nyt on nuoren Paavalin tulevaisuus kokonaan tuhoutunut. Jos hän paranee, ei hän voi jäädä hengelliseen säätyyn, eikä ylentyä kirkollisissa viroissa. Sillä kanoninen laki säättää, ettei kukaan ruumiiltaan viallinen saa olla pappina, ja tällaiseksi ruumiinviaksi katsottiin myöskin peukalon tai etusormen puuttuminen. Minua onnetonta!²⁰⁴

Piispa Mauno Särkilahti kirjoittaa tapahtuneesta Kuningas Hannulle ja toivoo tämän olevan yhteydessä itse Paaviin. Piispa toivoo kirjeessään, että Paavali Scheel saisi erityisluvalla jatkaa papillisissa viroissa, vaikka tämä olikin peukalonsa tapaturmaisesti menettänyt. Tarinan lopussa kerrotaan, että Paavali Scheel sai jatkaa kirkollisissa viroissa ja hänet nimitettiin muutamana vuoden kuluttua tuomiorovastiksi.²⁰⁵

Reima Välimäki on kirjoittanut artikkelin Hilda Huntuvuoresta, joka tunnetaan muun muassa kansakoulunopettajana, amatöörihistorioitsijana, tutkijana ja kirjailijana. Huntuvuori on tunnettu erityisesti kirjoittamistaan historiallisista romaaneista. Tosin hän on myös julkaissut lapsille ja nuorille suunnattuja tietoartikkeleita, joita on ilmestynyt erityisesti *Pääskysessä* ”Paavali Scheelin peukalo” -tarinan tavoin.²⁰⁶ Derek Fewsterin mukaan maailmasotien välisenä aikana Suomessa kirjoitettiin romaaneja, jotka pohjautuivat keskiaikaistavaan fiktion. Tyypillinen romaani sijoittuu varhaiskeskiaikaan ja kuvaa muun muassa taisteluita ulkoista vihollista vastaan.²⁰⁷ Välimäen mukaan Fewsterin esille nostamat seikat korostuvat myös Huntuvuoren romaaneissa, joissa nousevat esille suomalaisten itsenäisyys ja itsemääräämisoikeus. Huntuvuori myös käsittelee tarinoissaan kristinuskkoa. Hän esittää katolisen kristinuskon yleensä positiivisessa valossa, vaikka tämä ei ole ollut valtavirtaa suomalaisissa historiallisissa romaaneissa.²⁰⁸ Sota-ajan käsittely ja katolisen kristinuskon myönteinen esittäminen näkyy myös

²⁰⁴ Huntuvuori, Hilda: Paavali Scheelin peukalo. *Pääskynen* 9–10/1927, 179–181.

²⁰⁵ Huntuvuori, Hilda: Paavali Scheelin peukalo. *Pääskynen* 9–10/1927, 179–181.

²⁰⁶ Välimäki 2021, 215, 2020

²⁰⁷ Fewster 2006, 361–362.

²⁰⁸ Välimäki 2021, 220–221.

Huntuvuoren ”Paavali Scheelin peukalo” -tarinassa, jossa Paavali Scheel saa jatkaa virassaan kirkon ylimmän johdon suostumuksella venäläisten kanssa käydyssä sodan aikana.

Kirjailija Viljo Rauta kirjoitti *Seura-lehteen* vuonna 1935 ”Älä himoitse” nimisen kertomuksen, joka sijoittuu vuoteen 1510. Tarina kertoo talonpojasta Lauri Timonpoika, joka on tyytymättömän nykyiseen piispaan Johannes Olavinpoikaan. Talonpojan mielestä Herra on rankaissut kansaa muun muassa nälänhädällä Johanneksen valinnan vuoksi. Lisäksi hänen mielestään Lauri Suurpään aikana ei olisi merirosvo Otto Rud ryövännyt ja hävittänyt heidän pyhää kirkkoaan. Talonpoika ei ole myöskään tyytyväinen, koska piispa pyrkii saamaan itselleen hänen omistamansa niittyalueen. ”Ei kannata yrittää kenenkään ryhtyä ryöstämään laillista omaisuutta suomalaiselta talonpojalta. Kalliiksi se käy piispoillekin.”

Tarinassa kerrotaan, että eräänä aamuyönä Lauri Timonpoika heräsi outoon paukkeeseen. Hän sängystä ulos tuvasta poikansa Olavin kanssa. He huomasivat tummien hahmojen häärivän kirveineen heidän tuulimyllynsä luona. Tihutyöntekijät lähtivät pakoon, mutta Olavi sai yhden tekijöistä kiinni. Kiinniotettu henkilö oli piispan palvelija, joka anoi miehiltä armoa ja tunnusti olevansa piispan asialla. Lauri Timonpoika kiihtyi, kirosi ja manasi:

Sinä seitsemästi kirottu piispa-paholainen! Niin totta kuin sinä pirun lailla hoidat leiviskää, jonka olet herraltamme saanut, niin totta kohtaa kauhea kosto sinut. Sinä itsekäs, omahyväinen olento olet nyt särkenyt sen myllyn, joka jauhaa viljaa perheelleni, mutta tuhannesti ja jälleen tuhannesti olet sinä sitä katuva silloin, kun syöt ensimmäisen palasen sitä viljakakkua, joka tämän myllyn uusien siipien jauhamasta viljasta valmistetaan. Se on polttava sinun kurkkuasi niinkuin sula lyijy ja se on painava sinun siksiasasi niinkuin kulta, jota himoitset. Paljon, liian paljon sinä himoitset, Johannes Olavinpoika, ja paljon, yhtä paljon sinä saat sen vuoksi siitä kuolemassasi kärsiä!²⁰⁹

Talonpojan kirous oli kiirinyt myös linnan henkilökunnan tietoisuuteen. Tästäkin huolimatta myöhemmin saman vuoden aikana linnassa leivottiin leipää Lauri Timonpojan viljoista. Piispa Johanneksen syödessä kyseistä leipää, tarttui hänen kurkkuunsa suuri pala, joka salpasi henkitorven. Eivät ehtineet piispan vieraat tai palvelusväki auttamaan ennen kuin piispa tuupertui lattialle kuolleena. Tarinan mukaan kronikoihin merkittiin tukehtumisen olevan

²⁰⁹ Rauta, Viljo: Älä himoitse. Kertomus vuodelta 1510. *Seura* 3/1935, 4–5.

sattumaa, vaikka tähän selitykseen eivät Kuusiston linnan palvelusväki tai paikalliset asukkaat uskoneet.²¹⁰

Samasta aiheesta kirjoitettiin myös *Turunmaassa* vuonna 1942. Nimimerkillä Jooseppi on kirjoitettu tarina Kuusiston Johannes piispasta, joka söi itsensä kuoliaaksi. Kertomuksessa muistellaan myös vaikutusvaltaista piispaa Maunu Tavastia, jonka sanotaan olleen piispa Johannoksen vastakohta. Johannesta kuvataan kertomuksessa ahneeksi, riitaisaksi ja äreäksi. Lisäksi tarinan mukaan piispa Johannes oli käsenyt rikkoa naapurinsa myllyn tilusriidan yhteydessä. Tarinassa epäillään, että piispan tukehtuminen ruokapalaan olisi johtunut kohtalosta tai sallimuksesta. Tarinan lopussa vielä mainitaan, että tilusriidan toinen osapuoli olisi suhtautunut tukehtumisuutiseen ensin tyrmistyneenä, mutta myöhemmin olisi ollut tyytyväinen ja ehkä jopa vahingoniloinen.²¹¹ Tämä sama kirjoitus löytyy lähiviikkojen aikana ainakin neljästä muusta lehdestä.²¹²

Useampaan *Astorian Sanomaan* on kirjoitettu vuonna 1916 jatkokertomus.²¹³ Kyseessä on Santeri Ivalon historiallinen romaani *Erämaan taistelu*.²¹⁴ Kirjassa seikkaillaan myös Kuusistossa ja Kuusiston piispanlinnassa, Maunu Tavastin aikana. Tarinan mukaan Olavi olisi ollut Maunu Tavastin avioton poika, minkä vuoksi häntä nimitettiin veljenpojaksi. Koko Kuusisto kuitenkin osasi tietää, että kyseessä on Maunun oma poika.²¹⁵ Kuten aikaisemmin tuli jo mainittua, Kauko Pirisen mukaan varhaiset tutkijat ovat pitäneet Olavia Maunun poikana, mihin kaunokirjallisuudessa on myös tartuttu.²¹⁶ Kuten voimme havaita, myös Ivalo käsittelee aiheetta kirjassaan.

Kirjakerho-lehdessä mainostettiin vuonna 1940 Lauri Haarlan suurta historiallista romaania *Kurkien taru*. Kirjan tapahtumat sijoittuvat 1400-luvulle ja aikaan, jolloin ”Suomen valtiaana oli mahtava piispa Maunu Tavast”. Kirjaesittelyn mukaan Maunu Tavast johti maata Kuusiston linnasta kuin itsenäinen ruhtinas, poliittisesti levottomana unioniaikana. Kirjan yhtenä päähenkilönä seikkailee pirkkalaispäällikkö Henrik Kurki.²¹⁷ Maunu Tavast ja Henrik Kurki

²¹⁰ Rauta, Viljo: Älä himoitse. Kertomus vuodelta 1510. *Seura* 3/1935, 4–5.

²¹¹ Jooseppi: ”Söi itsensä kuoliaaksi” Vanha tarina Kuusiston Johannes-piispasta. *Turunmaa* 65/1942, 4.

²¹² Metatiedosto: *Kuusiston piispanlinnan ja linnanraunioiden lehtiaineisto 1914–1945*.

²¹³ *Erämaan Taistelu*. Historiallinen romaani. Kirjoittanut Santeri Ivalo. *Astorian Sanomat* 6/1916, 7.

²¹⁴ Santeri Ivalo (Herman Aleksander Ingman) oli varhaisia realistisen historiallisen romaanin kehittäjiä Suomessa. Hänen omin lajinsa oli viihteelliset historialliset romaanit, jotka ovat olleet suosittuja lukijoiden keskuudessa. *Erämaan taistelu* kuuluu hänen tunnetuimpien romaaniansa joukkoon. Doria. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201701021032>

²¹⁵ *Erämaan Taistelu*. Historiallinen romaani. Kirjoittanut Santeri Ivalo. *Astorian Sanomat* 6/1916, 7.

²¹⁶ Pirinen 1991, 117.

²¹⁷ Lauri Haarlan suuri historiallinen romaani ”Kurkien taru” valmistunut. *Kirjakerho* 3/1940, 24–26.

kohtaavat myös toisessa Lauri Haarlan tarinassa. Vuonna 1938 *Seura*-lehdestä löytyy Haarlan kirjoittama historiallinen novelli ”Hurjimuksia ja öykkäreitä”, jossa tapahtumat sijoittuvat Kuusiston piispanlinnan alueelle vuonna 1439.²¹⁸ Fewsterin mukaan monet historialliset fiktiot sopivat kaiken ikäisille lukijoille. Hän kuitenkin mainitsee Lauri Haarlan teokset *Nuori Pirkkalaispäällikkö* ja *Kurkien taru*, jotka ovat selvästi suunnattu aikuisille. Näitä kirjoja on myös ylistetty useissa sanomalehdissä, koska ne popularisoivat nationalistisen historioitsijan Jalmari Jaakkolan kirjoituksia.²¹⁹

Väinö Vuorio on kirjoittanut vuonna 1915 *Kodin Kuvastoon* kertomuksen Arvid Kurjesta. Kertomus on osa Vuorion kirjoittamaa matkakertomusta, jossa hän muistelee menneitä aikoja vieraillessaan Kuusiston linnanraunioilla. Kertomuksessa piispa Arvid Kurki saa viestin Erik Flemingiltä Turusta, että tanskalaislaivasto oli saapunut puolustamaan Turun linnaa, minkä seurauksena heidän oli keskeytettävä linnan piiritys. Kurki koki, että hänen oli poistuttava Kuusistosta, koska tanskalaiset voisivat koska tahansa ilmaantua myös Kuusiston linnalle. Kurki seurueineen lähti pakomatkalta vieden mukanaan piispan ja kirkon arvo-omaisuutta. Kertomuksessa myös todetaan, että tuskin osasi Kurki lähtiessään aavistaa, ettei hän näkisi Kuusiston linnaa enää koskaan, sillä myöhemmin pakomatkinsa aikana piispa menetti henkensä Ruotsin rannikolla haaksirikon yhteydessä. Lopuksi vielä mainitaan, että Kurjen kuoleman kanssa samaan aikaan päättyi myös katolisen kirkon valta ja loisto Suomessa.²²⁰

Nimimerkillä Veräjän Mikko on kirjoitettu *Vaasa*-lehteen vuonna 1935 piispa Arvid Kurjen hautapaikasta. Kirjoitus esittää vaihtoehdoisen kertomuksen Arvid Kurjen kohtalosta.

Ja ainakin näillä Vaasan seuduilla on siivittynyt sellainenkin kertomus, että Kurki ei olisikaan hukkunut laivoineen ja aarteineen, vaan olisi pelastunut Vaasan saaristossa, Rönnskärin saariryhmässä olevaan Storskärin saareen, jossa hän eräiden niinikään pelastuneiden seurueensa jäsenten kanssa olisi menehtynyt kuoliaaksi ja tullut haudatuksi saarelle. Kerrotaan, että saarella oleva hautauspaikka olisi Kurjen vihkimä, Storskärin aikaisempi nimi on ollut Kirkegärdskäret (Hautausmaasaari).²²¹

Tosin toisen tiedon mukaan Kurki olisi vihkinyt saaren hautausmaan vuonna 1522, mutta sinne olisi haudattu ainoastaan kaksi hänen seurueensa naispuolista henkilöä. Jutun toimittaja

²¹⁸ Hurjimuksia ja öykkäreitä. Historiallinen novelli. Kirj. Lauri Haarla. *Seura* 6/1938, 4–5.

²¹⁹ Fewster 2006, 351–353.

²²⁰ Vuorio, Väinö: Piispan linna. *Kodin Kuvasto* 25/1915, 295–296.

²²¹ Veräjän, Mikko: Onko piispa Arvid Kurjen hauta vuosisatojen unohduksessa Vaasan saaristossa? *Vaasa* 183/1935, 3–4.

matkasi venekyydillä vierailemaan Storskärin hautausmaalla ja tapaamaan paikallista kalastajayhdyskuntaa. Jutussa on myös kuva Storskärin hautausmaalta. Keskellä hautausmaata on suuri mukulakivistä kasattu hautaraunio, johon perintötieto kertoo piispa Arvid Kurjen tulleen haudatuksi. Paikallisen luotsin mukaan historian käsitys, että Kurki olisi hukkunut, ei voi olla oikea. Hän on kuullut isänsä, isoisänsä ja monien paikallisten kertovan, että piispa olisi ajautunut pohjoiseen myrskyn takia ja haaksirikkoutunut Storskärin karikoille. Tarinan mukaan piispa ja kahdeksan muuta pelastuivat saarelle, mutta siellä heitä kohtasi nälkäkuolema.²²²

Tästä samasta jutusta on kirjoitettu artikkeli myös *Suomen Kuvalehteen* reilu kuukausi alkuperäisen jutun jälkeen. Kirjoituksen mukaan piispan otaksuttua lepopaikkaa ympäröi tarun hohde, mihin ei tiedä uskoako vai olla uskomatta.

Taitaa olla niin, että Storskärissäkin on tällä kertaa vain kaksi ihmistä, joiden usko perintätietoiseen tarinaan piispan lopusta ei horju: luotsivanhin Söderholm ja hänen pirteä emäntänsä.²²³

Kuusiston piispanlinnaan liittyvissä tarinoissa esiintyy historiankin tuntemia kirkonmiehiä, erityisesti Turun piispoja. Esimerkiksi Maunu III Särkilahti, Johannes IV Olavi ja Arvid Kurki ovat tarinoissa edustettuina. Piispa Maunu Tavast esiintyy useassa tarinassa vähintään sivuosassa tai tapahtumat sijoittuvat hänen aikakaudellensa. Tämän luvun tarinat ovat myös siitä mielenkiintoisia, koska niiden taustalla voivat vaikuttaa oikeat historialliset tapahtumat. Esimerkiksi Paavali Scheel on menettänyt peukalonsa laivatykin hajoamisen seurauksena, kun Maunu Särkilahti seurueineen palasi Viipurista Kuusiston linnalle. Martti Santavuoren mukaan kanonisen lain mukaan katolisen kirkon palvelijan piti olla ruumiillisesti virheetön, mutta piispa, tuomiokapituli ja kuningas anoivat Paavilta Scheelille erivapautta jatkaa kirkonviroissa.²²⁴ Historiankirjoitukset osaavat myös kertoa, että piispa Johannes IV Olavi olisi tukehtunut ruokapalaan vuonna 1510.²²⁵ Tosin Viljo Raudan tarinassa tapahtumaan sekoittuu taikauskoa, kun talonpojan kirouksen katsotaan olleen syynä ruokapalan takertumiseen piispan kurkkuun. Lisäksi Johannes IV Olavi muistetaan lehtien tarinoissa ahneena, itsekkäänä ja riidanhaluisena piispana toisin kuin ylistetty Maunu Tavast.

²²² Veräjän, Mikko: Onko piispa Arvid Kurjen hauta vuosisatojen unohduksessa Vaasan saaristossa? *Vaasa* 183/1935, 3–4.

²²³ Hyppönen, Heikki: Niin kertoo historia – näin kansa. *Suomen Kuvalehti* 38/1935, 1460.

²²⁴ Santavuori 1972, 72–73.

²²⁵ Santavuori 1972, 73.

Väinö Vuorion tarina piispa Arvid Kurjesta myötäilee myös todellisia tapahtumia. Santavuoren mukaan Arvid Kurki tuki Kustaa Vaasaa tämän yrittäessä valloittaa Turun linnaa tanskalaisilta. Yritys ei kuitenkaan onnistunut ja tanskalaisten kosta pelännyt Arvid Kurki lähti kohtalokkaalle pakomatkalle ja hukkui seurueineen matkalla Ruotsiin.²²⁶ *Vaasa*-lehden juttu on erityisen mielenkiintoinen, koska se esittää vaihtoehtoisen version Arvid Kurjen kohtalosta. Storskärin perimätieto osaa kertoa, että Kurki ja ainakin osa hänen seurueestaan olisi selvinnyt myrskystä ja haaksirikosta hengissä. Tosin piispan ja hänen seurueensa kohtalona oli kuolla nälkään Storskärin saarella. Voidaan kuitenkin pohtia, että miten tieto tapahtumasta olisi voinut levitä, jos kaikki haaksirikosta selvinneet kuitenkin kuolivat vain joitakin päiviä myöhemmin. Jutusta tekee kuitenkin vakuuttavan se, että siihen on haastateltu paikallisia henkilöitä. Lisäksi kuvat paikallisista, Storskärin saaresta ja piispan hautapaikasta luovat lukijalle mielikuvan, että tämä esitetty vaihtoehtoinen tarina voisi hyvinkin olla totta.

Jos historiallisia tapahtumia muistellaan lehdissä Kuusiston linnan piispojen kautta, niin tämä sama trendi jatkuu myös tarinoiden ja legendojen kohdalla. Santavuoren mukaan Suomen keskiajan historian voidaan katsoa keskittyneen piispojen historiaan.²²⁷ Tämä myös selittäisi, miksi lehdet keskittyvät kirjoittamaan piispoista Kuusiston linnaan liittyvissä kertomuksissa.

Leino-Kaukiaisien mukaan Suomen kulttuurihistoriassa 1920-lukua voidaan pitää ajanvietekirjallisuuden käännekohtana. Vapaa-ajan lukeminen yleistyi ja esimerkiksi huokeat romaanisarjat osoittautuivat menestyksekkäiksi. Erityisesti aikakauslehdet toimivat kaunokirjallisten tuotteiden julkaisijoina.²²⁸ Tämä näkyy myös tässä luvussa käsitellyissä lehdissä, sillä osassa niissä markkinoidaan ja myydään romaaneja, joissa seikkaillaan Kuusistossa, erityisesti Maunu Tavastin aikana. Osa tämä luvun kertomuksista on kirjailijoiden tuottamia historiallisia novelleja tai otteita jostain heidän laajemmasta kokonaisuudestaan. Ensimmäisen maailmansodan jälkeen historiallisesta fiktiosta tuli muodikasta, kuten Fewster asian ilmaisee. Hän myös mainitsee, että 1930-lukua voidaan pitää käännteentekevänä ajanjaksona, jolloin kirjoittajat ja julkaisijat huomasivat, että Suomen historiaan liittyvälle fiktiolle löytyy kysyntää.²²⁹ Kuten voimme tämä luvun lehtikirjoituksista huomata myös lehdistö on kiinnostunut julkaisemaan historiallisia kertomuksia kirjojen markkinoinnin lisäksi.

²²⁶ Santavuori 1972, 73.

²²⁷ Santavuori 1972, 63.

²²⁸ Leino-Kaukiainen 1992b, 226.

²²⁹ Fewster 2006, 350.

3.1.2 Rakkautta, romantiikkaa ja kilpakosintaa

Tampereen Sanomissa markkinoitiin vuonna 1925 Jalmari Saulin *Merten huuhkajat*²³⁰ seikkailuromaanina.²³¹ Samaa teosta markkinoitiin myös *Aamulehdessä* ja *Helsingin Sanomissa* saman vuoden aikana.²³² Tarinan tapahtumat sijoittuvat 1400-luvun alkupuolelle, jolloin Kuusiston linnaa hallitsi piispa Maunu Tavast. Samaan aikaan Itämerellä liikennöi ”kolmikruunui- nen kuningas” ja merirosvo Erik Pommerilainen rosvolaivoineen. Kertomuksen päähenkilöt ovat orvot veljekset Markus ja Pentti, jotka jalomielinen Maunu Tavast on ottanut suojiinsa. Seikkailut ovat karkaisseet poikia ja heistä tulee uljaita ja pelottomia miehiä, jotka ovat kunniaksi kasvattajalleen piispa Tavastille. Markus päätyy tarinan lopussa naimisiin tanskalaisen aatelisneidon Seidi Lykken kanssa, jonka hän on tavannut aikaisemmin retkillään.

Merten huuhkajat on kerrottu reippaasti ja nuorekkaasti, ja se on varmastikin valmistava nimenomaan romanttisia kehitysvuosiaan eläville pojille — poikakirjaksi se lähinnä lienee tarkoitettukin — monia rattoisia hetkiä.²³³

Fewsterin mukaan Jalmari Saulin teos *Merten huuhkajat* on tyyliältään kansallinen ja keskiaikaistava. Lisäksi hän mainitsee teoksen olevan ensimmäisiä tämän tyyliä, joita oli suunnattu pojille.²³⁴ Reima Välimäen mukaan 1900-luvun alkupuolella poliittinen kasvatus oli Suomessa nousussa. Tämä näkyi esimerkiksi, kun keskiaikaa kuvaavaa historiallista kirjallisuutta suunnattiin kasvavassa määrin nuorille lukijoille. Erityisesti nosteessa oli pojille suunnatut seikkailukertomukset, joiden tehtävä oli tarjota muun muassa esikuvia ja moraalisia ohjeita.²³⁵ Välimäen mainitsema esikuvallisuus on nostettu esille myös *Tampereen Sanomien* lehtikirjoituksessa. Kirjoituksessa myös mainitaan, että *Merten huuhkajat* olisi tarkoitettu erityisesti nuorille pojille luettavaksi.

Väinö Kolkkala on kirjoittanut jatkokertomuksen kolmeen *Forssan Lehteen* vuoden 1933 aikana. Kyseessä on ”Kilpakosijat” niminen tarina, joka kertoo piispa Maunu Tavastin kahdesta nuoresta asepalvelijasta Pentti Eerikinpojasta ja ”Lauri Pietarinpojasta”. Tarina sijoittuu Kuusiston piispanlinnaan ja vuoteen 1440. Asepalvelijoiden välille oli syntynyt erimielisyyksiä,

²³⁰ Jalmari Sauli oli kirjailija, joka kirjoitti pääasiassa nuorille suunnattuja historiallisia romaaneja ja eräkertomuksia. *Merten huuhkajat* teosta kuvataan esimerkiksi reippaaksi poikien kirjaksi, joka kohentaa lukijoiden seikkailumieltä ja opettaa heille samalla historiaa. Hakala 2024, 34, 103.

²³¹ U.W.W.: Nuorisokirjallisuutta. Jalmari Sauli: Merten huuhkajat. *Tampereen Sanomat* 252/1925, 7.

²³² Metatiedosto: *Kuusiston piispanlinnan ja linnanraunioiden lehtiaineisto 1914–1945*.

²³³ U.W.W.: Nuorisokirjallisuutta. Jalmari Sauli: Merten huuhkajat. *Tampereen Sanomat* 252/1925, 7.

²³⁴ Fewster 2006, 359.

²³⁵ Välimäki 2021, 219.

koska he olivat molemmat rakastuneita Rungon Sipilän talon vuokraajan tyttäreeseen Agneetaan. Molemmat asepalvelijat kärsivät vartiovuorojensa aikana mustasukkaisuuskohtauksista, jos tiesivät toisen olevan lomalla samaan aikaan ja mahdollisesti tapaamassa Agneeta-neitoa. Neidon kauneutta korostetaan kuvaamalla hänen hiuksiaan, jotka ”Lauri Pietarinpojan” mielestä loistavat ehtooauringossa kuin puhtaista puhtain kulta.²³⁶ Kerran ”Pietarin” uskallettua yksin ulos Kuusiston linnasta, joutui hän Pentin yllättämäksi. ”Pietari Laurinpoika” haavoittui vakavasti ja kuoli vammoihinsa joidenkin päivien jälkeen. Agneeta-neidolle ei kelvannut Pentti enää tämän kostoteon jälkeen, vaan hän kehotti murhamiestä lähtemään pakomatkalle. Pentti päätyi lopulta hakemaan turvapaikkaa Samppalinnan rinteillä sijaitsevasta Pyhän Olavin dominikaaniluostarista.

Maunu-piispa oli sangen onneton ja huolissaan tästä tapahtumasta kirjoittaen Pietari Laurinpojan antajalle Stregnäsin rovastille Tuomaalle kirjeen, jossa pyytää häntä rauhoittamaan murhatun vanhempia ja ystäviä. Itse lupaa piispa käyttää kaiken vaikutusvaltansa taivuttaakseen murhaajaa antamaan hyvitystä murhatun vanhemmille helisevässä kullassa, niinkuin tähän aikaan oli yleisenä tapana. Tähän päättyy tarina, sillä tiedossa ei ole, onnistuiko piispa tässä ikävässä jutussa hankkimaan oikeutta sekä murhatun omaisille että murhaajalle.²³⁷

Tämä sama Kolkkan tarina on julkaistu myös kolmessa *Keskisuomalaisessa* vuonna 1936.²³⁸ Nimimerkillä J. R. on kirjoitettu *Iltalehteen* vuonna 1930 muun muassa luostarien erikoisoikeuksista. Kirjoituksen mukaan luostarien erikoisoikeuksiin kuului toimia turvapaikkana vainotuille ja rikollisillekin, jotka välttääkseen esimerkiksi rangaistuksen hakivat luostarilta turvapaikkaa. Jutussa mainitaan esimerkkinä vanha tapaus vuodelta 1440, jossa Pietari Laurinpojan murhaa yksi Kuusiston linnan palvelijoista. Murhaaja haki tekonsa jälkeen turvaa Turun luostarista ja välttyi mahdollisesti ruumiilliselta pakkorangaistukselta, vaikka muuta hyvitystä häneltä voitiinkin vaatia.²³⁹

Helsingin Sanomissa markkinoitiin vuonna 1914 Santeri Ivalon kirjaa *Historiallisia tarinoita 4: Wienan vallan taittuessa*. Lehtikirjoituksessa kerrotaan, että yksi kirjan kertomuksista on nimeltään ”Riita rihmoista”, jonka tapahtumat sijoittuvat Kuusiston piispanlinnaan.

²³⁶ Kolkkala, Väinö: Kilpakosijat. Tarina piispa Maunu Tavastin kahdesta nuoresta asepalvelijasta. *Forssan Lehti* 4/1933, 3.

²³⁷ Kolkkala, Väinö: Kilpakosijat. Tarina piispa Maunu Tavastin kahdesta nuoresta asepalvelijasta. *Forssan Lehti* 9/1933, 2–4.

²³⁸ Metatiedosto: *Kuusiston piispanlinnan ja linnanraunioiden lehtiaineisto 1914–1945*.

²³⁹ J. R.: Kuningas luostarissa. *Iltalehti* 251/1930, 5.

Kertomuksessa nuori ja kuumaverinen Pietari Laurinpoika lähetetään Maunu Tavastin luokse kasvatettavaksi. Pietari ja Maunun toinen kasvattipoika Klaus rakastuvat molemmat samaan linnanvoudin keltatukkaiseen tyttäreen. Mustasukkaisuus ajaa pojat taistelemaan keskenään ja lopulta Pietari saa tämän seurauksena surmansa.²⁴⁰ Samaa kirjaa markkinoidaan samana vuonna myös *Hämeen Sanomassa*, *Satakunnan Sanomassa* ja *Liitto-lehdessä*.²⁴¹ *Uuden Auran* kirjallisuus ja taide -osiossa kirjoitetaan piispa Maunu Tavastista kertovasta näytelmästä vuonna 1922. Näytelmässä käsitellään voimakkaan kirkkoruhtinaan suhdetta hänen kuumaveriseen poikaansa. Lisäksi näytelmä kertoo maisteri Olavin ja linnanvoudin tyttären romanttisen lemmentarinan.²⁴²

Tämän luvun tarinoissa on huomionarvoista, että niissä kaikissa seikkaillaan piispa Maunu Tavastin aikana. Lisäksi nämä tarinat ovat kaikki tyyliltään historiallista fiktiota. Näyttää siltä, että kirjailijat ovat myös mielellään käsitelleet kirjoituksissaan Suomen historiaa ja erityisesti Maunu Tavastin aikaa. Myös tämän luvun tarinoissa on otteita kaunokirjallisuudesta kuten oli aikaisemmassakin luvussa. Esimerkiksi Jalmari Saulin ja Santeri Ivalon kirjoja markkinoidaan lehdissä. Kirjojen esittelyteksteissä tuodaan esille, että yksi tarinan tapahtumapaikoista on Kuusiston piispanlinna. Lisäksi tarinoissa saattavat esiintyä Kuusiston linnassa aikoinaan vaikuttaneet henkilöt.

Keskeisin tämän luvun tarina kertoo kahdesta kilpakosijasta, jotka ovat rakastuneet samaan neitoon. Tarinoissa on myös eroavaisuuksia, sillä esimerkiksi kilpakosijoiden nimet saattavat vaihdella tai heitä voidaan yleisemmin nimittää Kuusiston linnan asemiehiksi tai palvelijoiksi. Lisäksi Väinö Kolkkanen kertomuksessa toinen päähenkilöistä on välillä Lauri Pietarinpoika ja toisinaan Pietari Laurinpoika. Tosin kun tarinaa vertaa muihin vastaaviin tarinoihin ja historiankirjoitukseen, näyttäisi Lauri Pietarinpoika olevan kirjoitusvirhe.²⁴³ Tarinoissa myös neidon rooli saattaa olla erilainen tarinasta riippuen, koska hän esiintyy niin talon isännän kuin linnanvoudinkin tyttärenä. Eroavaisuuksista huolimatta tarinoiden juoni ja runko pysyy jokseenkin samana. Santavuoren mukaan kilpakosijatarina perustuu kuitenkin todellisiin tapahtumiin. Eräässä kirjeessä vuonna 1440 piispa Maunu Tavast kirjoittaa Strengnäsän tuomiorovastille, että tämän hänelle uskomansa nuorimies Petrus Laurinpoika oli saanut surmansa jouduttuaan riitaan toisen nuorukaisen kanssa. Miehet olivat ottaneet yhteen joitakin kertoja

²⁴⁰ Kirjallisuutta. Santeri Ivalo: Wienan vallan taittuessa, historiallisia kertomuksia IV. *Helsingin Sanomat* 300/1914, 3.

²⁴¹ Metatiedosto: *Kuusiston piispanlinnan ja linnanraunioiden lehtiaineisto 1914–1945*.

²⁴² Reportteri: Kirjallisuus ja Taide. Taidetta maaseudulle. *Uusi Aura* 147/1922, 5.

²⁴³ Santavuori 1972, 70.

haavoittaen toisiaan. Viimein toinen nuorukaisista oli hyökännyt yllättäen Petruksen kimp-
puun Kuusiston linnan ulkopuolella ja haavoittanut tätä kuolettavasti. Tekonsa jälkeen nuoru-
kainen oli hakenut suojaa mustainveljesten luostarista.²⁴⁴

Kilpakosijatarinan taustalla vaikuttaa historiallinen tapahtuma, mutta siitä löytyy viitteitä
myös kansantaruista. Esimerkiksi Kalevalan kahdeksassatoista runossa Väinämöinen ja Ilma-
rinen kilpailevat samasta Pohjolan tyttärestä.²⁴⁵ Virtasen mukaan vanhassa kalevalaisessa ru-
noudessa miehet keskittyvät tyypillisesti ansiotöihin, kun taas vastaavasti naisten rooli on olla
kosittavana ja suorittaa lopuksi puolison valinta.²⁴⁶ On myös merkillepantavaa, että tarinoissa
neidon hiuksia voidaan kuvailla kullankeltaisiksi, mikä saattaa vihjata neidon olevan palkinto
kilpakosinnan voittajalle. Virtanen myös huomauttaa, että historiallisissa tarinoissa tunnelma
on usein mystinen ja salaperäinen, vaikka tapahtumat voisivat muutoin olla mahdollisia.²⁴⁷

Vaikuttaa siltä, että lehtien lukijoita on pyritty saamaan kiinnostumaan kaunokirjallisista teok-
sista markkinoimalla heille romanttisia tarinoita historiallisessa ympäristössä. Välimäen mu-
kaan on syytä kuitenkin huomioida, että 1900-luvun alkupuolella historiallisten romaanien
merkitys käsitettiin eri tavalla kuin nykypäivänä. Historiankirjoitus oli Suomessa vahvasti na-
tionalistista ja historiantutkimuksella pyrittiin todistamaan Suomen erityisasemaa historiassa.
Välimäki myös mainitsee, että historian professori Gunnar Suolahden mukaan romaanien
merkitys historiallisen tiedon välittäjänä olisi ollut historiantutkimusta merkittävämpää, koska
romaanit tavoittivat laajemman yleisön. Kriitikoilla oli korkeat vaatimukset romaanien autent-
tisuudesta, sillä asiaseikkojen piti kohdata historiantutkimuksen tietojen kanssa. Toki histori-
allisen romaanin piti pystyä elävöittämään historiaa esimerkiksi täydentämällä historian auk-
kokohtia.²⁴⁸

3.2 Kansanuskomukset kertomusten keskiössä

3.2.1 Linnanhaltija jakamassa Kuusiston linnan aarteita

Kyläkirjaston Kuvalehdessä julkaistiin joulukuussa vuonna 1915 historiallinen joulutarina
Kuusiston linnanhaltijasta, jonka on kirjoittanut Lauri Sauramo. Tarina sijoittuu Kuusiston
alueelle rauhalliseen joulunaikaan, ison vihan päättymisen jälkeen. Raajarikkoja miehiä kulki

²⁴⁴ Santavuori 1972, 70–71.

²⁴⁵ Lönnrot 1985, 116–124.

²⁴⁶ Virtanen 2021, 163.

²⁴⁷ Virtanen 2021, 190–191.

²⁴⁸ Välimäki 2012, 218–219.

Turusta kohti Kuusiston kartanoa tapaamaan Sesilia-rouvaa. Jouluna hänen luokseen saapivat monet sodassa loukkaantuneet tai kodittomiksi jääneet, syömään joulupuuroa, nauttimaan jouluillasta ja nukkumaan vuoteessa illanvieton päätteeksi. Keskellä jouluyötä kartanon ovelle saapui vielä yksi harmaapartainen vanhus, jolle Sesilia lämmitti joulupuuroa ja tarjoili jouluporsaan tähteitä.

Kun vanhus oli syönyt kyllikseen ja Sesilia rouva vei hänet sillävälän laitettuun vuoteeseen, kiitteli vanhus hartaasti. Hän kiitteli kuin matkalle lähtevä ja sanoi: — Toivon minäkin voivani tehdä sinulle vastapalveluksen, lempeä rouva. Jollen ennen, niin tule ensi vuonna asuntooni. . . — Missä asut sitten? kysyi Sesilia rouva hymyillen. — Linnanraunioissa, vastasi vanhus.²⁴⁹

Tarinan lopussa Sesilia-rouva käyskenteli piispanlinnan raunioilla seuraavana kesänä, mikä sai hänet muistelemaan taruja linnanhaltijoista ja muinaisten piispojen hengistä, joita kerrottiin liikkuvan raunioilla erityisesti helluntaiöinä ja pyhänmiesten sunnuntaina. Kävellessään raunioilla Sesilia löysi sattumalta suuren hopeamaljan, jonka hän epäili olevan muinaisajan piispoilta peräisin. Sesilia uskoi, että Kuusiston linnanhaltija oli muinaisajan piispan haamu, joka oli vierailut hänen luonaan viime jouluna ja palkinnut hänet lempeydestään köyhiä raajarikkoja kohtaan.²⁵⁰ Tämä sama tarina on julkaistu vuotta myöhemmin myös *Joulutervehdys*-lehdessä.²⁵¹ Myös *Valvojassa* A. M. Tallgren kirjoitti vuonna 1919, että Kuusluodon kartanon rouva olisi saanut tontulta hopeisen maljan palkaksi tekemästään hyvästä työstä.²⁵²

Apu-lehdessä kirjoitettiin vuonna 1939 vanhan piispanlinnan salaisuuksista. Kirjoituksessa kerrotaan merkillisestä tarinasta, jossa salaperäinen kerjäläisukko vierailee Kuusiston kartanossa toistasataavuotta sitten. Tarinan mukaan Kuusiston kartanoa hallitsi Turun rykmentin päällikkö, jonka puoliso oli tunnettu armeliaisuudestaan. Eräänä joulukuun iltana kartanon ovelle ilmestyi kerjäläisukko, jonka kartanon rouva päästi sisälle ja tarjosi tälle ruokaa, juomaa ja yösijan.

²⁴⁹ Sauramo, Lauri: Kuusiston linnanhaltia. Historiallinen joulutarina. *Kyläkirjaston Kuvalehti* 12/1915, 190–191.

²⁵⁰ Sauramo, Lauri: Kuusiston linnanhaltia. Historiallinen joulutarina. *Kyläkirjaston Kuvalehti* 12/1915, 190–191.

²⁵¹ Sauramo, Lauri: Kuusisto kartanon jouluvieras. Historiallinen joulutarina. *Joulutervehdys* 1916, 10–11.

²⁵² Tallgren, A. M.: Varsinaissuomalaisista aarretaruista ja muutamista muista paikallistarinoista. *Valvoja* 1/1919, 12–13.

Ukko oli hyvin harvapuheinen ja salaperäinen. Kun hän aamulla lähti kartanosta, virkkoi hän jäähyväisiksi talon emännälle: — Tulkaa ensi kesänä juhannuksen aattona linnan raunioille. Siellä palkitsen armeliaisuutenne.²⁵³

Kartanon rouva ei ottanut vanhan miehen puheita vakavasti, vaan hiljalleen hän unohti koko jutun. Seuraavana juhannusaattona kerjäläisukon sanat kuitenkin palasivat kartanon rouvan mieleen, ja hän päätti lähteä kävelemään linnan valleille. Vanhaa miestä ei näkynyt missään, mutta kartanon rouva löysi sattumalta hopeavadin, jonka pohjaan oli kaiverrettu erään piispan nimikirjaimet. Tarinan lopussa vielä mainitaan, että hopeavati olisi edelleenkin tallella saman rouvan sukulaisilla Ruotsissa.²⁵⁴ Sama tarina löytyy myös *Kotimaa*-lehdestä vuonna 1926, mutta pienillä eroavaisuuksilla. Kirjoituksen mukaan Kuusiston kartanoa hallitsi yli 150 vuotta sitten vanha sotaherra, jonka vaimo tunnettiin armeliaisuudestaan erityisesti vanhoja Kaarle XII:sta aikaisia sotilaita kohtaan. Muilta osin tarina myötäilee *Apu*-lehden kirjoitusta, vaikka hopeavadin sijaan rouva löysi hopeisen maljan.²⁵⁵ Virtasen mukaan on tavanomaista, että tarinan runko pysyy eri versioissa samana, vaikka hahmot, tapahtuma-aika, tapahtumapaikka, sekä muu ulkoinen rekvisiitta saattavat vaihtua. Lisäksi on tavallista, että kertoja on saattanut sitoa tarinan omaan lähiympäristöönsä sopivaksi.²⁵⁶

Seura-lehteen kirjoitettiin vuonna 1936 köyhästä talonpojasta, joka oli jäänyt ilman siemenviljaa huonon satovuoden jälkeen. Talonpoika päätti lähteä Piikkiön puolelle rikkaan naapurinsa luokse pyytämään lainaa. Hän otti mukaansa tyhjän jyväsäkin ja lähti soutamaan salmen yli. Talonpoika pysähtyi matkalla lepäämään linnanmuurin katveeseen, kunnes yhtäkkiä eräästä muurinkolosta alkoi vuotamaan kullankeltaisia ohranjyviä. Alkuun mies hämmästyi tapahtunutta, mutta täytti pian säkkinsä vuotavilla jyvillä. Talonpoika kiitteli näkymätöntä auttajaansa, jonka jälkeen hän riensi kertomaan ihmeestä vaimolleen. Talonpojan vaimo oli kuitenkin ahne ja käski miehensä palaamaan muurille kymmenen säkin kanssa.

Vastahakoisesti mies taipui, mutta kun äskeiselle paikalle tuli, ei vuotanutkaan enää jyviä muurinkolosta. Pieni lintu vain lauleli läheisen koivun oksalla: ”Vähän kasvaa siunatessa, paljon kuluu tuhlatessa...”²⁵⁷

²⁵³ Vanhan piispanlinnan salaisuudet. *Apu* 49/1939, 17–19.

²⁵⁴ Vanhan piispanlinnan salaisuudet. *Apu* 49/1939, 17–19.

²⁵⁵ Sieltä ja Täältä. Tarinoita. *Kotimaa* 95/1926, 15.

²⁵⁶ Virtanen 2021, 190.

²⁵⁷ Raunioiden romantiikkaa. *Seura* 42/1936, 12–13.

Tarinan lopussa mies palasi kiireesti kotiinsa peltotöihin ja kylvi siunaten muurinkolosta saamansa jyvät. Kylvö ei mennyt hukkaan, sillä syksyllä mies sai satakertaisen sadon ja eli rikkaana aina kuolemaansa saakka.²⁵⁸

Ohranjyvätarinasta kirjoitettiin myös *Kotimaa*-lehdessä vuonna 1926. Tämän tarinan mukaan köyhä talollinen olisi ollut ilman ohransiementä, mutta hänen varakas naapurinsa ei ollut suostunut antamaan hänelle siementä ilman rahaa tai vakuuksia. Mies päätti lähteä Piikkiön puolella asuvan toisen varakkaan talollisen puheille. Mies lähti veneelleen raunionniemelle, mutta pysähtyi raunioiden kohdalla miettimään, miten sanansa sanottaisi perille päästyään. Yhtäkkiä raunioista alkoi tupruta ohraa, jota mies hämmästeli hetken ennen kuin täytti ohralla säkkinsä. Mies kiitteli tuntematonta antajaa ja palasi hyvin mielin kotiinsa. Vaimo kuitenkin pakotti hänet menemään takaisin raunioille ja täyttämään useamman ohrasäkin. Mies ei löytänyt enää ohraa eikä paikkaa, josta sitä oli aikaisemmin saanut. Pieni lintu vain pihlajan oksalla pilpatti: ”Vähä kasvaa siunatessa, paljon kuluu tuhlatessa”. Tarinan loppuksi mies palasi kotiin, kylvi siemenet siunaten ja sai runsaan sadon.²⁵⁹ Myös A. M. Tallgren mainitsi *Valvoja*-lehdessä vuonna 1919 lyhyesti, että ”eräs köyhä lähiseudun talollinen oli linnanhaltialta eräänä vuonna saanut puutteeseensa ohransiementä”.²⁶⁰

Valistuksen Lastenlehdessä kerrottiin vuonna 1922 tarina Kolmesta kivistä. Tarinassa kolme nuorta miestä lähtee vaeltamaan, mutta matkan aikana heidät yllättää huono sää, ja miehet jäävät pitämään sadetta kuusikon suojaan. Heidän seuraansa liittyy kulkija, jonka yksi miehistä kutsuu lepuuttamaan jalkoja heidän kanssaan. Yksi miehistä vitsailee, että tietääkö kulkija, että on juuri astunut Kuusiston linnaan, Kuusiston vapaaherrojen luokse. Ennen kuin miehet jatkavat matkaansa, vieras antaa heille jokaiselle yhden toiveen. Yksi miehistä toivoi päällystakkia ja löytää myöhemmin takin taskusta kolme kiveä. Tarinan lopussa yhden kiven sisältä paljastuu jalokivi.²⁶¹ ”Kolme kiveä” eroaa siinä mielessä muista tarinoista, että se muistuttaa luonteeltaan ennemmin satua kuin perinteistä tarinaa. Tosin tämä ei tule yllätyksenä, koska onhan kirjoitus julkaistu lapsille suunnatussa lehdessä, joka sisältää muitakin sadunomaisia kertomuksia.

²⁵⁸ Raunioiden romantiikkaa. *Seura* 42/1936, 12–13.

²⁵⁹ Sieltä ja Täältä. Tarinoita. *Kotimaa* 95/1926, 15.

²⁶⁰ Tallgren, A. M.: Varsinaissuomalaisista aarretaruista ja muutamista muista paikallistarinoista. *Valvoja* 1/1919, 12–13.

²⁶¹ Kolme kiveä. *Valistuksen Lastenlehti* 17/1922, 133–135.

Vuonna 1939 *Apu*-lehdessä kerrottiin tarina köyhästä merimiehestä, joka oli kerran soutanut ongelle Kuusiston linnanraunioiden lähetyville. Merimiehen koukkuun tarttui hopeakannu, minkä sisällä oli kymmenkunta vanhaa kultarahaa. Mies kertoi löydöksestään muille vasta vuosien jälkeen, kun oli ensin myynyt kannun ja kultarahat jollekin tukholmalaiselle antiikki-esineiden keräilijälle.²⁶² Tämä aarretarina eroaa muista luvun tarinoista siinä mielessä, ettei siinä esiinny lainkaan haltijaolentoa, joka olisi merimiehelle aarteen suonut, vaan henkilö löytää aarteen sattumalta. Yksi yhdistävä tekijä löytyy samaan lehteen kirjoitetun, kartanon rouvasta kertovan, tarinan kanssa, sillä molemmissa aarre päättyy lopuksi Ruotsin puolelle.

Osa tämän luvun tarinoista sijoittuu joulun tai juhannuksen aikoihin. Risto Pulkkinen mukaan kansanuskomuksissa esimerkiksi juhannukseen liittyy maagista voimaa ja kuvitelmaa erilaisista ihmeistä. Vuoden taitekohtia, kuten esimerkiksi kesäpäivän- ja talvipäivänseisauksia, voidaan pitää maagisesti voimallisina ajankohtina, jolloin tämän- ja tuonpuoleisen rajat saattavat hälventyä.²⁶³ Esimerkiksi Kuusiston linnanhaltijaan liittyvissä tarinoissa tapahtumat sijoituvat sekä joulun että juhannukseen. Haltija antaa kartanon rouvalle palkaksi hopeisen maljan tai vadin tämän tekemästä hyvästä työstä. Kuusiston linnanhaltijassa on myös havaittavissa viitteitä aarteenhaltijauskomuksesta. Pulkkinen kuvaa, että aarteenhaltija on uskomusolento, jonka uskotaan vartioivan aarretta, ja joka usein asettaa myös ehdon aarteen saamiseksi.²⁶⁴ Kartanon rouvan hyvää tekoa voidaan pitää ehdon täyttymisenä, minkä johdosta hän sai palkaksi hopeisen esineen. Hopeinen malja tai vati käy aarteena myös järkeensä, koska piispanlinnan hovissa on voinut hyvinkin olla sellaisia esineitä käytössä.

Marjatta Jauhiainen kirjoittaa, että kansanuskomuksissa aarteenhaltija voi näyttäytyä sekä ihmis- että eläinhahmoisena.²⁶⁵ Haltijaeläinten joukossa mainitaan myös linnunhahmossa esiintyvä haltija.²⁶⁶ Virtanen mukaan linnunlauluissa on voitu kuulla muun muassa varoituksia tai jopa lyhyitä kertomuksia.²⁶⁷ *Seura*- ja *Kotimaa*-lehtien ohranjyvätarinoissa köyhä mies tapaa linnanraunioilla ensimmäisellä kerralla näkymättömän auttajan ja toisella kertaa puhuvan linnun. Näissäkin tarinoissa on havaittavissa viitteitä haltijauskomuksesta ja ihmistä varoittavasta linnusta. Lisäksi molemmissa tarinoissa mies kertoo löydöstään vaimolleen, jonka jälkeen jyvät jäävät toisella kertaa saamatta. Jauhiaisen mukaan aarre voi jäädä saamatta

²⁶² Vanhan piispanlinnan salaisuudet. *Apu* 49/1939, 17–19.

²⁶³ Pulkkinen 2015, 365.

²⁶⁴ Pulkkinen 2015, 81.

²⁶⁵ Jauhiainen 1999, 297, 301.

²⁶⁶ Jauhiainen 1999, 229–230.

²⁶⁷ Virtanen 2021, 210.

tapauksissa, jos löytäjä ilmoittaa asiasta toiselle henkilölle.²⁶⁸ Vastaavasti *Valvoja*-lehden ohransiementarinassa mainitaan, että talollinen olisi tavannut linnanhaltijan. Tarinoiden linnut voidaan yhdistää yleisesti haltijaolentoihin, mutta niistä löytyy viitteitä myös aarteenhaltijauskomuksesta. Lisäksi yhdessä tarinassa ohranjyvät kuvaillaan kullankeltaisiksi, mikä korostaa niiden yhteyttä aarteeseen. Myös ”Kolme kiveä” -tarinassa on viitteitä, että tarinan henkilöt olisivat tavanneet matkallaan aarteenhaltijan tai Kuusiston linnanhaltijan. Tosin tämä tarinaa poikkeaa myös muista, koska se muistuttaa ennemminkin satu kuin perinteistä tarinaa. Virtasen mukaan aikoinaan on uskottu, että kulttuuripaikkojen haltijat ovat voineet auttaa ihmisiä esimerkiksi tekemällä työtehtäviä heidän puolestaan.²⁶⁹ Jäinkin pohtimaan, että onkohan alkuperäisestä linnanhaltijasta tullut myöhemmin aarteenhaltija linnan purkamisen jälkeen. Tosin Lauri Sauramon *Kyläkirjaston Kuvalehteen* kirjoittamassa tarinassa linnanhaltijaa epäillään entisajan piispan haamuksi.

Leino-Kaukiaisen mukaan autonomia ajan lopussa tieto- ja kaunokirjallisuusartikkelit saivat sanomalehdissä hiljalleen tehdä tilaa kasvavan uutisaineiston myötä. Tämä tarkoitti sitä, että aikakauslehdet omivat sanomalehdissä vähemmälle huomiolle jääneet ainekset itselleen.²⁷⁰ Tämä ilmiö on havaittavissa myös tämän luvun tarinoiden kohdalla, sillä tarinat ovat julkaistu yhtä *Kotimaa*-lehden julkaisua lukuun ottamatta aikakauslehdissä. On myös huomionarvoista, että monissa tämän luvun lehdissä ei ole kerrottu ainoastaan yhtä kertomusta Kuusiston piispanlinnasta, vaan artikkeleihin on kerätty useampia linnaan liittyviä kertomuksia. Esimerkiksi *Apu* ja *Seura* -lehdissä on kerrottu useita tarinoita, joista vain osan olen käsitellyt tässä luvussa. Muita näiden samojen lehtien kertomuksia olen käsitellyt sekä aikaisemmissa että tulevilla luvuilla.

3.2.2 Merirosvoja ja outoja aarteenetsijöitä

Seura-lehdessä kirjoitettiin 14.10.1936 legendasta, jonka mukaan piispa Arvid Kurki kätki aarteet linnan salaisiin holveihin ennen pakomatkaa lähtöään. Tarina kertoo, että piispa olisi kätkenyt kymmenen tynnyriä kultaa linnan kellareihin. Aarreholvit ovat jossain linnan sortuneiden muurien alla, kymmenen sylan syvyydessä.

Siellä kätköissään homehtuivat linnan suuret hopeavadit, kultapikarit ja kirkkokalleudet, jotka piispa tanskalaisvainojen aikana oli Turusta kuljettanut. Siellä oli suuria

²⁶⁸ Jauhiainen 1999, 298.

²⁶⁹ Virtanen 2021, 274.

²⁷⁰ Leino-Kaukiainen 1992a, 112.

tammiarkkuja täynnä kalliita kiviä, pyhäinkuvia, krusifikseja ja öljyastioita. Mahdoton oli niitä kuitenkin esiin kaivaa, kun ei tunnettu taikasanaa, millä piispa oli kellariholvinsa lukinnut.²⁷¹

Vastaavasti *Apu*-lehdessä kirjoitettiin vuonna 1939, miten Arvid Kurjen aikana tanskalaiset merirosvot terrorisoivat maamme rannikkoja. Tarinan mukaan Suomen viimeinen katolinen piispa Arvid Kurki lähti onnettomalle matkalle ja hän hukkuu aarteinen pohjanlahden aaltoiin vuonna 1522. Kuuluisasta ja pelätystä merirosvokapteenista tuli Kuusiston linnan isäntä, joka haali Kuusistoon Suomen, Ruotsin ja Itämerenmaiden rannikoilta ryöstettyjä kalleuksia. Tarinan mukaan Kuusistossa vietettiin loisteliaampaa elämää kuin koskaan aikaisemmin, ja linnan maanalaiset kellarit täyttyivät ryöstetyistä saaliista. Jälkikäteen on pohdittu, että minne merirosvopäällikön aarteet ja piispojen kulta- sekä hopea-astiat ovat piilotettu. Jutussa epäillään, että Severin Norby piilotti osan kalleuksista maanalaisiin holveihin tai jonnekin luodolle ennen kukistumistaan. Vanhan legendan mukaan suurin osa piispan aarteista olisi kätkeyty salaiseen paikkaan linnan lähetyville tai linnan aarreholviin kymmenen sylen syvyyteen.²⁷²

Tämän saman kirjoituksen mukaan legendat ovat syynä, miksi Kuusiston linnanraunioilla on viimeisen 300 vuoden aikana nähty useasti aarteenetsijöitä. Vielä 1800-luvun puolenvälin aikoihin linnan alueella liikkui salaperäisiä miehiä, jotka taikaputkien ja haaravarpujen avulla etsivät aarteita maan uumenista. Näiden miesten tiedetään tutkineen sortuneiden muurien onkaloita ja kaivaneen syviä kuoppia linnan ympäristössä. Tarinan mukaan jotkut aarteenetsijöistä olisivat vieneet mennessään suuriakin määriä aarteita.²⁷³ A. M. Tallgren kirjoitti *Valvojassa* vuonna 1919, että Kuusiston linnanraunioille olisi mahdollisesti kätkeyty suuri aarre, jota kävivät pari pohjalaista etsimässä noin 70–80 vuotta sitten. Kirjoituksen mukaan pohjalaiset etsivät aarretta parin viikon ajan noitaputkiensa avulla. Eräänä aamuna pohjalaiset olivat kadonneet, mutta koskaan ei saatu tietää, olivatko he aarteen löytäneet vai suistuneet johonkin rauenneeseen holviin ja kuolleet.²⁷⁴ Myös *Kotimaassa* kirjoitettiin samasta tarinasta vuonna 1926. Kirjoituksen mukaan pohjalaiset olivat etsineet Kuusiston linnanraunioilla aarretta noitaputkiensa avulla. Tosin tässäkään tarinassa ei osata sanoa, olivatko pohjalaiset aarteen löytäneet vai oliko kenties aarteenvartija kaapannut heidät raunioiden onkaloihin.²⁷⁵

²⁷¹ Raunioiden romantiikkaa. *Seura* 42/1936, 12–13.

²⁷² Vanhan piispanlinnan salaisuudet. *Apu* 49/1939, 17–19.

²⁷³ Vanhan piispanlinnan salaisuudet. *Apu* 49/1939, 17–19.

²⁷⁴ Tallgren, A. M.: Varsinaissuomalaisista aarretaruista ja muutamista muista paikallistarinoista. *Valvoja* 1/1919, 12–13.

²⁷⁵ Sieltä ja Täältä. Tarinoita. *Kotimaa* 95/1926, 15.

Näyttää siltä, että legendat aarteesta ovat synnyttäneet myös tarinoita aarteenetsijöistä. Näissä tarinoissa salaperäiset miehet tai pohjalaiset etsivät Kuusiston linnan alueelta aarretta esimerkiksi noitaputkien avulla. Jauhiainen mukaan myös kansauskomuksissa tunnetaan tarinoita oudoista miehistä tai pohjalaisista, jotka ilmestyvät seudulle etsimään aarretta.²⁷⁶ *Kotimaa*-lehden kirjoituksessa pohditaan, että aarteenvartija on voinut kaapata etsijät raunioiden onkaloihin. Lisäksi *Seura*-lehden yhdessä tarinassa mainitaan, että piispa olisi lukinnut aarreholvin taikasanalla. Jauhiaisen mukaan kansauskomuksissa voi myös ilmetä tapauksia, joissa aarre jää saamatta, jos uhrisanoja ei tiedetä.²⁷⁷ On toki mahdollista, että oikeita aarteenetsijöitä on vuosien saatossa käynyt Kuusiston linnanraunioilla vanhojen legendojen innoittamana. Tosin näissä lehtien aarteenetsijätarinoissa ovat voimakkaasti läsnä erilaiset kansauskomukset ja viitteitä löytyy myös aarteenhaltijauskomuksesta.

Seurassa kirjoitettiin 14.10.1936, että Turkuu ryöstämään saapuneet ”vihavenäläiset” saivat kuulla myös Kuusiston piispanlinnan aarteista, minkä vuoksi nämä lähtivät Kuusiston linnaa valloittamaan. Piispa Ragvald joutui lopulta pakenemaan Kuusiston linnasta venäläisten piiritäjien ylivoiman vuoksi. Eräänä pimeänä syysyönä piispa Ragvald ja hänen lähimmät ystävänsä ottivat mukaan kalleimmat aarteet ja pakenivat linnasta. Seuraavana päivänä venäläiset valloittivat linnan, ryöväisivät sen puhtaaksi ja lopuksi sytyttivät tuleen.²⁷⁸ *Apu*-lehdessä kirjoitettiin vuonna 1939, että aarteita olisi kätketty mahdollisesti jo piispa Ragvaldin aikana, kun venäläiset piirittivät Kuusiston linnaa. Kirjoituksen mukaan piispa ja hänen uskolliset munkkipalvelijansa olisivat keränneet kirkkokorut, muinaisjäännökset ja kulta- sekä hopeastiat tammiarkkuun, joka vietiin eräänä pimeänä yönä salmen yli.

Legenda kertoo, että piispa hautasi ne johonkin vuoren onkaloon — ehkäpä juuri kuuluisaan Ryöväriholman luolaan, josta vielä meidän päivinämme on aina silloin tällöin löydetty joitakin vanhoja esineitä.²⁷⁹

Arne Koski kirjoitti *Seura*-lehden vuonna 1936 Ryöväriholman merirosvoista. Tarinan mukaan myöhäisellä keskiajalla, ja mahdollisesti uuden ajan alussa, Ryöväriholman luolassa asuivat kuuluisat rannikkorosvot. Näitä merirosvoja pelkäsivät niin paikalliset kuin rannikko-merelläkin seilaavat. Erään tarinan mukaan rosivot olisivat vieneet myös Korsnäsin talon piian ja pitäneet tätä vankina luolassaan seitsemän vuoden ajan. Lopulta kun rosivot saatiin kiinni,

²⁷⁶ Jauhiainen 1999, 300.

²⁷⁷ Jauhiainen 1999, 298.

²⁷⁸ Raunioiden romantiikkaa. *Seura* 42/1936, 12–13.

²⁷⁹ Vanhan piispanlinnan salaisuudet. *Apu* 49/1939, 17–19.

löydettiin luolasta heidän ryöväämiä aarteita, paikkakuntalaisten kadottamia esineitä ja seitsemän lasta, jotka piika oli ehtinyt synnyttämään rosvoille vankeutensa aikana.

Niin loppuikin Ryöväriholman rosvojen tarina. Mestauspölkkyllä sai heistä usea raskaat rikoksensa sovittaa, ja toiset tuomittiin elinkautiseen vankeuteen. Kuusiston asukkaat huokasivat helpotuksesta.²⁸⁰

Yksi Arne Kosken tarinoista sijoittuu maamme katoliseen aikaan, jolloin piispojen lähetit kulivat Rooman ja Kuusiston väliä. Paavi oli lähettänyt Suomeen fransiskaanelveljen, joka kantoi mukanaan suurta rahasummaa kirkollisen työn elvyttämiseksi. Saavuttuaan Kuusluodon lounaiselle niemelle munkki kiipesi puuhun tähystämään suuntaa Kuusiston linnalle. Laskeuduttuaan puusta munkki vaipui rukoukseen ja kiittämään Jumalaa onnistuneesta matkasta. Paikalle saapui nuori talonpoika, joka huomasi munkin ja tämän vyöllä olevan pullean rahapussin. Houkutus kävi talonpojalle liian suureksi ja hän päätyi ryöstämään munkin ja ampumaan tämän hengiltä. Tämän jälkeen talonpoika vieritti ruumiin mereen ja pakeni kapean salmen yli pienen saaren kallioluolaan, mihin eivät edes piispan huovit uskaltaneet tunkeutua. Tarinan mukaan munkki haudattiin murhapaikalle, mihin pystytettiin myös risti hänen muistolleen. Aika kuitenkin hävitti ristin, mutta muisto tapahtumasta jäi pysyväksi.²⁸¹

Tähän ei kuitenkaan päättynyt Ryöväriholman tarina, vaan murhaaja piileskeli vielä vuosikautia luolassa ja läheisissä metsissä jatkaen edelleen rosvoamista sekä murhatöitä. Tarinan mukaan lainkoura ei koskaan murhaajaa tavoittanut, mutta hänen kerrotaan lopulta nääntyneen pimeään piilopaikkaansa, mistä hänen luurankonsa löydettiin noin 100 vuotta myöhemmin. Tarinan lopussa pohditaan, ovatko satoja vuotta myöhemmin Ryöväriholmaa asuttaneet rosvot olleet mahdollisesti tämän murhamiehen jälkeläisiä, mutta sitä tarinat eivät osaa kertoa. Kirjoituksen mukaan munkin murhapaikalla seisoo parhaillaan Korsholman talo, vanhojen tammien keskellä, muistuttamassa nimellään paavin lähetin murhapaikkaa.²⁸²

Tämän luvun tarinoissa epäillään, että Kuusiston linnan kalleuksia olisi haudattu linnan lähi-alueelle ja mahdollisesti jopa Ryöväriholman luolaan. Joidenkin tarinoiden mukaan aarteita olisi kätkeyty jo piispa Ragvaldin aikana, ettei aarteet joutuisi venäläisten käsiin. Ryöväriholman luola Kuusiston linnan lähetyvillä on myös mielenkiintoinen tarkastelun kohde, koska luolaan liittyy erilaisia tarinoita, joissa se toimii aarteiden kätköpaikkana. Tosin luola

²⁸⁰ Koski, Arne: Ryöväriholman merirosvot. *Seura* 35/1936, 18, 20.

²⁸¹ Koski, Arne: Ryöväriholman merirosvot. *Seura* 35/1936, 18, 20.

²⁸² Koski, Arne: Ryöväriholman merirosvot. *Seura* 35/1936, 18, 20.

tunnetaan myös piilopaikkana, missä niin murhaajat kuin merirosvotkin ovat tarinoiden mukaan majoittuneet. Lauri Simonsuuren mukaan yhteiskunnan ulkopuolelle jääneistä rikollisista kertovat tarinat muodostavat oman mielenkiintoisen ryhmänsä. Esimerkiksi varkaista ja murhamiehistä on kerrottu runsaasti tarinoita kansan keskuudessa. Tällaiset tarinat ovat herättäneet ihmisissä sekä pelkoa että kauhua.²⁸³ Tämän ymmärtää hyvin erityisesti silloin, jos tarinoiden henkilöt tai tapahtumat sijoittuvat omalle paikkakunnalle. Esimerkiksi Kuusistossa asuneet ovat voineet kokea tarinat paikallisista merirosvoista tai murhaajista erityisenkin pelottavina.

Osa merirosvotarinoista liittyy vuoden 1522 tapahtumiin, kun tanskalaiset valloittivat Kuusiston linnaa Arvid Kurjelta. Tarinoita yhdistää, että suuren aarteen epäillään olevan kätkeytyä linnan salaisiin holveihin kymmenen sylen syvyydessä. *Apu*-lehden tarinassa tanskalaiset rinnastetaan myös merirosvoihin. Kansan keskuudessa 1500-luvulla rannikoilla liikkuneita Sorren Norbyn kaappareita saatettiin kutsua merirosvoiksi.²⁸⁴ Mika Kallioisen mukaan kaapparitoiminta oli hallitsijan poliittisten etujen puolesta harjoitettua palkkasoturitoimintaa, minkä vuoksi se on erotettavissa merirosvoudesta. Tosin molemmissa oli päämääränä taloudellinen hyöty ryöstetyin saaliin muodossa. Sekä merirosvoja että kaappareita toimi Itämerellä läpi keskiajan ja toisinaan näiden väliset erot eivät olleet kovinkaan selkeät.²⁸⁵ Ari Uinon mukaan jännittävät kertomukset, kuten merirosvotarinat, ovat kiinnostaneet lukijoita jo 1800-luvulta saakka.²⁸⁶ Tämän vuoksi onkin ymmärrettävää, miksi myös lehdistö on tarttunut julkaisemaan kirjoituksia aiheesta, koska merirosvoteema yhdistettynä paikallisiin tapahtumiin on varmasti kiinnostanut lukijoita.

Erilaisia tarinoita Kuusiston linnan aarteista näyttää löytyvän lehdistä runsaasti, kun niitä verrataan löytyneiden tarinoiden kokonaismäärään. Jäinkin pohtimaan, ovatko lukijoita kiinnostaneet erityisesti tarinat ja legendat Kuusiston linnan aarteista. Virtasen mukaan aarretarinat ovat kansan keskuudessa pysyneet pitkään elinvoimaisina, koska aarteita on myös vuosien saatossa löydetty. Aarteita on aikoinaan kätkeyty muun muassa sotien ja vainojen aikana.²⁸⁷ Myös osassa näissä tarinoissa aarteet ovat kätkeyty juuri sota-aikaan. Tämä voi antaa tarinan lukijalle mielikuvan, että kätkeyty aarre voisi oikeastikin olla olemassa. On myös huomion arvoista, että aarretarinat löytyvät lähes kaikki aikakausilehdistä eikä sanomalehdistä. Lisäksi

²⁸³ Simonsuuri 2006, 127.

²⁸⁴ Ruusuvuori 2004, 7.

²⁸⁵ Kallioinen 1995, 18–19.

²⁸⁶ Uino 1992, 77.

²⁸⁷ Virtanen 2021, 193.

tarinoita Kuusiston linnasta esitetään tyypillisesti useampia kootusti samassa lehtiartikkelissa. Tämän luvun tarinoissa on myös merkillepantavaa, että tarinat ja legendat yhdistyvät historiallisiin tapahtumiin. Historiallinen aines tekee tarinasta ainakin uskottavamman, oli sitten taustalla muuten totuutta tai ei.

Apu-lehden lopussa vielä huomautetaan, että artikkelin kirjoitukset ovat vain tarinoita, joiden todenperäisyydestä ei välttämättä koskaan saada varmuutta. Lopussa myös mainitaan, että kansan keskuudessa eläisi lukemattomasti muitakin aarretarinoita Kuusiston linnasta. Lisäksi pohditaan, että piispojen ja merirosvojen aarteet voivat edelleen olla jossain maan uumenissa tai sortuneiden muurien alla kätkeytyneinä. Lopuksi vielä todetaan, että ilmeisesti rauniot kätkevät salaisuutensa jatkossakin, koska se on pystynyt pitämään ne salassa tähänkin päivään saakka.²⁸⁸ Aarre Läntisen mukaan Kuusiston linnanraunioista ei aarteita kuitenkaan olisi löydetty, koska kaikki arvokas irtaimisto olisi toimitettu turvaan jo ennen linnan purkamista vuonna 1528. Lisäksi hän mainitsee, että osa linnan aarteista olisi viety Tanskaan Severin Norbyn ryöstöretken yhteydessä vuonna 1522. Tosin Läntinen viittaa tässä todennäköisesti aarrelöytöihin raunioiden entistämisen- ja korjaustöiden yhteydessä.²⁸⁹ Toki emme voi tietää, ovatko esimerkiksi mahdolliset aarreenetsijät löytäneet jotain arvokasta Kuusiston linnan alueelta. Virtasen mukaan monet tarinat liikkuvat jossain reaali- ja uskomuksellisen maailman välimaastossa. Ihmisiä kiehtovat ajatukset satumaisesta rikkaudesta, joka tuntuu olevan heidän ulottuvillaan.²⁹⁰ Mahdollisesti juuri Virtasen mainitsema ulottuvilla oleva mahdollinen aarre on pitänyt Kuusiston linnan aarretarinat ihmisten muistissa. Lehdistö on sitten omalta osaltaan pitänyt aarretarinat elinvoimaisina julkaisemalla niistä kirjoituksia lehdissään.

3.2.3 Linnanraunioilla ja lehtien sivuilla kummittelee

Kansanuskomuksessa kummitustarinat voidaan katsoa osaksi uskomustarinoita. Tosin Virtanen huomauttaa, että uskomustarina on tutkijoiden luoma tieteellinen termi, jolla on kansankielessä moniakin merkityksiä. Kansa ei puhu uskomustarinoista, vaan esimerkiksi kummitusjutuista. Uskomustarinat, kuten kummitusjutut, ovat kansankertomuksia, jotka kuvaavat ihmisten suhdetta yliluonnolliseen. Virtasen mukaan kummitusjuttujen voidaan katsoa olevan pelkoa viljelevää viihdettä.²⁹¹ Ihmiset ovat ihastuneet sanomalehtien kirjoituksiin, vaikka ne aiheuttaisivat heille pelkoa ja inhoa. Tämä kertoo Virtasen mukaan ihmisen ristiriitaisuudesta,

²⁸⁸ Vanhan piispanlinnan salaisuudet. *Apu* 49/1939, 17–19.

²⁸⁹ Läntinen 1978, 99.

²⁹⁰ Virtanen 2021, 193.

²⁹¹ Virtanen 2021, 190–191.

että pelkoa tai kauhua aiheuttavat kummitusjutut samalla sekä kiehtovat että niitä pyritään välttämään.²⁹²

Vuonna 1926 *Kotimaa*-lehdessä kirjoitettiin entisen piispan hengestä, jonka sanotaan leijailevan Kuusiston linnanraunioilla helluntaiöinä. Tarinan mukaan piispa olisi eläessään tehnyt nuorelle viattomalle tytölle julman rikoksen, minkä vuoksi piispa ei saa haudassaan rauhaa.

Hänen henkensä oli tuomittu aina helluntaiöinä valittaen raunioilla kulkemaan, kunnes joku viaton impi hänet kirouksesta pelastaa. Tämäpä pelastus on tapahtuva siten, että impi yksin pelkäämättä helluntaiyönä raunioille menee ja lukee siellä ensin ”Pater nosterin” (Isä meidän), sitten ”Ave Marian” ja sanoo: ole rauhassa, rikoksesi on anteeksi annettu!²⁹³

Samasta legendasta kirjoitettiin myös *Seurassa* lokakuussa 1936. Legendan mukaan Kuusiston piispa olisi syyllistynyt törkeään rikokseen viettelemällä viattoman tytön, joka oli tapahtuneesta kauhuissaan tehnyt itsemurhan. Tarina kertoo, ettei piispa saa haudassaan rauhaa ”ennen kuin joku viaton tyttö on helluntaiyönä hänet tästä kirouksesta lunastanut kulkemalla kolmesti linnan raunioiden ympäri, Pater nosteria ja Ave Mariaa lukien”.²⁹⁴ Piispasta kertovat kummitustarinat ovat hyvin samanlaiset. Molemmissa tarinoissa piispan kummituksen voi saattaa rauhaan vain viaton tyttö, joka helluntaina matkaa Kuusiston linnanraunioille lausumaan Isä meidän ja Ave Maria -rukoukset. Tosin sillä erotuksella, että toisessa tarinassa pitää samanaikaisesti kiertää kolme kertaa raunioiden ympäri.

Seurassa kerrottiin 26.8.1936 munkkimurhaajasta, joka piileskeli Ryöväriholman kallioluolassa. Kansa osaa kertoa, että myrskyisinä syysöinä murhaajan hengen voi vieläkin nähdä liikuvan ryöväriluolan pimennoissa, ja rauhattoman sielun kummittelemassa murhapaikalla.²⁹⁵

Kuusiston linnan kummituksesta on julkaistu lehdissä myös kuvia. *Turun Sanomissa* on vuonna 1933 julkaistu kuva (Kuva 3) raunioiden mystillisestä profiilista, jonka kuvatekstissä kerrotaan kuvasta seuraavalla tavalla:

Jo ammoisista ajoista kerrotaan Kuusiston raunioissa iltahämärissä kummittelevan. Ja — tottatosiaan — peräinkin niissä jutuissa näkyy olevan. Sen totesi

²⁹² Virtanen 2021, 137.

²⁹³ Sieltä ja Täältä. Tarinoita. *Kotimaa* 95/1926, 15.

²⁹⁴ Raunioiden romantiikkaa. *Seura* 42/1936, 12–13.

²⁹⁵ Koski, Arne: Ryöväriholman merirosvot. *Seura* 35/1936, 18, 20.

kirjeenvaihtajamme käytyään ”paikan päällä” katsomassa. Mies, mahtava kuin mikäkin Egyptin kuvapatsas siellä muurissa maailmaan tuijottaa, kuten kuvamme osoittaa. Valokuvauskone ei valehtele, eikä kirjeenvaihtajammekaan.²⁹⁶

Kuva 3: Kuusiston linnan kummitus. Raunioiden mystillinen profiili. Kuva: Turun Sanomat.²⁹⁷

Tämä sama kuva ja juttu ovat julkaistu myöhemmin saman vuoden aikana myös *Pohjois-Savo*-lehdessä.²⁹⁸ Kuusiston linnan kummitus on onnistuttu ikuistamaan myös *Suomen Kuvalehteen* vuonna 1929, kuten alla olevasta kuvasta (Kuva 4) voimme havaita.²⁹⁹

²⁹⁶ Kuusiston linnan kummitus. Raunioiden mystillinen profiili. *Turun Sanomat* 310/1933, 4.

²⁹⁷ Kuusiston linnan kummitus. Raunioiden mystillinen profiili. *Turun Sanomat* 310/1933, 4.

²⁹⁸ Kuusiston linnan kummitus. *Pohjois-Savo* 149/1933, 6.

²⁹⁹ Kuusiston linnan kummitus. *Suomen Kuvalehti* 41/1929, 1828.

Kuva 4: Kuusiston linnan kummitus. "Ihmisen päätä muistuttava siluetti Kuusiston linnan muurissa." Kuva: H. Klemi, Suomen Kuvalehti.³⁰⁰

Uudessa Aurassa julkaistiin vuonna 1936 kuva (Kuva 5) kahdesta Kuusiston linnan kummituksesta lehden Sunnuntaikuvia-osiossa. Kuvatekstin mukaan Historicuksen julkaisemat artikkelit Kuusiston linnasta ovat olleet syynä, että eräs *Uuden Auran* avustajista on käynyt paikan päällä Kuusistossa kuvaamassa linnan kummituksia. "Hän on vanginnut kameransa avulla pari raunioitten kummitusta, joista on paljon puhuttu."³⁰¹

Kuva 5: "pari raunioitten kummitusta". Kuva: Uusi Aura.³⁰²

³⁰⁰ Kuusiston linnan kummitus. *Suomen Kuvalehti* 41/1929, 1828.

³⁰¹ Sunnuntaikuvia. *Uusi Aura* 145/1936, 12.

³⁰² Sunnuntaikuvia. *Uusi Aura* 145/1936, 12.

Uskomustarinoissa kummitukset voidaan yhdistää esimerkiksi kotonakulkeviin vainajiin. Jauhiaisen mukaan kotonakulkijat voivat olla esimerkiksi murhaajia, rikollisia tai muita vääryydetekijöitä, jotka eivät ole tekojensa vuoksi saaneet rauhaa, vaan jääneet rauhattomina kulkemaan kuolemansa jälkeen.³⁰³ On myös yleistä, että esimerkiksi tapahtuma- tai murhapaikalla kohdataan yliluonnollisia ilmiöitä.³⁰⁴ Näin ollen Kuusiston piispanlinnaan liittyvissä tarinoissa esiintyvät piispa ja munkkimurhaaja, voidaan rinnastaa kotonakulkijoihin, jotka ovat kuolemansa jälkeen jääneet tapahtumapaikoille kummittelemaan.

Tämän luvun tarinoiden todenperäisyydestä ei ole tietoa, mutta niihin voi myös liittyä totuuden siemen. Ehkä Ryöväriholman luolassa tosiaan asui murhamies tai kenties joku piispoista olisi tehnyt nuorelle tytölle vääryyttä. Joka tapauksessa kansanuskomuksellinen aines on vahvasti läsnä näissä tarinoissa erityisesti niissä esiintyvän kummitusaineksen vuoksi. On myös mahdollista, että linnan muurin kummituksella on jotain yhteyttä raunioilla kummittelevan entisajan piispan kanssa, vaikka suoranaisesti samasta kummituksesta ei välttämättä olisikaan kysymys. Tarina raunioilla kummittelevasta piispasta on voinut esimerkiksi edesauttaa, että ihmiset ovat havainneet linnanmuureissa kasvojen piirteitä. *Turun Sanomien* toimittajan kommentti, ”Mies, mahtava kuin mikäkin Egyptin kuvapatsas siellä muurissa maailmaan tuijottaa”³⁰⁵, voisi hyvinkin viitata siihen, että ainakin toimittaja on nähnyt muurissa entisajan mahtavan piispan kasvot.

Kuusiston linna muistetaan lehdissä kummitustarinoista, mutta myös kummituksista otetuista valokuvista. *Turun Sanomien* kuvatekstistä jäi erityisesti mieleen kommentti: ”Valokuvauskone ei valehtele, eikä kirjeenvaihtajammekaan.” Jäinkin pohtimaan, onko kuvien avulla haettu konkretiaa tarinoiden tueksi, koska myös *Uuden Auran* avustaja oli käynyt erikseen kuvaamassa muureissa havaittavia kasvopiirteitä. On myös huomionarvoista, että toinen linnan muurien kummituksista esiintyy useammassa kuvassa, mutta *Uuden Auran* kuvassa kummituksia onkin kaksi kappaletta. Oletan, että kuvien avulla on pyritty luomaan lukijalle mielikuvaa todenperäisestä tarinasta esittelemällä todistusaineistoa kummituksien olemassaolosta. On huomionarvoista, että tämän luvun kummitustarinat ovat kaikki julkaistu aikakauslehdissä, kuten pääasiassa on ollut muidenkin tarinoiden kohdalla. Tosin kaikki kuvat Kuusiston linnan kummituksesta ovat vastaavasti julkaistu sanomalehdissä.

³⁰³ Jauhiainen 1999, 90–91.

³⁰⁴ Jauhiainen 1999, 100–101.

³⁰⁵ Kuusiston linnan kummitus. Raunioiden mystillinen profiili. *Turun Sanomat* 310/1933, 4.

Leino-Kaukiaisen mukaan merkittävä edistys kuvajournalismissa tapahtui 1920-luvulla, kun markkinoille saapui pienikokoisia kameroita vuonna 1924. Lisäksi kameroihin tuli vaihto-objektit ja ensimmäiset salamalamput 1930-luvulla. Kameratekniikan kehittymisen myötä yleistyivät myös kameroiden käyttö.³⁰⁶ Jos tarkastellaan julkaistujen kummituskuvien ajankohtaa, ne ajoittuvat vuosien 1929–1936 välille. Tämän perusteella näyttää siltä, että kameroiden yleistyminen on mahdollistanut Kuusiston linnan kummituksen kuvaamisen lehtiin. Vaikuttaa myös siltä, että lehdet ovat pyrkineet elävöittämään historiaa ja ihmiskohtaloita lisäämällä kuvia tekstien tueksi. Tämä myös osoittaa, että Kuusiston piispanlinnaa muistellaan lehdissä myös kuvien avulla, eikä ainoastaan tiedon ja tarinoiden kautta.

Suomalaiseen kansanuskoon kuuluu yliluonnollisia olentoja, jotka voivat olla sekä tarinan että kokemuksen kohteena. Haltijoita ja vainajia kohdataan, kun taas vastaavasti esimerkiksi jättiläisistä vain kerrotaan. Virtanen kuvaa haltijoita ja vainajia vaikuttajaolentoiksi, joista ei kerrota koskaan yksinään, vaan aina niiden suhteesta ihmiseen.³⁰⁷ Jos tarkastellaan tässä tutkielmassa käsiteltyjä lehtikirjoituksia, voimme huomata, että haltija- tai vainajakertomuksissa on aina mukana ihminen, jonka näkökulmasta kohtaaminen uskomusolennon kanssa tapahtuu. Vastaavasti historiallisissa fiktioissa uskomusolentoja ei esiinny, mutta tarina voi muuten olla tunnelmaltaan myyttillinen tai siihen voi liittyä muita yliluonnollisia aineksia. Kaikkia tämän käsittelyluvun kertomuksia kuitenkin yhdistää historia, vaikka historiallisuuden taso vaihtelee tarinatyyppin mukaan. Kertomuksia yhdistävä tekijä on tapahtumien sijoittuminen Kuusiston linnaan. Tosin kaunokirjallisuudessa esiintyvät myös historian tuntemat henkilöt, jotka jäävät vähemmälle huomiolle perinteisten kansakertomusten kohdalla. Toki esimerkiksi Severin Norby ja Arvid Kurki esiintyvät osassa aarretarinoista. Lisäksi tarinat saattavat sijoittua Kuusiston piispanlinnan aikakauden lisäksi myös linnanraunioille. Tosin historialliset fiktiot pysyttelevät keskiajalla, jolloin Kuusiston linna oli vielä käytössä ja täydessä loistossaan. Näin ollen linnanraunioille sijoittuvat lähinnä perinteiset kertomukset, joihin tyyppillisesti liittyy kansanuskomuksellisia aineksia, esimerkiksi kohtaamisia haltijaolentojen tai kummitusten kanssa.

³⁰⁶ Leino-Kaukiainen 1992b, 200–201.

³⁰⁷ Virtanen 2021, 269.

4 Lopuksi

Tässä tutkimuksessa on selvitetty, miten Kuusiston piispanlinna muistetaan vanhoissa sanoma- ja aikakauslehdissä. Kuusiston piispanlinnaa muistellaan lehdistössä monilla erilaisilla tavoilla, joista osa piti rajata tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Rajasin tutkimuksen koskemaan lehtikirjoituksia, joissa käsitellään linnan historiaa, raunioilla suoritettuja tutkimuksia ja linnasta kerrottuja kertomuksia. Ensimmäisessä käsittelyluvussa tutkin, miten Kuusiston linnan eri vaiheet on huomioitu lehtikirjoituksissa. Vastaavasti toisessa käsittelyluvussa tarkastelin, onko Kuusiston linnasta kirjoitetuissa tarinoissa havaittavissa yhtäläisyyksiä linnan historiaan tai perinteisiin kansankertomuksiin.

Kuusiston piispanlinnan aikakausi voidaan katsoa sijoittuvan vuosille 1295–1528. Piispa Maunu I on päivännyt kirjeen Kuusistossa 7.11.1295. Kyseessä on ensimmäinen kirjallinen lähde piispan oleskelusta Kuusistossa. Vastaavasti Kuusiston linnan purkupäätöstä vuodelta 1528 voidaan pitää linnan aikakauden päätepisteenä. Kuusiston linnan aikakauden alku- ja loppukohdat ovat myös muistettu lehdissä, vaikka linnan purkaminen on saanut enemmän huomiota. Tosin näyttää siltä, että Kuusiston piispanlinnan alkuvaiheista löytyy rajallisemmin tietoa, mutta myöhemmistä vaiheista tiedetään jo enemmän. Tämä näyttäisi heijastuvan myös kirjoituksiin, sillä 1300-luvun tapahtumista kirjoitetaan 1400- ja 1500-lukuja vähemmän.

Kuusiston linna muistetaan lehdissä erityisesti Suomen piispoista. Tosin kaikki piispat eivät saa yhtä paljon huomiota, vaan piispan valtakaudella on pitänyt tapahtua jotain merkittävää tai mainitsemisen arvoista. Eniten piispoista saa huomiota Maunu Olavinpoika Tavast, joka muistetaan niin historiallisista tapahtumista kuin tarinoista. Erityisesti Tavast muistetaan Kuusiston linnan merkittävänä rakentajana ja hänen pitkästä lähes 40 vuotta kestäneestä piispan virasta. Toki Tavastin pitkä virka-aika on myös mahdollistanut, että kyseiselle ajanjaksolle on mahtunut runsaasti erilaisia tapahtumia. Tavast myös esitetään kirjoituksissa positiivisessa valossa ja hänen saavutuksiaan ylistetään. Lisäksi piispat muistetaan heidän kuolemistaan, joita muistellaan tyypillisesti kuolemien merkkipäivinä. Erityistä huomiota saavat ne kuolemantapaukset, joihin liittyy jotain traagista. Esimerkiksi piispa Johannes IV muistetaan siitä, miten hän tukehtui ruokaan vuonna 1510 aterioidessaan Kuusiston linnassa. Vastaavasti Arvid Kurjen hukkuminen Pohjanlahdelle vuonna 1522 saa lehdissä laajalti huomiota.

Lehdistö muistaa Kuusiston piispanlinnan myös itse linnasta ja sen eri vaiheista. Lehdissä muistellaan muun muassa linnan rakentamista, laajentamista ja palamista. Lisäksi

kirjoituksissa korostuvat, miten Kuusiston linna on historiansa aikana joutunut niin tanskalais-ten kuin venäläistenkin hyökkäysten kohteeksi. Lisäksi lehdissä kirjoitetaan, miten linnaa ovat riepotelleet tulipalot sen historian aikana. Kirjoituksissa myös mainitaan, miten arvokkaita esineitä ja asiakirjoja on tuhoutunut tai mennyt hyökkääjien mukana. Linna kuitenkin muistetaan erityisesti sen saamasta purkupäätöksestä, jonka Kustaa Vaasa määräsi vuonna 1528 osana reformaatiotoimia. Linnan kokemat ikävät tapahtumat vuosien saatossa ovat vaikuttaneet keskiajalta säilyneiden lähteiden määrään. Lena Huldénin mukaan, esimerkiksi Kuusiston linnan 1480-luvun palossa piispan arkisto tuhoutui suurelta osin, mikä on vaikuttanut osaltaan keskiaikaisten lähteiden niukkuuteen.³⁰⁸

Historiallisista tapahtumista ja henkilöistä kirjoitetaan lehdissä tyypillisesti faktatietona, vaikka tiedon lähteestä tai sen luotettavuudesta ei olisikaan varmuutta. Voidaankin pohtia, millaisella tasolla lähdekriittisyys on ollut 1900-luvun alkupuolen lehtikirjoituksissa. Tosin kuten Tommila huomauttaa, lehdet eivät ole lähteitä, joiden kirjoitusten perusteella voitaisiin selvittää tapahtumien todenperäisyyttä.³⁰⁹ Lehdet myös toisinaan julkaisevat uudestaan aikaisemmin toisissa lehdissä julkaistuja kirjoituksia. Tällaisissa tapauksissa on joskus havaittavissa, miten uudelleenjulkaisuissa voivat toistua alkuperäisen kirjoituksen kirjoitus- ja asiavirheet, kuten luvussa 2.1.4 on huomioitu. Tosin löytyy myös tapauksia, joissa asiavirheet on korjattu. Esimerkiksi luvussa 2.1.1 käsitellään *Keskisuomalaisen* ja *Etelä-Savon* samaa kirjoitusta, joka on julkaistu molemmissa lehdissä 12.6.1943. Jutussa muistellaan vuoden 1318 tapahtumia, kun venäläiset olivat polttamassa Turkuu 625 vuotta sitten. Tosin *Etelä-Savon* kirjoituksen otsikossa on virheellisesti vuosiluku 650.

Kuusiston linna jäi purkupäätöksen jälkeen vuosisadoiksi luonnon ja ihmisten armoille. Kuusiston linnanraunioiden kiviä onkin mahdollisesti hyödynnetty sekä paikallisissa rakennuksissa että Piikkiön kirkon rakentamisessa. Tästä ei kuitenkaan ole täyttä varmuutta, vaikka lehtikirjoituksissa pääasiassa osataan kertoa, että näin olisi aikoinaan tapahtunut. Joka tapauksessa Kuusiston linnan kivien hyötykäyttäminen Piikkiön kirkon rakentamisessa saa lehdissä kohtalaisesti huomiota. Kuusiston linnan historiassa alkoi uusi vaihe 1870-luvun lopulla, kun linnanraunioita kaivettiin esille maamassojen alta Reinhold Hausenin johdolla. Ajankohta ei ollut tarkasteluni kohteena, mutta kuten kuvasta (Kuva 2) voimme havaita, Kuusiston piispanlinnasta ja sen raunioista on kirjoitettu lehdissä runsaasti kaivauksien aloittamisen jälkeen.

³⁰⁸ Huldén 2004, 11.

³⁰⁹ Tommila 1974, 12.

Kuusiston linnanraunioiden korjaustöistä kirjoitetaan maltillisesti vuosien 1914–1945 välillä, mutta tämä voi johtua myös siitä, ettei korjaustyöt olleet jatkuvasti käynnissä. Korjaustöiden aikaan kirjoituksia kuitenkin löytyy useammasta lehdestä, mikä saattaa kertoa siitä, että lehdet ovat kokeneet tärkeäksi raportoida ihmisille Kuusiston linnan korjaustöiden edistymisistä.

Hakutuloksissa oli havaittavissa, miten osumamäärät jakautuvat tarkastelujakson 1914–1945 vuosille epätasaisesti. Muutamat korkeat osumamääräpiikit johtuvat pääasiassa kirjoitusten duplikaateista eikä niinkään useista eri jutuista. Piikit myös koostuvat pääasiassa sellaisista aiheista, jotka olen rajannut tutkimuksen ulkopuolelle. Toki joukossa on myös lehtikirjoituksia, joita olen käyttänyt tutkielmani lähteinä. Kirjoitusten toistot lehdissä kertovat myös siitä, mitkä tekstit ovat vaikuttaneet lukijoihin. Hakutuloksissa on havaittavissa myös paikallisuus, sillä osumia kertyy eniten Turun alueen lehdille. Toki alueellisuus on ymmärrettävää, koska ihmisiä kiinnostavat paikalliset uutiset, tapahtumat ja historia. Hakutulos heijastuu myös käyttämiini lähteisiin, sillä olen viitannut eniten Turun seudun lehtiin. Kuusiston linna saa lehdissä tavallista vähemmän huomiota maailmansotien aikana, vaikka silloin muistellaan historiallisia tapahtumia, esimerkiksi venäläisten hyökkäyksiä Suomeen menneiden vuosisatojen aikana. Sota-aikojen julkaisuissa on havaittavissa myös ajan henki esimerkiksi kirjoitustyyliensä.

Kuusiston linnan kertomuksissa seikkailevat historiastakin tutut kirkonmiehet. Esimerkiksi piispat Maunu Särkilähti, Arvid Kurki, Johannes IV Olavi ja Maunu Tavast ovat tarinoissa edustettuina. Maunu Tavast esiintyy useassa kertomuksessa sivuosassa tai tarinan tapahtumat ajoittuvat hänen aikakaudellensa. Kaikkia piispoihin liittyviä kertomuksia yhdistää, että pääasiassa ne pohjautuvat oikeisiin historiallisiin tapahtumiin, vaikka toisinaan niissä on myös havaittavissa kansanuskomuksellisia aineksia. Kuten historiallisten tietoartikkeleidenkin kohdalla myös kertomuksissa keskitytään Suomen piispoihin. Osassa historiallisissa tarinoissa kerronta on hyvin yksityiskohtaista, mikä saa kriittisen lukijan pohtimaan tapahtumien todenperäisyyttä. Toki kaikki kertomukset eivät pyri esittämään tapahtumia täysin tosina, vaikka tarinan runko olisikin lainattu historiasta. Tämä on havaittavissa erityisesti kaunokirjallisuuden kohdalla, sillä kirjailijat hyödyntävät esimerkiksi Kuusiston linnan aikakautta, ympäristöä tai siellä vaikuttaneita henkilöitä historiallisissa fiktioissaan. Lehdet eivät ole ainoastaan tyytynneet markkinoimaan historiallisia romaaneja lehdissään, vaan ovat lisäksi tarjonneet lukijoille muun muassa jatkokertomuksia, novelleja ja otteita lehden julkaisemista kirjoista.

Kuusiston linna muistetaan myös aarretarinoista, joissa historialliseen ympäristöön yhdistyy kansauskomukset ja -perinteet. Lehtikirjoituksissa huomioidaan vanhat legendat, joiden

mukaan Kuusiston linnanraunioille tai sen lähiympäristöön olisi kätkeyty aarteita. Aarretarinoita Kuusiston linnasta löytyy lehdistä runsaasti, mikä viittaisi siihen, että aarretarinat kiinnostavat lukijoita. Kuusiston linna muistetaan lehdissä myös merirosvoista, joiksi voidaan kutsua esimerkiksi Ryöväriholman luolassa asuneita rosvoja tai tanskalaisia kaappareita. Esimerkiksi tanskalaiset Otto Rud ja Severin Norby mainitaan joissain kirjoituksissa merirosvoina. Jäinkin pohtimaan merirosvo-sanan käyttöä, koska näitä henkilöitä voitaisiin yhtä hyvin kutsua esimerkiksi laivaston päällystökseksi. Tosin merirosvo-sanan käyttöön lehdissä on todennäköisesti vaikuttanut ihmisten kiinnostus merirosvotarinoita kohtaan. Lehdissä kerrotaan tarinoita myös linnanraunioiden kummituksista, joita on onnistuttu ikuistamaan lehtiin myös kameroiden avulla. Linnanmuurissa erottuvat kasvopiirteet kertovat ihmisten mielikuvituksesta ja halusta löytää konkretiaa tarinoiden tueksi. Tarinat ja kuvat ovat voineet myös ruokkia toinen toisiaan, sillä ilman kummitustarinoita kasvopiirteet linnanmuurissa olisivat voineet jäädä havaitsematta. Tosin kummituksista otetut kuvat ovat voineet myös vahvistaa tarinoita, koska toimivat todistusaineistona kummituksien olemassaolosta. Kummitustarinat kiehtovat ihmisiä, minkä vuoksi onkin ymmärrettävää, että myös lehdistö on aiheeseen tarttunut.

Suuressa osassa kertomuksia oli havaittavissa viitteitä kansanuskomuksista, vaikka yhtäläisyyksiä löytyi myös historiallisiin tapahtumiin. Tämä ei toki ole sattumaa, koska esimerkiksi tarinat pyrkivät kertomaan yleisölleen totuuden. Osa tarinoista on kerrottu useammassa lehdessä, mutta niissä on havaittavissa myös eroavaisuuksia, vaikka tarinoiden runko pysyy tyyppillisesti kirjoituksissa samana. Varsinkin suullisen tarinaperinteen kohdalla on ymmärrettävää, että tarinat voivat muuttua, kun niitä kerrotaan eteenpäin. Oli kuitenkin mielenkiintoista huomata, että tämä sama kaava toistui myös lehtikirjoituksissa, sillä toista täysin samanlaista tarinaa ei tullut vastaan, ellei kyseessä ollut jutun duplikaatti. Toki lehdet ovat voineet käyttää eri lähteitä, mitkä ovat synnyttäneet erilaisia versioita tunnetuistakin tarinoista. Tutkimuksen käsittelylukuja yhdistää Kuusiston piispanlinnan ympäristö, piispat, ja historialliset tapahtumat sekä henkilöt. Nämä teemat huomioidaan niin tietoteksteissä, kaunokirjallisuudessa kuin kansankertomuksissakin. Tosin kansankertomuksissa historialliset tapahtumat tai henkilöt jäävät vähemmälle huomiolle, vaikka poikkeuksiakin löytyy.

Juhani Rinteen mukaan historialliset muistopaikkamme ovat olleet oivia kohteita kansantaru-
jen syntymisille. Rinne on kirjoittanut vuonna 1904 julkaistussa Kuusiston linnanraunioiden oppaassa tunnetuimmista Kuusiston linnan taruista. Hän kertoo oppaassaan tarinat ohranjyvästä, pohjalaisista aartenetsijöistä, armeliaasta kartanon rouvasta ja levottomasta piispan hengestä. Rinne on merkinnyt tarinoiden viitteeksi Suomen Muinaismuistoyhdistyksen

Aikakausikirjan vuodelta 1863.³¹⁰ Tästä voimme päätellä, että ainakin tunnetuimmat Kuusiston linnan tarinat ovat olleet jo pitkään muistissa kirjallisessa muodossa. Nämä tunnetuimmat tarinat Kuusiston linnasta muistettiin myös lehdissä. Tosin näiden tarinoiden lisäksi esiintyi myös muita, ehkä vähemmän tunnettuja kertomuksia, jotka onnistuin tutkimuksessani tuomaan esille. Jäin kuitenkin pohtimaan, minkä verran kertomuksia voi vielä löytyä esimerkiksi tarkastelujaksoni ulkopuolelle jääneiltä vuosilta.

Lehdet ovat jatkaneet tarinaperinteen vaalimista julkaisemalla kertomuksia eri vuosikymmenten aikana. Virtasen mukaan joukkoviestintä on vaikuttanut suulliseen perinteeseen, koska esimerkiksi tarinoita on voitu julkaista lehdissä uutisena.³¹¹ Tarinat ovat aikoinaan olleet pääasiassa suullista perinnettä, mutta lehdet ovat myöhemmin toimineet tarinoiden säilyttäjinä, vaikka tämä ei ole ollut julkaisujen motiivina. Salmen mukaan lehdistöstä muodostui alusta kulttuuriselle muistille samanaikaisesti, kun kirjoitukset jäivät talteen lehdistön arkistoihin.³¹² Jan Assmann kuvaa kulttuurista muistia instituutioksi, joka välittyy sukupolvelta toiselle. Asioidilla ei ole omaa muistia, mutta ne voivat kantaa mukanaan muistoa, joka niihin on aikaisemmin liitetty. Tosin Assmann huomauttaa, että muistamiseen liittyy myös asioiden unohtaminen. Muistojen pitää olla kestäviä, jotta ne myös pysyvät muistissa.³¹³ Kuusiston piispanlinna on merkittävä historiallinen kohde, joka edustaa erityisesti katolisen kristinuskon aikaa Suomessa. Linnan aikakaudelle mahtuu useita historiallisesti merkittäviä tapahtumia, jotka ihmiset ovat myös kokeneet tärkeiksi muistaa. Kuusiston piispanlinnan muistojen voidaan siis ajatella olevan vahvoja, miksi ne ovat myös säilyneet sukupolvilta toisille pitkälläkin aikavälillä.

Kuusiston piispanlinna edustaa katolilaista historiaa, minkä vuoksi se muistetaan osaksi erilaisista asioista kuin muut Suomen linnat. Kuusiston linna muistetaan erityisesti katolisista piispoista, jotka hallitsivat Kuusistoa ja Kuusiston linnaa. Vastaavasti muut Suomen linnat ovat voineet olla esimerkiksi kruunun tai aateliston hallinnoimia. Lisäksi Kuusiston linnan purkamista osana reformaatioita voidaan pitää merkittävänä katolisen kirkon vallan murtamisena, mikä on ainutlaatuinen tapahtuma Suomen historiassa. Näihin teemoihin myös lehdistö on tarttunut, mikä näkyy useissa lehtikirjoituksissa, joissa käsitellään Suomen katolisia piispoja, ja Kuusiston linnan purkupäätöstä sekä linnan purkamista.

³¹⁰ Rinne 1904, 45–47.

³¹¹ Virtanen 2021, 292.

³¹² Salmi 2020, 26.

³¹³ Assmann 2008, 110–111.

Tutkimukseni ulkopuolelle jäi vielä runsaasti lehtiä tarkasteltavaksi, sillä hyödynsin vain osan keräämästäni aineistosta tämän tutkielman yhteydessä. Näin ollen monipuolisesta aineistomassasta jäi tarkasteltavaa vielä tulevaisuudenkin varalle. Erityisesti Kuusiston linnanraunioiden kehittyminen matkailu- ja retkeilykohteena voisi olla mielenkiintoinen tarkastelukulma, koska esimerkiksi höyrylaivakuljetuksista ja järjestöjen retkistä linnanraunioille kirjoitetaan lehdissä runsaasti. Lisäksi Eino Leinon kirjoittama näytelmä Maunu Tavast saa lehdistössä laajalti huomiota ja voisi niin ikään olla hedelmällinen tarkastelun kohde.³¹⁴ Koska tutkin lehtiä vuosilta 1914–1945, tämä jättää mahdollisuuden tarkastella muitakin ajanjaksoja. Kuten kuvasta (Kuva 2) voimme havaita, 1800-luvun loppuun ja 1900-luvun alkuun tulee hakukriteereilläni runsaasti osumia. Esimerkiksi 1800-luvulla julkaistuissa lehdissä kiinnostaa, näkyykö Suomessa kasvava nationalismi tai kansallisen identiteetin tärkeys Kuusiston piispanlinnaan liittyvissä kirjoituksissa. Lisäksi olisi mielenkiintoista tarkastella, miten 1870-luvulla aloitetut arkeologiset kaivaukset raunioilla ovat vaikuttaneet lehtikirjoituksiin. Lisäksi tarkasteluun voisi ottaa ruotsinkielisen lehdistön, koska erityisesti 1800-luvun lopulla ruotsinkielisiä lehtiä esiintyi vielä runsaasti suomenkielisiin lehtiin verrattuna. Vastaavasti kirjoitukset 1950-luvulta nykypäivään voisi olla mielenkiintoinen ajanjakso tutkittavaksi, koska linnan alueella on tämän jälkeen tehty uusia arkeologisia tutkimuksia. Lisäksi olisi mielenkiintoista tarkastella muistellaanko Kuusiston piispanlinnaa eri tavalla lähempänä nykypäivää.

Ennen tutkimuksen aloittamista oletin Kuusiston linnasta löytyvän lähinnä vain joitakin tarinoita ja kirjoituksia sen historiasta, mutta löydökset olivatkin huomattavasti ennako-oletuksiani laajempia. Aineistomassasta jäi vielä runsaasti lehtikirjoituksia tutkimatta, koska tarkastelin tutkielman ulkopuolelle rajattuja lehtikirjoituksia ainoastaan pintapuolisesti. Tutkimukseni kuitenkin osoitti, että Kuusiston piispanlinna ja sen linnanrauniot ovat monella tapaa lehtien muistamisen kohteena. Linna muistetaan lehtikirjoituksissa sen rakentamisesta, piispoista ja erilaisista tapahtumista sekä konflikteista. Historiallisten tapahtumien lisäksi linna muistetaan monista tarinoista ja legendoista. Lisäksi kirjailijat ovat hyödyntäneet linnan historiaa teoksissaan, joita esitellään ja markkinoidaan lehdissä. Kuusiston linna jäi purkamisen jälkeen pitkäksi aikaa unohduksiin, mutta se ei kuitenkaan koskaan unohtunut kokokaan. Viimeistään siinä vaiheessa, kun linnanraunioita aloitettiin kaivamaan esille maamassojen alta, heräsi linna ja sen muistot jälleen henkiin. Lehdistö on myöhemmin pitänyt huolen siitä, ettei tämä merkittävä historiallinen kohde pääse vaipumaan unohduksiin enää tulevaisuudessa.

³¹⁴ Metatiedosto: *Kuusiston piispanlinnan ja linnanraunioiden lehtiaineisto 1914–1945*.

Lähdeaineistot

A. K. A.: Kustaa Waasa vapaustaistelijain johtajana. *Suomen sotilas* 27/1923, 395–398.

Erämaan Taistelu. Historiallinen romaani. Kirjoittanut Santeri Ivalo. *Astorian Sanomat* 6/1916, 7.

Eräs 600-wuotis muisto. *Turun Lehti* 35/1918, 1.

Eräs 600-wuotis muisto. *Turun Sanomat* 4049/1918, 5.

Esa: Matkalla nähtyä ja kuultua – Maunu Tavastin mailla. Maailman ihmeellisin saaristo. *Lahden Sanomat* 78/1931, 2.

Finnberg, Jul.: Mahtava keskiajan kirkkoruhtinas Konrad Bitz, joka haudastaan hankki itselleen muistomerkin Turun tuomiokirkkoon. *Helsingin Sanomat Viikkoliite* 24/1929, 2, 6.

Hemmer, Ragnar: Eräs laamannivaali Suomessa keskiajan lopulla. *Lakimies* 3/1939, 373.

Historicus: Suur-Sysmä ja sen sydän. *Lahden Sanomat* 99/1928, 2, 6.

Hurjimuksia ja öykkäreitä. Historiallinen novelli. Kirj. Lauri Haarla. *Seura* 6/1938, 4–5.

Hyppönen, Heikki: Niin kertoo historia – näin kansa. *Suomen Kuvalehti* 38/1935, 1460.

Jooseppi: ”Söi itsensä kuoliaaksi” Vanha tarina Kuusiston Johannes-piispasta. *Turunmaa* 65/1942, 4.

Joulukuun 8 päivänä. *Lempäälän-Vesilahden Sanomat* 49/1934, 2.

Jouluyö Turun tuomiokirkossa v. 1495. *Herättäjä* 51–52/1935, 6.

Jouluyö Turun tuomiokirkossa v. 1495. *Tappara* 12/1938, 4.

Juhlapuhe. *Kuopion Sanomat* 108/1919, 2.

Jussi: Vesteråsin valtiopäivät. 400-vuotismuisto. *Vaasa* 140/1927, 6.

Juvelius, Einar W.: Aboa vetus et nova. *Aitta* 6/1929, 14.

J. R.: Kuningas luostarissa. *Iltalehti* 251/1930, 5.

Kajaanin linna vastaisuudessa kaupungin hoitoon. *Kajaani* 67/1939, 2.

Kesäkuun 3 päivänä. *Vesilahden Sanomat* 22/1933, 3.

Kesäkuun 29 päivänä. *Lempäälän-Vesilahden Sanomat* 26/1935, 2.

Kirjallisuutta. Jalmari Jaakkola, Vanhimmat historialliset kopiokirjamme. *Teologinen aikakauskirja* 4/1931, 250–251.

- Kirjallisuutta. Jalmari Jaakkola, Vanhimmat historialliset kopiokirjamme. *Teologinen aikakauskirja* 4/1931, 251–252.
- Kirjallisuutta. Santeri Ivalo: Wienan vallan taittuessa, historiallisia kertomuksia IV. *Helsingin Sanomat* 300/1914, 3.
- Koivula, Kauno: Tapahtui ennen. *Lapuan Sanomat* 46/1939, 3.
- Kolkkala, Väinö: Kilpakosijat. Tarina piispa Maunu Tavastin kahdesta nuoresta asepalvelijasta. *Forssan Lehti* 4/1933, 3.
- Kolkkala, Väinö: Kilpakosijat. Tarina piispa Maunu Tavastin kahdesta nuoresta asepalvelijasta. *Forssan Lehti* 7/1933, 3–4.
- Kolkkala, Väinö: Kilpakosijat. Tarina piispa Maunu Tavastin kahdesta nuoresta asepalvelijasta. *Forssan Lehti* 9/1933, 2–4.
- Kolme kiveä. *Valistuksen Lastenlehti* 17/1922, 133–135.
- Koski, Arne: Ryöväriholman merirosvot. *Seura* 35/1936, 18, 20.
- Kuusiston linna. *Turunmaa* 160/1926, 6.
- Kuusiston linnan kummitus. *Pohjois-Savo* 149/1933, 6.
- Kuusiston linnan kummitus. Raunioiden mystillinen profiili. *Turun Sanomat* 310/1933, 4.
- Kuusiston linnan kummitus. *Suomen Kuvalehti* 41/1929, 1828.
- Kuusiston linnan liepeillä. *Maailma* 14/1925, 5–8.
- Kuusiston linnanrauniot. *Ajan Suunta* 108/1939, 2.
- Kuusiston linnanrauniot. Toimiin ryhdytty niiden säilyttämiseksi. *Uusi Aura* 204/1923, 2.
- Lauri Haarlan suuri historiallinen romaani ”Kurkien taru” valmistunut. *Kirjakerho* 3/1940, 24–26.
- Lehtonen, U. L.: Suomen Muinaismuistoyhdistys vv. 1876–1885. *Historiallinen Aikakauskirja* 1/1915, 78–80.
- M. L.: Olavi Maununpojan 500-vuotismuisto. *Helsingin Sanomat Viikkoliite* 50/1932, 2.
- Niilo Grabbe. Balladi, kirj. Larin-Kyösti. *Joulutunnelma* 1930, 30.
- Nurmela, Tauno: Suomi ja romaaninen maailma Ruotsin vallan aikana. *Uusi Suomi* 268/1944, 6.
- Ojanen, Ilmari: Itärajamme syntyvaiheet. *Asemies* 4/1938, 83.
- Perheutisia. *Uusi Aura* 184/1922, 4.

- Pientä pakinaa Piikkiöstä. *Uusi Aura* 59/1930, 9.
- Piikkiöläismuistoja, jotka ansaitsevat verestämistä. *Kunnallislehti* 7/1937, 3.
- Piikkiön kirkko on peräisin 1700-luvulta. *Herättäjä* 3/1944, 3.
- Piikkiön kivikirkko. *Turunmaa* 101/1930, 4.
- Piikkiö vanhojen kartanoiden pitäjä. *Turun Sanomat* 12862/1943, 7.
- Piispa Maunu Tawastin muistokiwi. *Kotimaa* 61/1927, 2.
- Pikku uutisia. Kalenteri. *Länsi-Uusimaa* 40/1929, 3.
- Pikku uutisia. Muistopäiviä. *Kaiku* 60/1926, 3.
- Pikku uutisia. Vuosimuistoja. *Uusi Aura* 71/1929, 5.
- Pikku-uutisia. Historiatietoja. *Lalli* 125/1924, 3.
- Pikku-uutisia. Piispa Konrad Bitzin kuolemasta 450 vuotta. *Uudenkaupungin Sanomat* 31/1939, 3.
- Pikku-uutisia. Päivämuistoja. *Keskipohjanmaa* 63/1940, 3.
- Pikku-uutisia. 3 Kesäk. *Turun Sanomat* 147/1926, 6.
- Pikku-uutisia. 8 Jouluk. *Turun Sanomat* 332/1926, 5.
- Pikku-uutisia 12 Kesäk. *Turun Sanomat* 156/1926, 4.
- Pikku-uutisia. 23 Toukok. *Turun Sanomat* 137/1926, 6.
- Pitkäaikainen suunnitelma historiallisten linnojemme korjaamiseksi välttämätön. *Iltalehti* 52/1929, 1, 5.
- Pohjolan-Pirhonen, Helge: Joulusta joulun. *Sarkatakki* 12/1943, 260–263.
- Puolen vuosisadan takaa. *Uusi Suomi* 150/1945, 7.
- Päivän sana. *Kotimaa* 48/1926, 3.
- Päivästä päivään. *Ilt-Sanomat* 145/1937, 3.
- Pääasiallisesti kirkkohistoriallisia muisto päiviä kotimaassa ja ulkomailla. *Kristikansan kalenteri* 1/1926, 38.
- Pääasiallisesti kirkkohistoriallisia muisto päiviä kotimaassa ja ulkomailla. *Kristikansan kalenteri* 1/1926, 42.
- Pääasiallisesti kirkkohistoriallisia muisto päiviä kotimaassa ja ulkomailla. *Kristikansan kalenteri* 1/1927, 38. Raunioiden romantiikkaa. *Seura* 42/1936, 12–13.

- Rauta, Viljo: Älä himoitse. Kertomus vuodelta 1510. *Seura* 3/1935, 4–5.
- Reportteri: Kirjallisuus ja Taide. Taidetta maaseudulle. *Uusi Aura* 147/1922, 5.
- Sauramo, Lauri: Kuusisto kartanon jouluvieras. Historiallinen joulutarina. *Joulutervehdys* 1916, 10–11.
- Sauramo, Lauri: Kuusiston linnanhaltia. Historiallinen joulutarina. *Kyläkirjaston Kuvalehti* 12/1915, 190–191.
- Sieltä ja Täältä. Tarinoita. *Kotimaa* 95/1926, 15.
- Sunnuntaikuvia. *Uusi Aura* 145/1936, 12.
- Suomen aateliskartanot. *Sattuma* 9/1933, 6.
- Suomen linnat. *New Yorkin Uutiset* 81/1920, 2.
- Suomen linnat. *Savonmaa* 82A/1925, 1.
- Suomen linnat ja linnoitukset. *Suomen Sotilas* 28–29/1925, 398.
- Suomen sotia 1200- ja 1300-luvuilla. *Merisotilas* 14/1941, 5.
- Tallgren, A. M.: Varsinaissuomalaisista aarretaruista ja muutamista muista paikallistarinoista. *Valvoja* 1/1919, 12–13.
- Tanskanvallan aika Suomessa. *JP4* 8/1937, 7.
- Tapahtuipa ennen-vanhaan... *Käkisalmen Sanomat* 71/1939, 3.
- Tiura, M.A.: Mikael Agricola ja uskonpuhdistus Suomessa. *Kansan Henki: Kansallismielisten Suomalaisten Juhlajulkaisuja* 1/1916, 6–8.
- Tulipalomuistoja Turusta. *Uusi Aura* 131/1926, 12.
- Turun piispa Olavi Maununpoika. *Pääskynen* 6/1928, 107–109.
- Tänään. *Karjala* 155/1938, 4.
- Useita vanhojen linnojen korjaushankkeita tällä hetkellä vireillä. *Turunmaa* 91/1930, 4.
- U.W.W.: Nuorisokirjallisuutta. Jalmari Sauli: Merten huuhkajat. *Tampereen Sanomat* 252/1925, 7.
- Vanhan piispanlinnan salaisuudet. *Apu* 49/1939, 17–19.
- Vanhojen linnojemme korjaustyöt. *Aamulehti* 103/1930, 1, 7.
- Vanhojen linnojemme korjaustyöt. *Uusi Aura* 164/1931, 2.
- Vanhojen linnojen restauroimistyöt kuluvana vuotena. *Hämeen Sanomat* 20/1930, 2.

Venäläiset kulkivat v. 1311 Hämeen-retkellään Porvoon-, Mäntsälän-, ja Pernajanjokia pitkin. *Uudenmaan Sanomat* 121/1942, 2.

Venäläiset Turkua polttamassa 625 vuotta sitten. *Keskisuomalainen* 153/1943, 6

Venäläiset Turkua polttamassa 650 vuotta sitten. *Etelä-Savo* 131/1943, 6.

Veräjän, Mikko: Onko piispa Arvid Kurjen hauta vuosisatojen unohduksessa Vaasan saaristossa? *Vaasa* 183/1935, 3–4.

Vuorio, Väinö: Piispan linna. *Kodin Kuvasto* 25/1915, 295–296.

Yliopistolliset luennot. Tri J. Rinne luennoi eilen aineesta Turun tuomiokirkko Suomen piispain kronikkana. *Uusi Aura* 283/1923, 2.

Y.K.: Kuusisto. *Uusi Aura* 215/1915, 3–4.

400 vuotta Kuusiston linnan hävittämisestä. *Uusi Aura* 150/1928, 12.

Metatiedosto

Lundén, Tuomas: *Kuusiston piispanlinnan ja linnanraunioiden lehtiaineisto 1914–1945.xlsx*.

Tutkimuskirjallisuus

Danielsbacka, Mirkka & Hannikainen, Matti O. & Tepora, Tuomas. *Avaimia menneisyyteen – Opas historiantutkimuksen menetelmiin*. Gaudeamus Oy, Tallinna Raamatutrukikoja OU, Tallinna 2022.

Fewster, Derek: *Visions of Past Glory. Nationalism and the Construction of Early Finnish History*. Tammer-Paino Oy, Tampere 2006.

Gardberg, Carl Jacob: *Kivestä ja puusta: Suomen linnoja, kartanoita ja kirkkoja*. Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu 2002.

Gardberg, Carl Jacob: *Suomen keskiaikaiset linnat*. Kustannusosakeyhtiö Otavan painolaitokset, Keuruu 1993.

Heininen, Simo: *Paavali Juusten: Suomen piispainkronikka*. Sisälähetysseuran kirjapaino Raamattutalo, Pieksämäki 1988.

Heinonen, Meri & Lahtinen, Anu & Räsänen, Marika: *Reformeista reformaatioon. Pohjoinen Reformaatio*. Toim. Meri Heinonen, Marika Räsänen. Otavan Kirjapaino Oy, Helsinki 2016.

Huldén, Lena: *Itärajan vartijat I – Keskiaika*. Alkuteos: På vakt i öster 1 – medeltiden. Suom. Marketta Klinge. Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu 2004.

Jaakkola, Jalmari: *Suomen myöhäiskeskiaika II*. WSOY, Porvoo 1959.

Jauhiainen, Marjatta: *Suomalaiset uskomustarinat. Tyypit ja motiivit*. Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi 1999.

Kallioinen, Mika: *Suomi ja Itämeren kriisi 1300-luvun lopulla. Niin tuli sota maahan! Sotien ja sotalaitoksen vaikutus suomalaiseen yhteiskuntaan*. Toim. Jari Niemelä. Turun historiallinen yhdistys, Typopress Oy, Turku 1995.

Karonen, Petri: *Pohjoinen suurvalta. Ruotsi ja Suomi 1521–1809*. Jelgava Printing House, Riika 2014. WSOY, 1999.

Kuosmanen, Merja & Rissanen, Kaarina: *Linnat ja linnoitukset*. Museovirasto, Helsinki 1975.

Kurvinen, Heidi & Paju, Petri & Salmi, Hannu: *Digitoidut sanoma- ja aikakauslehdet lähdeaineistona: Johdanto & Aineiston materiaalisuus ja lähdekritiikki. Kulttuurihistorian tutkimus. Lähteistä menetelmiin ja tulkintaan*. Toim. Marika Ahonen, Niko Heikkilä, Rami Mähkä, Sakari Ollitervo, Marika Räsänen. Kulttuurihistorian seura, Turku 2022.

La Mela, Matti & Oiva, Mila: *Digitaalinen historiantutkimus. Avaimia menneisyyteen – Opas historiantutkimuksen menetelmiin*. Toim. Mirkka Danielsbacka, Matti O Hannikainen, Tuomas Tepora. Gaudeamus Oy, Tallinna Raamatutrukikoja OÜ, Tallinna 2022.

- Leino-Kaukiainen, Pirkko: Monipuolistuva aikakauslehdistö 1880–1917. *Suomen lehdistön historia 10 – Aikakauslehdistön kehityslinjat*. Toim. Päiviö Tommila. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1992a.
- Leino-Kaukiainen, Pirkko: Aikakauslehdistön itsenäistymisvuodet 1918–1955. *Suomen lehdistön historia 10 – Aikakauslehdistön kehityslinjat*. Toim. Päiviö Tommila. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1992b.
- Läntinen, Aarre: *Turun keskiaikainen piispanpöytä*. Tampereen Pikakopio Oy, Tampere 1978.
- Lönnrot, Elias: *Kalevala*. Alkuteos: Kalevala, toinen painos (1849). Kustannusosakeyhtiö Otava, Keuruu 1985.
- Paju, Petri & Salmi, Hannu: Digitoidut sanoma- ja aikakauslehdet lähdeaineistona. Lähi- ja etälukeminen. *Kulttuurihistorian tutkimus. Lähteistä menetelmiin ja tulkintaan*. Toim. Marika Ahonen, Niko Heikkilä, Rami Mähkä, Sakari Ollitervo, Marika Räsänen. Kulttuurihistorian seura, Turku 2022.
- Pirinen, Kauko: *Suomen kirkon historia 1. Keskiaika ja uskonpuhdistuksen aika*. WSOY, Porvoo 1991.
- Pulkinen, Risto: *Suomalainen kansanusko. Samaaneista saunatonttuihin*. Tallinna Raamatutrukikoja OÜ, Tallinna 2015.
- Rinne, Juhani: *Suomen nähtävyyksiä 1: Kuusiston linnan rauniot*. Toim. Julius Ailio, H.H. Meinander, Juhani Rinne. Suomen matkailuyhdistys, 1904.
- Ruusuvuori, Juha: *Itämeren merirosvot. Piraattitarinoita pohjoisesta*. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2004.
- Salmi, Hannu: Kulttuurihistoria merkitysten tutkimuksena. *Kulttuurihistorian tutkimus. Lähteistä menetelmiin ja tulkintaan*. Toim. Marika Ahonen, Niko Heikkilä, Rami Mähkä, Sakari Ollitervo, Marika Räsänen. Kulttuurihistorian seura, Turku 2022.
- Salokangas, Raimo: Toisen maailmasodan vaikutus luovutetun Karjalan lehdistöön. *Lehtihistoria ja sen tutkimus*. Toim. Päiviö Tommila, Kaija Keränen. Turun Yliopiston Suomen historian laitos, 1974.
- Santavuori, Martti: *Kastelholma, Kuusisto, Raasepori*. Toim. Markus Palokangas, Veikko Haaranen, Annikki Tukiainen, Martti Santavuori, Heikki Pohjanpää, Pertti Kilkki. Kauppakirjapaino Oy, Helsinki 1972.
- Simonsuuri, Lauri: *Kansa tarinoi – Tutkielmia kansantarinoiden salaperäisestä maailmasta*. 1. Painos WSOY, 1950. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2006.
- Simonsuuri, Lauri: *Myytillisiä tarinoita*. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1999.
- Suna, Antti: Kuusiston linna. *Museoviraston rakennushistorian osaston raportteja 8 – Kuusiston linnan tutkimuksia 1985–1993*. Toim. Antti Suna. Painotalo Gillot Oy, Turku 1994.

Suvanto, Seppo: Keskiaika. *Suomen Historia 2: Keskiaika – Valtaistuinriitojen ja uskonpuhdistuksen aika – Kansankulttuurin juuret*. Toim. Eero Laaksonen, Erkki Pärssinen. Amer-yhtymä Oy Weilin+Göös, Espoo 1985.

Taavitsainen, Jussi-Pekka: *Turun kaupungin historiallinen museo raportteja 3 - Kuusiston linnan kaivauslöydöt: Kaivauslöytöjen ja historiallisten lähteiden vertailua*. Turun kaupungin historiallinen museo, Turku 1979.

Tarkiainen, Kari: *Ruotsin Itämaa – Esihistoriasta Kustaa Vaasaan*. Alkuteos: Sveriges Österland. Från forntiden till Gustav Vasa (2008). Suom. Kari Tarkiainen. WS Bookwell Oy, Porvoo 2010.

Tommila, Päiviö: Lehtihistoriallisen tutkimuksen kysymyksenasettelu. *Lehtihistoria ja sen tutkimus*. Toim. Päiviö Tommila, Kaija Keränen. Turun Yliopiston Suomen historian laitos, 1974.

Tommila, Päiviö: Uutistutkimus. *Lehtihistoria ja sen tutkimus*. Toim. Päiviö Tommila, Kaija Keränen. Turun Yliopiston Suomen historian laitos, 1974.

Uino, Ari: Aikakauslehdistön vakiintumisen kausi 1830–1880. *Suomen lehdistön historia 10 – Aikakauslehdistön kehityslinjat*. Toim. Päiviö Tommila. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1992.

Uotila, Kari: Kuusiston piispanlinna – turvaa viholliselta, veroja kansalta. *Niin tuli sota maahan! Sotien ja sotalaitoksen vaikutus suomalaiseen yhteiskuntaan*. Toim. Jari Niemelä. Turun historiallinen yhdistys, Typopress Oy, Turku 1995.

Uotila, Kari: Kuusiston piispanlinnan keskiaikainen rakennushistoria. *Museoviraston rakennushistorian osaston raportteja 8 – Kuusiston linnan tutkimuksia 1985–1993*. Toim. Antti Suna. Painotalo Gillot Oy, Turku 1994.

Uotila, Kari: *Medieval Outer Baileys in Finland – With Special Reference to Turku Castle*. Kaarinan Tasopaino Oy, Kaarina 1998.

Heikkilä, Markku & Heininen, Simo: *Uusi Suomen kirkkohistoria*. Meedia Zone OÜ, Tallinna 2017.

Virtanen, Leea: *Suomalainen kansanperinne*. 5. painos. Hansaprint Oy, Turenki 2021.

Internetlähteet

Assmann, Jan: *Communicative and Cultural Memory*, 2008. https://archiv.ub.uni-heidelberg.de/propylaeumdok/1774/1/Assmann_Communicative_and_cultural_memory_2008.pdf [haettu 19.4.2026]

Doria. Santeri Ivalo. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201701021032> [haettu 19.4.2026]

Finna. Helge Pohjolan-Pirhonen. <https://www.finna.fi/Record/eepos.89847> [haettu 19.4.2026]

Hakala, Hellevi: *Viihteellisen nuortenkirjan esimerkilliset henkilöt ja opettavaiset tarinat - 1920- ja 1930-luvun kotimaisen nuortenkirjan lajikehitys ja yhteiskunnalliset kytkökset Jal-mari Saulin ja Aili Somersalon tuotannoissa*, 4.10.2024. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/160272/978-952-03-3574-8.pdf?sequence=2&isAllowed=y> [haettu 19.4.2026]

Kansalliskirjaston Digi-palvelu. <https://digi.kansalliskirjasto.fi/> [haettu 19.4.2026]

Kansalliskirjaston Finna-palvelu. Väinö Kolkkala. [https://kansalliskirjasto.finna.fi/Authority-Record/melinda.\(FI-ASTERI-N\)000083237](https://kansalliskirjasto.finna.fi/Authority-Record/melinda.(FI-ASTERI-N)000083237) [haettu 19.4.2026]

Salmi, Hannu: *The reuse of texts in Finnish newspapers and journals, 1771–1920: A digital humanities perspective*, 15.9.2020. <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/01615440.2020.1803166?needAccess=true> [haettu 19.4.2026]

Välimäki, Reima: ”Uusi Turku tupineen” Hilda Huntuvuoren (1887–1968) historialliset romaanit ja kuva varhaiskeskiajan Turusta, 11/2012. <https://thy.fi/wp-content/uploads/2012/11/HM8-216-241.pdf> [haettu 19.4.2026]